ČASOPIS ZA KULTURU I DRUŠTVENA PITANJA • GODINA XIX • 2010. • BROJ 96 • CIJENA 20KN

BEHAR

RIZNICA BOŠNJAČKE KULTURE

Iz arhiva Bošnjačkog instituta fondacije Adil-beg Zulfikarpašić

Bošnjački institut BEHAR Bošnjački institut

BEHAR, dvomjesečni bošnjački časopis za kulturu i društvena pitanja

Nakladnik:
Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske PREPOROD

Glavni i odgovorni urednik:
Sead BEGOVIĆ

Izvršni urednik:
Filip Mursel BEGOVIĆ

Uredništvo:
Ibrahim KAJAN, Senad NANIĆ, Ervin JAHIĆ, Sena KULENOVIĆ, Azra ABADŽIĆ NAVAEY

Rukopisi i fotografije se ne vraćaju

Adresa:
BEHAR
KDBH "Preporod"
Ilica 35, 10000 Zagreb, Hrvatska
Telefon i fax: 00385 (0)1 483-3635
e-mail: kdbhpreporod@kdbhpreporod.hr
seadbegovic@yahoo.com
web: www.kdbhpreporod.hr

Cijena po primjerku 20 kn, dvobroj 40 kn, godišnja pretplata 100 kn
Cijena u BiH: 5 KM, dvobroj 10 KM, godišnja pretplata 20 KM.

Kunski žiro-račun:
ZABA **2360000-1101441490**

Devizni žiro-račun: SWIFT ZABA HR 2X:
703000-280-3755185
(S naznakom: Preporod, za Behar)

Grafički dizajn i prijelom: **Selma Kukavica**

Tisak: **Hitra produkcija knjiga d.o.o., Sveta Nedjelja**

Tiskano uz financijsku potporu iz državnog proračuna Republike Hrvatske putem Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

ISSN 1330-5182

Mišljenja i stavovi koje zastupaju autori, nisu nužno i stavovi uredništva.

SADRŽAJ

RIZNICA BOŠNJAČKE KULTURE
Iz arhiva Bošnjačkog instituta fondacije Adil-beg Zulfikarpašić

Sead Begović
Nestanak "kulture zaborava"
Riječ urednika 3

Bošnjački institut - Fondacija Adil Zulfikarpašić 4

Adil-beg Zulfikarpašić (1921. - 2008.) 7

INTERVJU: Amina Rizvanbegović Džuvić, direktorica Bošnjačkog instituta
Bošnjački institut nije nacionalistička niti bilo kakva 'politikantska' institucija
Razgovarao: Filip Mursel Begović 11

Narcisa Puljek-Bubrić
Izbor iz zbirke periodičnih publikacija biblioteke Bošnjačkog instituta 15

Narcisa Puljek-Bubrić
Stara i rijetka knjiga (Izbor iz specijalnih zbirki) 23

Kartografska zbirka 28

Arhiv Bošnjačkog instituta 30

ORIJENTALNI RUKOPISI – Blago iz riznice Bošnjačkog instituta fondacije Adil-beg Zulfikarpašić 31
Pripremili: Amina Rizvanbegović Džuvić i Edin Urjan Kukavica

Riječ o rukopisima iz zbirke Bošnjačkog instituta 32
Rukopis Kur'ana u zlatu 35
Tefsiru'l-Kur'an – Tumačenje Kur'ana 37
Adžza'u'l Kur'an – Kur'an u džuzovima 39
An-Nasabu 'š-Šarif – Plemenita loza Muhammeda a.s. 43
Dželaluddin Rumi Belhi – Mesnevi Ma'nevi 45
Divan-i Kaimi 47
Šarhu 'l-Awamili 'l-Mi'ah 51
Alaudin Sabit – Mi'rağğiyah (Miradžija) 53
Berati - Rukopisni administrativni dokumenti 55
Medžmue 58

Naslovna strana: Detalj rukopisa Kur'ana u zlatu

BROJ 1. GOD. I.

BEHAR

List za zabavu i pouku.

1. muharema 1318. | SARAJEVO | 1. maja 1900.

Behar je prvi slavni bošnjački list tiskan latinicom u Sarajevu godine 1900., a izlazio je sve do 1911. godine. Prvim mu je urednikom bio Safvet-beg Bašagić, a vlasnik Ademaga Mešić. Objavljivao je tekstove "za zabavu i pouku", izvorne i prijevodne književne priloge bosanske i islamske obojenosti. Beharov se sjaj nije dao integracijom pretopiti u bliske susjedne kulture, a niti preimenovati. Od 1992. godine izlazi zagrebački Behar ocijenjen "najboljim što su Bošnjaci dosad imali". On je najbolji izraz povezanosti nacionalne manjine sa životnom sredinom, dijasporom u svijetu i matičnim narodom u Bosni i Hercegovini. U desetogodišnjem razdoblju (1992.-2002.) glavni i odgovorni urednik zagrebačkog izdanja bio je književnik Ibrahim Kajan, a potom ga je zamijenio dr. Muhamed Ždralović koji je tu službu obnašao do ljeta 2006. godine.

NESTANAK "KULTURE ZABORAVA"

Ovaj broj "Behara" još jednom obnavlja koncepciju tematskog broja ne bi li se na taj način još jednom, *za sve nas*, zadobio cjelovit pristup u neke od gorućih i aktualnih tema prevažnih za kulturni i znanstveni identitet Bošnjaka. Ovaj put, zahvaljujući vakufu gospodina Adil-bega Zulfikarpašića (koji je kao osnivač i utemeljivač godine 1988. realizirao otvorenje Bošnjačkog instituta u Zürichu), donosimo samo jedan značajni djelić ove velebne zbirke koja je godine 2001. prenesena u novu zgradu Bošnjačkog instituta u Sarajevu, gdje se sada u stalnom postavu nalaze glavni fondovi instituta iz Züricha, s naglaskom da je riječ o najvećem sarajevskom i bosanskohercegovačkom vakufu nakon Gazi Husrevbegovog.

Budući da samo bibliotečni fond Instituta sadrži 150 000 naslova, a što ponajviše uključuje fondove Bosnica i Islamica, pa zatim i Croatica, Serbica, Turcica, Judaica, Jugoslavica i Balcanica, "Behar" ne može prenijeti, za sada, baš svo bogatstvo ove "džamije" bošnjačkog duha, a i duhovnosti ostalih suputničkih naroda i narodnosti u BiH i šire. Smatra se da ovaj vakuf, ova fondacija, ima za cilj istraživati političku, vojnu, ekonomsku i kulturnu povijest naroda Bosne i Hercegovine, a na prvom mjestu Bošnjaka, odnosno, proučavanje arhivske, književne, rukopisne, folklorne i umjetničke tekovine koje se odnose na Bosnu i Bošnjake. U svakom slučaju, uvid u ovu građu neprocjenjive vrijednosti za Bošnjake i zahvaljujući Adil-begu Zulfikarpašiću, koji je godinama skupljao, sistematizirao i uređivao arhivske, rukopisne, književne i novinsko publicističke materijale, omogućila nam je prije svega dobrohotnost i susretljivost direktorice Instituta gospođe Amine Rizvanbegović Džuvić, zatim bibliotekarke Narcise Puljek-Bubrić, arhivara Ahmeta Zulfikarpašića i IT administratora Emira Kalendera koji su fotografirali građu prezentiranu u ovom tematskom broju.

Nadamo se da će nam i ovi "Beharovi" prilozi pokazati gdje bošnjačka stvaralačka djelotvornost nastaje, njenu strastvenu želju za komunikacijom, nadalje, pokazati sve ono što se ne može prešutjeti, a to se prije svega odnosi na dostojanstven govor s onima koji više nisu živi, a njihov je svekoliki doprinos baštini neprocjenjiv. U svakom slučaju, bošnjačka kreativna kolijevka neće postati zapušteno mezarje upravo zahvaljujući ovakvim i budućim zadužbinama za koje prošlost nije potrošena, a budućnost nam s novim djelima sve više govori kako se to u poštovanu starost ulijeva mladost. Misli se pritom na nove vakife i donacije onih koje intrigira bošnjački profil vremena, i za koje je trijumf umjetničkog stvaralaštva, religije, filozofije i znanosti temeljno preispitivanje stavova prema životu.

Bogati sadržaji koje pohranjuje Bošnjački institut u Bošnjaka nedvojbeno brišu neodređena čuvstva da je ponižen u svim društvenim mijenama i ratovima, štoviše, uči ga interpersonalnom govoru s drugima te ono što zovemo "kulturom zaborava" neminovno odlazi u zapećak. Možemo zaključiti da Institut odista nije ugrožen kratkim trajanjem i da svakim danom postaje dijelom opće kulturne, društvene i tradicijske memorije Bošnjaka. Kulturni artefakt Instituta nastaje u realnosti jer se može percipirati i u mrežnoj komunikaciji, odnosno, uz pomoć informatičkih tehnologija, kada je riječ o: Biblioteci, Arhivu dokumenata, Centru za proučavanje bogumila, Kartografskoj zbirci, Dokumentacijskom centru o ratu 1992.-1995., Grafičko dokumentacijskom centru, Umjetničkoj galeriji, izdavačkoj djelatnosti, Gazi Husrev-begovu hamamu i tako dalje.

Institut, dakle, dokazuje da se povijest jednog naroda ne može brisati u ime trenutka. Ahistorija za Bošnjake naprosto ne postoji već historijski kontinuitet. Raduje i to što je agilni *asker* svekolike baštine u Bošnjaka, Adil-beg Zulfikarpašić, koji je prvotno djelovao kao "one man institution" zadobio svoje nastavljače, širom Bosne i svijeta, a napose u djelatnicima sarajevskog Bošnjačkog instituta.

Sead Begović

Fondacija Adila Zulfikarpašića

Još od vremena Isa-bega Ishakovića, pa sve do danas, dobrostojeći i učeni ljudi nalazili su načina da svojoj zemlji i narodu daruju nešto što će im biti od opće koristi i dobra. Poput džamija, biblioteka, česmi, hamama, hanova, mostova... Gazi Husrev-beg, Behram-beg i Karađoz-beg samo su neki od najpoznatijih vakifa čija su imena, zajedno sa njihovim vakufima, sastavni dio kulturne povijesti Bosne i Hercegovine. I kada se učinilo da je vrijeme vakifa tek dio historije, Adil-beg Zulfikarpašić, političar, publicista i kulturni mecena ispisao je novu stranicu u povijesti bosansko-hercegovačkih vakifa utemeljivši 1988. godine Bošnjački institut u Zürichu sa željom da ga jednoga dana izmjesti u Bosnu i Hercegovinu. Ideja za formiranje Bošnjačkog instituta javila se još u godinama ranog emigrantskog i disidentskog života Adila Zulfikarpašića. On je tada posjedovao dvije biblioteke. Jednu je rasformirao, jer se bavio mišlju da odseli u Ameriku ili u Australiju, dok je drugu ostavio u Beču kada se odselio u Švicarsku. U Švicarskoj je formirao biblioteku, po treći put u emigraciji, koja je poslužila kao temelj Bošnjačkog instituta. Početkom 2001.godine, nakon što je završena izgradnja nove i savremeno opremljene zgrade, te preneseni glavni fondovi iz Instituta u Zürichu (biblioteka, arhiv, zbirka umjetničkih djela), u Sarajevu je počeo sa radom Bošnjački institut.

Bošnjački institut je smješten u samom srcu Sarajeva, u ulici Mula Mustafe Bašeskije 21. Kompleks Instituta sačinjavaju zgrada biblioteke, u kojoj su smještene knjige, arhiv dokumenata, video i audio arhiv, zbirka likovnih djela, kabineti za naučno-istraživački rad, čitaonice, sala za konferencije, te drugi popratni sadržaji, i Gazi Husrev-begov hamam, u kojem su smješteni eksponati i koji je u funkciji kulturnog centra.

Bošnjački institut je smješten u samom srcu Sarajeva, u ulici Mula Mustafe Bašeskije 21. Kompleks Instituta sačinjavaju zgrada biblioteke, u kojoj su smještene knjige, arhiv dokumenata, video i audio arhiv, zbirka likovnih djela, kabineti za naučno-istraživački rad, čitaonice, sala za konferencije, te drugi popratni sadržaji, i Gazi Husrev-begov hamam, u kojem su smješteni eksponati i koji je u funkciji kulturnog centra. Za arhitektonsko rješenje Bošnjačkog instituta, zgradu biblioteke i uspješnu restauraciju Gazi Husrev-begovog Hamama, koje predstavlja rijetko uspio spoj moderne i orijentalne arhitekture, zaslužni su arhitekti Hasan Ćemalović i Ahmet Kapidžić koji su za ovaj objekat dobili Šestoaprilsku nagradu Grada Sarajeva za 2001. godinu u kategoriji Grupne nagrade.

U izjavi se, između ostalog, navodi: "U svoj zapaženi graditeljski opus, arhitekti Kapidžić i Ćemalović pridodat će i objekat Bošnjačkog instituta u Sarajevu. Unutar veoma nepovoljne lokacije - što je čest slučaj prilikom gradnje u užoj gradskoj jezgri Sarajeva - arhitekti Kapidžić i Ćemalović znalački su povezali Hamam - dragulj naslijeđenog graditeljstva sa novim objektom izgrađenim u duhu arhitektonskih trendova Evrope na samom kraju XX. vijeka, te tako formirali jedinstveno oblikovnu, prostornu i funkcionalnu cjelinu." Posredstvom zdanja Hamama (izgrađen 1535.godine) ostvario se historijski susret dva vakufa. Jedan, Gazi Husrev-begov, nastao u vrijeme kada su islamska kultura, obrazovanje i učenost doživljavali svoj osvit u Bosni i Hercegovini. Drugi vakuf, Adil-begov Institut, institucija koja će biti centar razvoja građanske kulture i ostalih vrijednosti kod Bošnjaka. Mjesto prijemčivo za drugo i drugačije, institucija koja istražuje prošlost ali i usmjerava budućnost.

Bošnjački institut nastao je kao rezultat 50-to godišnjeg rada Adil-bega i njegove supruge Tatjane na sakupljanju, klasificiranju i sistematiziranju različite građe o Bosni i Hercegovini, tačnije historijskog, književnog, novinsko-publicističkog, rukopisnog, arhivsko-dokumentacijskog i folklornog blaga. Temeljni zadaci su mu promoviranje kulturne baštine, povijesne istine i kulture Bošnjaka, kao i drugih naroda sa kojima Bošnjaci stoljećima žive.

Aktivnosti Instituta sastoje se u:

- Vršenju naučnih istraživanja u saradnji sa srodnim ustanovama u zemlji i inozemstvu
- Održavanju i kompletiranju naučno vođene biblioteke i arhiva.
- Organiziranju kulturnih manifestacija, naučnih seminara, susreta, izložbi, promocija i sličnih priredbi.
- Izdavačkoj djelatnosti - objavljivanju knjiga, brošura i periodike.

Bošnjački institut je otvoren za sve koji se bave naučnim radom na temu kulturne i političke historije Bosne i Hercegovine i Bošnjaka, kao i geopolitičkog i kulturnog konteksta ove zemlje i naroda. Najveće blago Bošnjačkog instituta predstavlja biblioteka, koja broji više od 90 000 bibliotečkih jedinica, i čije knjiško bogatstvo pruža jedinstvenu mogućnost za daljnja istraživanja o Bosni i Hercegovini i njenoj prošlosti. Tu se nalazi i zbirka novina i časopisa, te kompletna godišta različite informativne i stručne periodike sa prostora Bosne i Hercegovine. Katalog biblioteke se vodi uporedo na dva sistema, kao klasična kartoteka i online katalog EOS Web. Bibliotečka građa razvrstana je u više odjela: Bosnika, Islamika,

BOŠNJAČKI INSTITUT U SARAJEVU

Kroatika, Serbika, Jugoslavika, Balkanika, Emigrantika, Turkika i Judaika. Institut posjeduje bogatu zbirku orijentalnih rukopisa, koja sadrži 743 kodeksa sa 1125 djela, među kojima je i svjetski unikat, rukopis An- Nasabu S-Šarif, koji spada u najljepše arapske rukopise napisane u Bosni i Hercegovini. Rukopis je 1621. godine sastavio (ili prepisao) derviš Mahmud. Tu je i bogata zbirka faksimila rukopisa unikata i rariteta klasičnih orijentalnih djela, u izdanju Goethe Univerziteta iz Frankfurta.

Bošnjački institut posjeduje i veliku Zbirku umjetničkih djela. Ona sadrži zbirku likovnih djela Bošnjaka u kojoj je zastupljeno preko 200 autora sa preko 1500 djela. U toj zbirci posebno mjesto zauzima stalna izložbena postavka Mersada Berbera sa preko 70 umjetničkih djela i Ismeta Rizvića sa 50 akvarela. Tu je još i zbirka djela umjetnika sa prostora bivše Jugoslavije, kao i zbirka stranih umjetnika sa dvije kolekcije akvarela austrougarskih slikara-oficira Eduarda Loidolta i Edmunda Misere, čiji su radovi inspirisani bosansko-hercegovačkim motivima.

Izdavačka djelatnost, kojom se Institut bavi od svog osnutka u Zürichu, je od posebne važnosti za Institut. Do sada je Institut bio izdavač ili suizdavač više od trideset naslova. Posebno mjesto, u kompleksu zdanja Bošnjačkog instituta, zauzima Gazi Husrev-begov Hamam. To je prostor u kojem se, na jedinstven način, dopunjavaju orijentalna arhitektura sa modernim uređenjem, stvarajući prelijep i ugodan prostor gdje se njeguje i odvija živa kulturna aktivnost. Hamam je mjesto događanja brojnih kulturnih sadržaja poput promocija knjiga, književnih večeri, koncerata, izložbi, ali i mjesto za druženje i susrete. Klub Bošnjačkog instituta je još jedan prostor za druženje i susrete, mjesto okupljanja istaknutih bosansko-hercegovačkih intelektualaca, uglednih ličnosti iz kulturnog, javnog i političkog života. Rad i cjelokupna djelatnost Bošnjačkog instituta odvija se po najvišim svjetskim standardima. Tako, između ostalog, u Institutu postoje i multimedijalni prostori koji se koriste za izložbe, promocije, koncerte, simpozije, okrugle stolove, predavanja istaknutih profesora, naučnika itd.

Bošnjački institut je otvoren za sve koji se bave naučnim radom na temu kulturne i političke historije Bosne i Hercegovine i Bošnjaka, kao i geopolitičkog i kulturnog konteksta ove zemlje i naroda. Najveće blago Bošnjačkog instituta predstavlja biblioteka, koja broji više od 90 000 bibliotečkih jedinica, i čije knjiško bogatstvo pruža jedinstvenu mogućnost za daljnja istraživanja o Bosni i Hercegovini i njenoj prošlosti.

Adil-beg Zulfikarpašić osnovao je Senat Bošnjačkog instituta 2005. godine. Ciljevi Senata su afirmiranje i promoviranje kulturnih vrijednosti Bošnjačkog instituta i BiH, razvijanje povijesne istine o BiH, te promicanje pozitivnih ideja i dijaloga sa drugim kulturnim institucijama u BiH i inozemstvu. Članovi Senata birani su po posebnim osobinama, po svome ugledu, sposobnosti i želji da aktivno sudjeluju u napretku i promicanju interesa BiH i ciljeva Bošnjačkog instituta. Članstvo u Senatu ogleda se u jačanju i popularizaciji Instituta, te na ostvarivanju kontakata i suradnje sa drugim kulturnim institucijama u BiH i inozemstvu. Organe Senata čine predsjednik, Odbor i sekretarijat. Nema sumnje da je Bošnjački institut institucija koja je ostvarenje sna, ne samo njegovog vakifa Adl-bega Zulfikarpašića, već i svih onih koji žele istinski pomoći afirmaciji kulturnih vrijednosti i povijesnih istina o Bosni i Hercegovini, Bošnjacima i narodima sa kojima su stoljećima živjeli zajedno.

UPRAVA

Direktorica Bošnjačkog instituta
Mr. Amina Rizvanbegović Džuvić

Upravni odbor Bošnjačkog instituta

Prof. dr. Zlatko Lagumdžija, predsjednik
Prof. dr. Faris Gavrankapetanović, potpredsjednik
Mr. Mirsad Kurtović, sekretar
Jasmina Bešlagić, član
Muhamed Hadžiomerović, član
Husein Hasibović, član
Hasan Taner Hatipoglu, član
Dr. Hilmo Neimarlija, član
Bakir Pašić, član
Prof. dr Fahrudin Rizvanbegović, član
Fehim Škaljić, član

KONTAKT

Bošnjački institut u Sarajevu
Mula Mustafe Bašeskije 21
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Tel.: +387 33 279 800
Fax.: + 387 33 279 763
E-mail: info@bosnjackiinstitut.ba

Direktorica
Tel.: +387 33 279 760
E-mail: aminar@bosnjackiinstitut.ba

Biblioteka
Tel.: +387 33 279 805
E-mail: biblioteka@bosnjackiinstitut.ba

Web redakcija
E-mail: webmaster@bosnjackiinstitut.ba

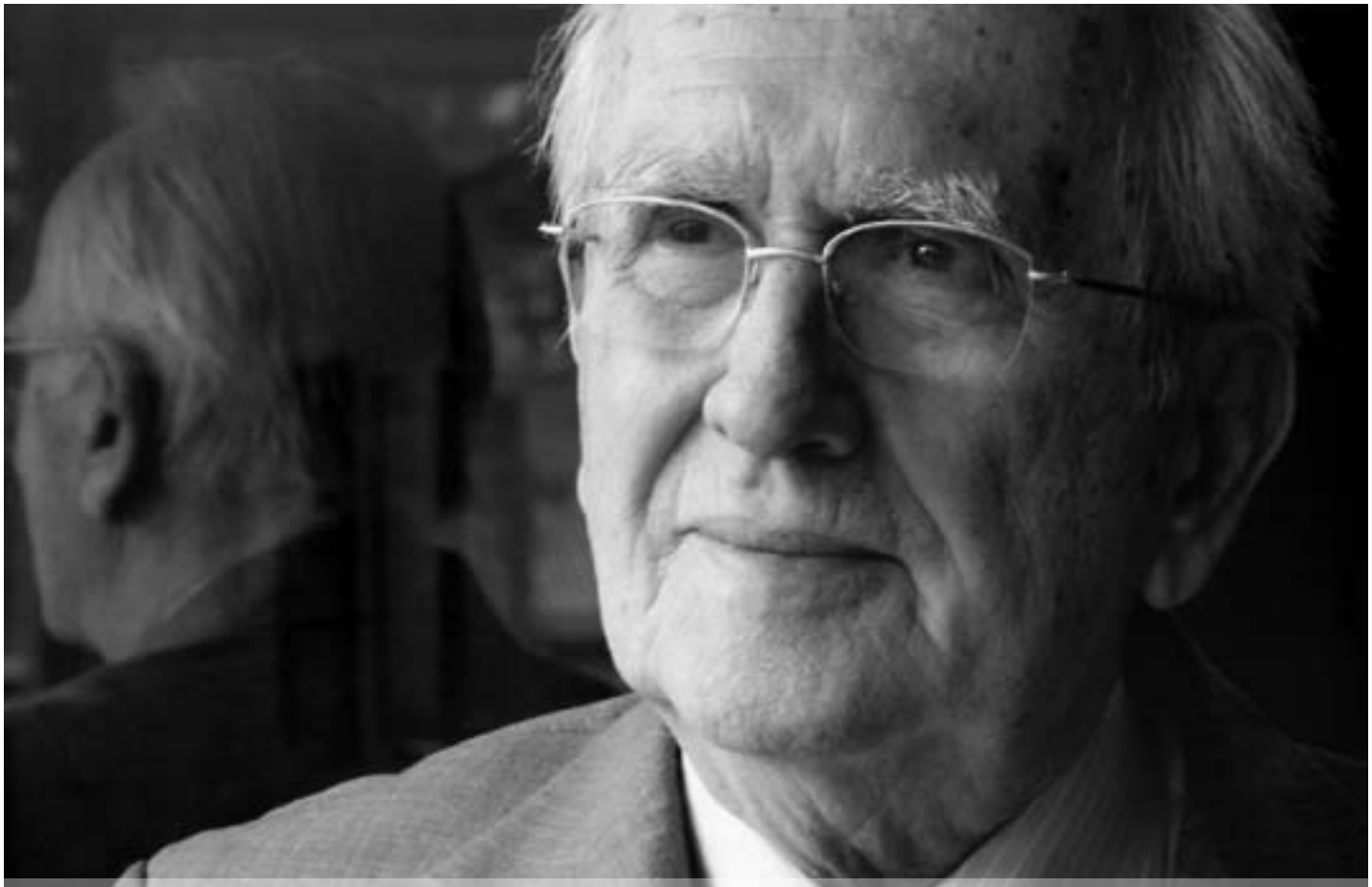

Adil-beg Zulfikarpašić (1921. - 2008.)

Adil Zulfikarpašić je potomak stare bosanske plemićke porodice - bega Čengića. Rodio se u Foči 23. decembra, 1921.g., od oca Husein-bega i majke Zahida-hanume Čengić. Otac mu je bio veleposjednik, dvadeset i pet godina gradonačelnik Foče i član Vakufskog sabora u Sarajevu. Adil Zulfikarpašić je odgojen u intelektualnoj i patrijahalno-vjerskoj sredini, u okruženju koje je uvjetovalo njegov veoma rani interes za izgradnju pravednijeg društvenog poretka. Kao gimnazijalac, sa šesnaest godina, pristupa komunističkoj omladini, da bi ubrzo bio primljen i u Komunističku partiju Jugoslavije. Godine 1937. isključen je iz Fočanske gimnazije, zbog sudjelovanja u organizaciji štrajka u lokalnoj drvnoj industriji. Godine 1939. dolazi u sukob sa Partijom, pošto se opredjelio za gledišta književnika-komuniste Miroslava Krleže, kojeg je partijsko vodstvo isključilo zbog "idejnih skretanja". Zbog toga Adila Zulfikarpašića isključuju iz Partije.

Pred Drugi svjetski rat vraćen je u partiju i postaje njen istaknuti aktivista. Djeluje ilegalno u Foči i Sarajevu. Godine 1941. upisuje se na Visoku ekonomsku školu u Beogradu. Početak rata zatiče ga u Foči. Tu počinje raditi na formiranju partizanskog odreda. Nakon izvjesnog vremena upućen je u Sarajevo na antifašistički rad. Ujesen 1941. prelazi u Kalinovački partizanski odred radi političkog rada sa omladinom. Ubrzo nakon toga on prelazi u novostvoreni odred "Zvijezda" kod Vareša. U februaru 1942. godine u Sarajevu su ga uhapsile ustaše i nakon teškog mučenja osudile na smrt. Zbog činjenica da je potomak ugledne porodice i da su mu brata zaklali četnici, pomilovan je i osuđen na dvadeset godina robije. Kaznu je izdržavao u Zenici, pa u Sremskoj Mitrovici. Zatim ga transportuju u Lepoglavu. Putem uspijeva pobjeći. Dolazi u Cazinsku krajinu, zatim u Jajce, gdje formira Višu partijsku školu.

Kada je uspostavljena narodna vlast postavljen je za šefa personalnog odjeljenja. Jedno vrijeme djeluje u Oblasnom komitetu u Mostaru. Pred kraj rata premješten je u oslobođeno Sarajevo, da do dolaska vlade pradstavlja civilnu vlast. U prvoj vladi Republike Bosne i Hercegovine postavljen je za pomoćnika ministra trgovine. Doskora uviđa da kod vodećeg komunističkog sloja umjesto idealizma ranih godina borbe dolazi jagma za materijalnim dobrima i ugodnim životom. Gubi vjeru u mogućnost zavođenja socijalne pravde, pa dolazi u dilemu: pomiriti se sa stvarnošću i živjeti u "sigurnosti" državne elite, ili sve napustiti i početi život iznova, izvan zemlje za koju se borio. Odlučuje sve raskinuti i otići u emigraciju. Početkom februara 1946. bježi u Italiju, u Trst, gdje dobiva politički azil. Odatle odlazi u Rim. Izdržavala ga je neko vrijeme rodbina iz Turske. U oktobru 1946. prelazi u Austriju. U Innsbrucku i Grazu studira poli-

tičke nauke. Za jednu američku novinsku agenciju piše članke o marksizmu.

Godine 1954. prelazi u Švicarsku. Tu počinje svoju političku borbu za bošnjaštvo, afirmira se kao istaknuti predstavnik bošnjačke dijaspore. Pristupa Liberalnoj internacionali. Jedno je vrijeme bio kontinentalni sekretar i član Izvršnog komiteta Liberalne internacionale. U tom svojstvu ulazi u elitne političke i ekonomske krugove Evrope. Okuplja najuglednije Bošnjake muslimane u emigraciji i radi ne projektu stvaranja Bošnjačke demokratske organizacije. Iz Švicarske Adil Zulfikarpašić održava tijesnu vezu sa Bečom, gdje je već djelovala novostvorena jezgra bošnjačke demokratske emigracije. U novinama hrvatskih iseljenika u Americi objavljuje brojne članke o Bosni. U Beču počinje 1960.g. izdavati političko-kulturni mjesečni časopis *Bosanski pogledi*. Prve suradnike nalazi u nizu uglednih bošnjačkih intelektualaca i ličnosti iz javnog i političkog života predratne Jugoslavije. *Bosanski pogledi* izlaze do 1967. godine, okupljajući muslimanske iseljenike širom svijeta, koji su pod utjecajem različitih nacionalnih i političkih struja u emigraciji bili sve više u opasnosti da izgube svoj kulturni i nacionalni identitet.

Godine 1963., s grupom srpskih, hrvatskih, slovenskih i bošnjačkih demokratskih intelektualaca i političara, osniva u Stanstedu (Engleska), pokret nazvan Demokratska alternativa, koja izlazi sa programom reforme Jugoslavije kao decentralizirane i demokratski uređene zajednice, s potpunom ravnopravnošću svih nacija. Godine 1964., sa demokratski orjentiranim Bošnjacima oko *Bosanskih pogleda* pokreće osnivanje Liberalnog saveza Bošnjaka. Na kongresu u Münchenu, kojemu Zulfikarpašić predsjedava, sudjeluje osamdesetak predstavnika iz dvadeset zemalja. Organizacija je najviše nastojala uspostaviti suradnju sa ljudima iz zemlje, ne ulazeći u strukture emigrantske politike.U periodu od 1965. do 1976. razvija uspješnu aktivnost na poslovnom polju, ustanovivši vlastitu uvozno-izvoznu i financijsku firmu. Mnogo putuje, kako u svojstvu poslovnog čovjeka tako i političara, te ima prilike susresti se sa brojnim znanstvenicima, umjetnicima i političarima iz inozemstva, zemlje i emigracije.

Početkom osamdesetih likvidira preduzeće, da bi se sasvim posvetio političkom i kulturnom radu za Bosnu. Postavivši sebi za cilj ustanoviti u slobodnom svijetu jednu kulturnu instituciju za proučavanje prošlosti Bosne i promoviranje njezine kulture, svoju ionako već bogatu biblioteku počinje obogaćivati prikupljanjem knjiga i dokumentacije iz domovine i svijeta. Svoj povratak u intenzivno aktivan politički život Zulfikarpašić obilježava intervijuom "Bosanski Muslimani-čimbenik mira između Srba i Hrvata", objavljen krajem 1983. g. u londonskom časopisu *Poruka slobodne Hrvatske*. To je jedna vrsta političkog manifesta Bošnjaka, koji će kasnije, po raspadu komunističkog režima u Jugoslaviji, predstavljati idejnu osnovu najprije Muslimanske-bošnjačke organizacije i potom Liberalne bošnjačke stranke. Intervju-manifest pobudio je veliko zanimanje među Bošnjacima i uopće demokratskim svijetom u Jugoslaviji; prevođen je i izdavan na više stranih jezika.

U junu 1988. Adil Zulfikarpašić osniva *Bosniaken Institut* u Zürichu, sa statusom zaklade (vakufa). Kupuje veliku zgradu u okviru kompleksa Univerziteta, preuređuje je za moderni institut, useljava u nju svoju biblioteku i zbirku umjetnina. Institut je nastao kao plod njegovog dugogodišnjeg sakupljanja, klasificiranja i sistematiziranja historijske, književne, novinsko-publicističke, rukopisne, arhivsko-dokumentacijske i folklorne građe o Bosni i Hercegovini, kao i o susjednim zemljama i njihovim narodima. Već na početku institut izdaje nekoliko knjiga, političkih i literarnih, koje se nisu mogle tada javiti u Bosni, i počinje izdavati kulturno-povijesni znanstveni časopis *Islam und der Westen*, na njemačkom i dijelom na bosanskom jeziku. Povratak Adila Zulfikarpašića u domovinu Bosnu poklapa se sa padom komunističkog režima i početkom demokratskih procesa u bivšoj Jugoslaviji. Zajedno sa Alijom Izetbegovićem inicirao je stvaranje Stranke demokratske akcije. Međutim, ubrzo su se Zulfikarpašićevi liberalni i demokratski pogledi na aktuelne procese i budućnost Bosne našli u opreci stranačke desne struje, zbog čega je on odlučio formirati Muslimansku bošnjačku organizaciju. U martu 1991. u Sarajevu počinje izdavati nedjeljne novine *Bosanski pogledi*, koje uređuje grupa mladih novinara. Osnovna linija pisanja *Bosanskih pogleda* bila je određena nastojanjima za očuvanje jedinstvene Bosne.

U Beču počinje 1960.g. izdavati političko-kulturni mjesečni časopis *Bosanski pogledi*. Prve suradnike nalazi u nizu uglednih bošnjačkih intelektualaca i ličnosti iz javnog i političkog života predratne Jugoslavije. *Bosanski pogledi* izlaze do 1967. godine, okupljajući muslimanske iseljenike širom svijeta, koji su pod utjecajem različitih nacionalnih i političkih struja u emigraciji bili sve više u opasnosti da izgube svoj kulturni i nacionalni identitet.

U junu 1988. Adil Zulfikarpašić osniva *Bosniaken Institut* u Zürichu, sa statusom zaklade (vakufa). Kupuje veliku zgradu u okviru kompleksa Univerziteta, preuređuje je za moderni institut, useljava u nju svoju biblioteku i zbirku umjetnina. Institut je nastao kao plod njegovog dugogodišnjeg sakupljanja, klasificiranja i sistematiziranja historijske, književne, novinsko-publicističke, rukopisne, arhivsko-dokumentacijske i folklorne građe o Bosni i Hercegovini, kao i o susjednim zemljama i njihovim narodima.

Krajem juna 1990. *Bošnjački institut* i nedjeljnik *Naši dani* organiziraju u Sarajevu simpozij na temu "Bosna i bošnjaštvo", u kojem sudjeluje veliki broj znanstvenika, povjesničara i pisaca. Istovremeno je u Sarajevu objavljena knjiga "Povratak u Bosnu", koja sadrži niz priloga za biografiju Adila Zulfikarpašića. Od 1992. do 1994. godine Zulfikarpašić pretežno boravi u Zürichu, putujući povremeno u Bosnu kao predsjednik Muslimanske bošnjačke organizacije. Često poduzima putovanja u različite zemlje radi susreta sa političarima i drugim utjecajnim ličnostima, u potrazi za rješenjem pitanja Bosne. Pomaže Bošnjake u izbjeglištvu, promovira njihovo okupljanje oko *Matice Bošnjaka*, kojoj je dao na upotrebu prostorije i svu infrastrukturu u Bošnjačkom institutu u Zürichu. Institut postaje mjesto intelektualnih susreta između Bosne i inozemstva. Dominantna ideja-vodilja svih njegovih aktivnosti jeste očuvanje Bosne kao jedinstvene, cjelovite zemlje.

1991. godine otvorena je podružnica Bošnjačkog instituta u Sarajevu koja djeluje i tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, od 1992. do 1995. Godine 1998. Zulfikarpašić odlučuje da preseli Bošnjački institut iz Züricha u Sarajevo. 24. maja 2001. godine svečano je otvoren moderno i suvremeno opremljen *Bošnjački institut - Fondacija Adil Zulfikarpašić* u Sarajevu, čime je ispunjena želja Adil-bega da svojoj zemlji i narodu daruje vakuf u kojem će buduće generacije istraživati historiju i njegovati kulturu Bošnjaka i ostalih naroda Bosne i Hercegovine. U Bošnjački institut u Sarajevu su prenešeni svi glavni fondovi Instituta iz Züricha. Adil-beg se angažirao na razvijanju aktivnosti i rada Bošnjačkog instituta u Sarajevu, ostvarujući brojne kontakte, susrete, i doprinoseći utemeljenju Instituta kao jednog od najuglednijih i najznačajnijih institucija u Bosni i Hercegovini u području nauke i kulture.

Istaknuti naučni, kulturni i javni djelatnici i humanisti; Adil Zulfikarpašić, Bogdan Bogdanović i Ivan Supek, 21. 4. 2003. godine, u Sarajevu su zvanično proglašeni počasnim članovima Akademije nauka i umjetnosti BiH. Referate o počasnim članovima podnijeli

IZJAVE ADIL-BEGA ZULFIKARPAŠIĆA

O SEBI I SVOME KORIJENU

"Budući da sam ja imao osjećaj pripadnosti bošnjaštvu i muslimanima, nikad se nisam stidio što sam musliman, što sam Bošnjak, što sam plemić. Ja sam to shvaćao kao nešto što obavezuje: sve što sam naučio, naučio sam u tim sredinama. "

Politika u emigraciji, 1990.

"Sad mi izgleda - a to moram tvrditi s rezervom subjektivnog osjećanja - da su moj put, moj liberalizam, bili stvarni, jer sam u svojoj podsvijesti, a kasnije i punim angažmanom bio bogumil, Bošnjak i musliman, i to je sve zajedno formiralo moju ličnost. Imate one koji prilaze vjeri, jer u njoj traže izvjesne tolerantne crte. Islam sam doživio u mladosti, i tada je on u mom osjećanju probudio sve ono što je tolerantno i pozitivno. Ja sam islam doživio kao tolerantnu vjeru, i sama ta činjenica bila je dovoljna da ga kasnije iskreno prihvatim. Prema tome, tolerancija svakako dolazi kroz takvo gledanje na vjeru i ja sam je tako gledao."

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

O ISLAMU U BOSNI

''U ovim bosanskim prostorima islam dobija nove dimenzije. To nije vjera ostataka turske okupacije, to više nije 'bara ni rukavac koji će usahnuti', to postaje vjera suverenog naroda, koji je starosjedilac u Bosni...''

Bosna i bošnjaštvo, 1990.

O BOŠNJAŠTVU

''Greška je kad se govor o bošnjaštvu shvata kao da neko, eto, hoće da naturi narodu Bosne nešto novo; da je Kalaj zakasnio sa svojom idejom... Bošnjaštvo je staro koliko i prve državne i političke zajednice na prostoru Bosne. U osmom stoljeću prvi put se spominje Bosna i Bošnjaci.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

''Bošnjaci Muslimani su otporni i imuni na nacionalističke krajnosti u svojoj sredini i nadam se da će takav bošnjački nacionalizam i dalje imati najpogodniji utjecaj i jačati atmosferu zajedničkoga života, nacionalne snošljivosti i vjerske tolerancije u Bosni.''

Ključnih pet, 1990.

''Bošnjaštvo je uvijek u sebi uključivalo stanovnike Bosne, a kroz čitavu historiju u Bosni je živjelo izmiješano stanovništvo: bogumili, katolici i pravoslavci. Zato bošnjaštvo muslimana u svojoj naravi ne može biti neprijateljsko prema drugima, poimenice Srbima i Hrvatima, slično kao što i islam vjeruje i propovijeda da su Mojsije i Isus Božiji poslanici kao i Muhammed i da su kršćani i Židovi sljedbenici Knjige i njihova braća.''

Iz jednog intervjua datog 1986.

''Ja sam (...) rekao da i oni Muslimani koji se nacionalno opredijele kao Hrvati ili Srbi u duši ostaju Bošnjaci i da je praksa pokazala da se oni uvijek vraćaju bošnjaštvu. Tada sam rekao da je kod Muslimana njihovo hrvatstvo ili srpstvo političko, a bošnjaštvo njihovo nacionalno opredjeljenje, što se odnosilo i na moje aktivnosti u mladosti.''

Jugoslavija: suočavanje sa sudbinom, 1990.

O MUSLIMANIMA

''Četiri milijuna muslimana u Jugoslaviji nikada neće biti uništeni. Ogromna većina muslimana jesu vjernici. Istina, neki ne prakticiraju svoju vjeru, ali ne namjeravaju se vjere odreći.''

Iz intervjua londonskom časopisu Arabia 1984.

O IZUČAVANJU BOSANSKE HISTORIJE

''Po onome koliko se u našim školama uči bosanska historija, o onome kako je nedavno proslavljena osamstota godišnjica Povelje Kulina bana, vidi se da se bosanska historija hotimično zapušta. Ali, mi, ljudi iz Bosne, imamo sigurno najjasnije i najčistije argumente da govorimo o svojoj prošlosti.''

Povratak u Bosnu, 1990.

O BOSANSKOJ HISTORIJI

''Kad uzmete srednjovjekovnu historiju Njemačke, Francuske ili Engleske, vidjećete da ona tone u legende, u priče, u mitove... U jednom momentu historija prestaje biti historija i postaje legenda. Međutim, mi imamo svoje važne historijske dokumente iz tog vremena, prije svega zahvaljujući dubrovačkoj arhivi. Osim toga mi imamo Povelju Kulina bana i cijelu korespondenciju na bosančici. Povelju Kulina bana danas može razumjeti i čitati svaki čovjek koji je završio osnovnu školu.''

Povratak u Bosnu, 1990.

O BOSANSKOJ POSEBNOSTI

''Bosna, dakle, ima stvarne i karakteristične uvjete koji je legitimiraju kao državu i snažnu posebnost. Ona je jedna od rijetkih zemalja koja u procesu svoga stvaranja u Srednjem vijeku ima svoju teritoriju, svoju vjeru – bogumilsku, koja potječe iz manihejsko-dualističkog korijena kao što kršćansko potječe iz židovskoga, i na tom teritoriju stvara državu.''

Okovana Bosna, 1994.

''Nacionalizam je vezan za zemlju na kojoj se to (nacionalizam) događa. Srpski za Srbiju, hrvatski za Hrvatsku, grčki za Grčku, prema tome, bosanski nacionalizam mora biti vezan za Bosnu.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

''Za nas je Bosna centar i cilj, naš ideal i naša nada – naša nedjeljiva domovina.''

Bosanski pogledi, 1962.

''Mislim da u Bosni postoji jedan fenomen, taj sentiment muslimana Bošnjaka prema predislamskoj historiji Bosne. (...) Vidite, kako god se ja osjećam muslimanom, imam i jednu intimnu, jaku simpatiju za patarensku, bogumilsku Bosnu i za njenu historiju. U traženju svog identiteta velik sam dio vremena proveo izučavajući staru bosansku predislamsku historiju.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

O HISTORIČARIMA NA BALKANU

''Nažalost, kod nas postoji izokrenuta srpska i hrvatska historija, pa i naša bošnjačka historija. Svaki historičar na Balkanu ne polazi sa stanovišta da ispita istinu, nego da dokaže svoju tezu o srpskoj Bosni, o hrvatskoj Bosni ili o nekoj trećoj Bosni, i onda traži argumente koji mu odgovaraju. Tu ima nevjerovatnih apsurda.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

O BOGUMILSTVU

''Stećci su se širili pod uticajem bogumila. Svaka se kultura širi i ima svoj uticaj. Francuska nauka bogumilstvo smatra jednom demokratskom, autohtonom, samoniklom vjerom. Ona nije sekta katoličanstva, niti sekta pravoslavlja (...) Bogumilstvo je imalo poseban odnos prema ženi, prema zbližavanju ljudi, prema trgovini.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

''Činjenica je da je autohtono bosansko stanovništvo, bivši bogumili, starosjedioci koji su se u jednom periodu možda i identificirali s turskom vlasti, da su u njeno vrijeme doživjeli veliku kulturnu renesansu, dobili politički značaj, a da se nisu odrekli vlastite domovine Bosne.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

O PERIODU KOMUNIZMA

''(...) u politici komunista ima niz grubosti, niz propusta, što su protivnici, a i narodi, osjetili kao balast. Ali je nepobitna činjenica da su komunisti u toku rata odigrali za Bošnjake jednu historijski pozitivnu ulogu, tim samim što su vrlo energično i nedvosmisleno pobijali četnički pokret, masakre nad Bošnjacima i što su se borili protiv ustaša.''

Bošnjak Adil Zulfikarpašić, 1994.

O CJELOVITOSTI BOSNE

''Nama Bošnjacima – muslimanima je neshvatljivo, da Srbi – pravoslavni ili Hrvati – katolici, žele pripajanje Bosne Srbiji ili Hrvatskoj, i to kao neke provincije, a još nam je manje razumljiv pristanak, da se naša domovina raskomada.''

Bosanski pogledi, 1962.

su akademik Muhamed Filipović o Adilu Zulfikarpašiću, Akademik Ivan Štraus o Bogdanu Bogdanoviću i akademik Arif Tanović o Ivanu Supeku. Na svečanoj sjednici nastavno-naučnog vijeća Univerziteta u Bihaću, 2007. godine, povodom deset godina rada ove visokoškolske ustanove, akademiku Adilbegu Zulfikarpašiću dodijeljeno je zvanje počasnog doktora pravnih nauka, u prisustvu rektora Univerziteta iz Bihaća, Sarajeva, Banje Luke, Mostara, Tuzle, Zenice, Niša, Zagreba, uglednih profesora sa mnogih univerziteta, članova Vlade Unsko-sanskog kantona, gostiju iz Bosne i Hercegovine i inostranstva, te velikog broja drugih zvanica.

Adil-beg je živio sa suprugom Tatjanom u Zürichu, često boraveći u Sarajevu, gdje je i umro nakon kratke i teške bolesti 21. jula 2008. godine. Povodom smrti Adil-bega Zulfikafpašića, održana je komemorativna sjednica u velikoj sali Parlamentarne Skupštine Bosne i Hercegovine u Sarajevu, u srijedu 23. jula. Dženaza je klanjana istog dana u haremu Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu. Na komemorativnoj sjednici govorili su prof. dr. Faris Gavrankapetanović, gospodin Sulejman Tihić, prof. dr. Zlatko Lagumdžija i akademik Abdulah Sidran.

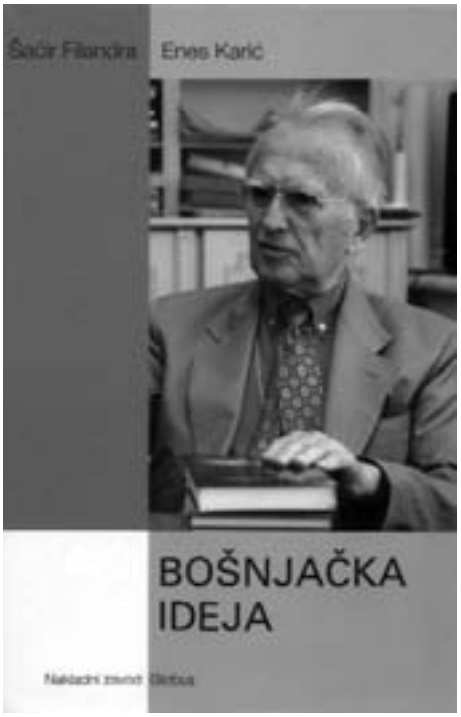

INTERVJU: Direktorica Bošnjačkog instituta mr. Amina Rizvanbegović Džuvić

Razgovarao: **Filip Mursel Begović**

Bošnjački institut nije nacionalistička niti bilo kakva 'politikantska' institucija

Bošnjački institut je i bosanski institut. Smatram da krug djelovanja može biti sužen samo onima koji smatraju da su bošnjaštvo i bosanstvo u suprotnosti jedno sa drugim, a ne komplementarni jedno sa drugim.

Orijentalistica ste po struci. Studirali ste u inozemstvu i vjerojatno su vam poznate različite percepcije Bošnjaka i Bosne u raznim stranim orijentalističkim studijama. Koliko su one vjerodostojne i objektivne?

O Bosni i Bošnjacima se na Zapadu piše i istražuje sa većim interesom nakon agresije na našu zemlju, i nakon 11. septembra. Specifičnost Bosne i Hercegovine, kao evropske zemlje sa muslimanskom populacijom je predmet brojnih historijskih, etnoloških, i drugih društvenih studija. Kada je riječ o orijentalnim studijama, onda mogu biti objektivni ili neobjektivni pojedinačni pristupi pojedinih istraživača. Generalno gledano, u posljednjih nekoliko desetljeća tendencije su da se islamsko nasljeđe Bošnjaka prikaže u objektivnijem svjetlu, sa poštovanjem spram islamske misli, vjerovanja i tradicije.

Još uvijek smo nacija u procesu sazrijevanja. S obzirom da više nema jugoslavenskog režima koji nije poticao proučavanje bošnjačke baštine, koji su ciljevi istraživanja danas? Jesmo li možda pretjerali u dokazivanjima nacionalne jedinstvenosti, jesu li neki orijentalisti zaglibili u područje mitomanije kojoj su južnoslavenski narodi bez sumnje skloni?

Da, nacija smo u procesu sazrijevanja, pa je tako i na području proučavanja i istraživanja nacionalne baštine. Jedna i po decenija, ako računamo od okončanja agresije na BiH, je jako kratak period u kojem u našem školstvu, fakultetskom obrazovanju, naučnoistraživačkim institucijama i općenito proučavamo i upoznajemo se na novi način sa bošnjačkom književnom i historijskom tradicijom. Pri tome treba imati na umu da to nije slučaj ne teritoriji cjele Bosne i Hercegovine. U odnosu na prošli režim, jednostavno nam je omogućeno da slobodno istražujemo, učimo đake i studente o svome bogatom nasljeđu, i uopće ne mislim da su orijentalisti, a tako ni

Amina Rizvanbegović Džuvić rođena je u Sarajevu 1969. godine. Osnovno i srednje obrazovanje završila u Sarajevu. Studirala orijentalnu filologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, arapski i perzijski jezik. Dodiplomski i postdiplomski studij završila u Kanadi na University of Toronto na odsjeku za bliskoistočne i islamske studije, islamska umjetnost i historija. Po završetku studija vraća se u Sarajevo. Profesionalno se veže za Bošnjački institut – Fondaciju Adila Zulfikarpašića od njegovog osnivanja u Sarajevu. Koordinirala je i sudjelovala u osposobljavanju rada biblioteke, organizirala brojne kulturne manifestacije i događaje, kao i predstavljala Institut u inozemstvu, organizirajući izložbe, na međunarodnim konferencijama i susretima. Aktivno se bavi uspostavljanju veza sa kulturno-historijskim institucijama u zemlji i svijetu, u cilju ostvarenja kulturnog i stručnog dijaloga.

Bila je član Upravnog odbora Bošnjačkog instituta do postavljanja na poziciju direktorice Instituta 2007. godine. Predsjednica je Upravnog odbora neprofitne organizacije "*Bosanske rukotvorine*".

historičari ili lingvisti, zašli kako kažete u područje mitomanije.

Sedamdesetih godina izašlo je revolucionarno djelo "Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima" Hazima Šabanovića. To djelo je po mnogima značajno jer je među prvima pokazalo da su Bošnjaci baštinici bogate tradicije, da nisu samo rudari i pružni radnici personificirani u liku Alije Sirotanovića. Ono je imalo značaj u osvještčivanju našeg naroda te nas je povezalo s našim orijentalnim korijenima. Što se promijenilo od Šabanovićevih nalaza do danas na polju proučavanja orijentalne filologije BiH?

Prvi koji se bavio izučavanjem književnosti bh. naroda na orijentalnim jezicima je bio Safvet-beg Bašagić na prijelazu između 19. i 20. stoljeća. Kako dr. Lejla Gazić u svojoj nedavno objavljenoj knjizi *Naučno i stručno djelo dr. Safvet-bega Bašagića* navodi, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* je djelo koje je bilo osnova svim kasnijim istraživanjima. Šabanovićeva *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, također biobibliografsko djelo, je kao temeljno štivo otvorilo mogućnosti za daljnji rad na autorima Bošnjacima koji su stvarali na orijentalnim jezicima. Mora se imati u vidu da je za sveobuhvatno proučavanje ovog dijela našeg nasljeđa potrebno poznavati sva tri tzv. orijentalna jezika, arapski, turski i perzijski. U posljednjih nekoliko decenija, mnoga istraživanja su usmjerena na bošnjačku kulturnu, historijsku i književnu tradiciju nastalu na orijentalnim jezicima, i to ne samo na biobibliografska, nego i nova prevodilačka i analitička djela. To se jasno vidi u brojnim objavljenim knjigama i studijama, analitičkim esejima i prilozima u stručnim časopisima autora poput (iako je nezahvalno pominjati imena), Lamije Hadžiosmanović, Amira Ljubovića, spomenula sam Lejlu Gazić, zatim Kerime Filan, Behije Zlatar, Fehima Nametka, Jasne Šamić, Adnan Kadrića, i mnogih drugih. Ovakvi radovi znače nova otkrića za javnost, oni Bosnu iznova povezuju sa vremenom kada je bila riznica stvaralačkog i duhovnog prosvjetiteljstva u sklopu Osmanskog carstva.

U posljednjih 9 godina od kako je Institut u Sarajevu, veoma intenzivno nabavljamo knjižnu građu, godišnje između 3 i 4 hiljade publikacija, i to na različite načine. Nekih 31% kupovinom, 23% dobivamo kao poklon, 46% razmjenom. Moram naglasiti da smo u veoma kratkom periodu ostvarili saradnju sa brojnim institucijama u zemlji i svijetu sa kojima redovno razmjenjujemo publikacije.

Po Vašoj ocjeni, nakon što je neprocijenjivo arhivsko blago Orijentalnog instituta uništeno, da li je Sarajevo još uvijek centar (uz Beograd, Skopje, Zagreb, Bratislavu...) orijentalističkih proučavanja u ovom dijelu Europe?

Sarajevo još uvijek drži primat što se tiče tzv. orijentalne škole u ovom dijelu Evrope. Biblioteka i arhiv Orijentalnog instituta u Sarajevu jesu uništeni, i to je apsolutno nenadoknadiva šteta za cijelo čovječanstvo. Međutim, i na sreću, ljudi nisu! Filozofski fakultet, sa odsjekom za orijentalnu filologiju i historiju, Zemaljski muzej i Orijentalni institut su bili centri u kojima su radile, učile i istraživale generacije orijentalista, poput Nedima Filipovića, Besima Korkuta, Hazima Šabanovića, Mehmeda Handžića, Teufika Muftića, Avde Sućeske, i drugih. To su bili učitelji i profesori srednjoj generaciji današnjih orijentalista, profesora na Odsjeku za orijentalnu filologiju, istraživača u Orijentalnom institutu i drugdje, koji danas obrazuju generacije mladih naučnika u BiH ali i van njenih granica.

Da li je građa Bošnjačkog instituta dostupna svima, jer, čuju se pritužbe da je proceduralno teško zaviriti u najvrednije što imate u arhivi?

Baš mi je jako čudno da kažete da ima "pritužbi" na dostupnost tj. nedostupnost naše građe. U biti, Bošnjački institut je u odnosu na ostale specijalne biblioteke u Sarajevu, najdostupnija biblioteka. Naše jedino pravilo je da korisnici budu punoljetni građani i da se literatura koristi u našim čitaonicama. I na našoj web strani se jasno vidi kako je procedura jednostavna. Ne plaća se članarina, uvjeti su zaista veoma povoljni, imamo duže radno vrijeme nego ijedna specijalna biblioteka u gradu, imamo on-line katalog bibliotečkog fonda, što su sve pogodnosti koje smo vremenom prilagođavali korisnicima. Samo što su naši ljudi, uključujući i akademske građane i studente, pasivni i skloni zaključivanju bez provjere. Oko godinu dana nakon otvaranja Instituta 2001. godine smo bili u fazi sređivanja biblioteke. Naime, to je bila situacija kada je u kutijama stiglo oko 100.000, ili nešto više, knjiga koje je trebalo u što skorijem vremenu rasporediti, složiti i načiniti dostupnim za korisnike. U tom periodu, prirodno, korištenje biblioteke nije bilo kao u bibliotekama koje decenijama posluju, rade, sređuju svoje fondove. Možda je iz tog perioda ostala 'fama' da je proceduralno teško dobiti građu na korištenje, što već godinama nije slučaj. Recimo mi godišnje imamo u prosjeku oko 600 korisnika, a to je veoma veliki broj za jednu specijalu biblioteku pri fondaciji, koja nije univerzitetska biblioteka i koja je relativno mlada institucija u Sarajevu.

U međuvremenu smo postavili naš katalog sa oko 150.000 bibliotečkih jedinica na naš web portal, tako da je informacija o tome šta posjedujemo sada dostupna svima širom svijeta. Trenutno smo u procesu digitalizacije naših orijentalnih rukopisa, tako da će i rukopisi biti dostupni istraživačima širom svijeta u digitalnoj formi. Proces digitalizacije je bio neophodan i u pogledu korištenja, ali i očuvanja i praćenja svjetskih tokova kada je u pitanju zaštita rukopisne građe.

Poznato je da je najveći dio fundusa Bošnjačkog instituta sakupio Adil Zulfikarpašić. Na koji način i od kuda sakupljate građu nakon njegove smrti? Budući da je u korist Instituta okončan mučni spor s Adil begovom rodbinom oko njegove oporuke, kojom on i supruga svu pokretnu i nepokretnu imovinu ostavljaju Institutu, da li je Institut materijalno osiguran na neodređeno vrijeme?

Kada je riječ o knjižnom fondu, naravno najveći dio današnjeg fonda je prenešen iz Züricha, dakle ono što su Adil-beg i njegova supruga Tatjana sakupili. To je bilo oko 100.000 publikacija (knjige, periodika, referentna literatura ...). U Sarajevu je postojao fond od nekoliko hiljada knjiga u odjelu

Bošnjačkog instituta otvorenom 1991. godine, koji se pripojio glavnom fondu. U posljednjih 9 godina od kako je Institut u Sarajevu, veoma intenzivno nabavljamo knjižnu građu, godišnje između 3 i 4 hiljade publikacija, i to na različite načine. Nekih 31% kupovinom, 23% dobivamo kao poklon, 46% razmjenom. Moram naglasiti da smo u veoma kratkom periodu ostvarili saradnju sa brojnim institucijama u zemlji i svijetu sa kojima redovno razmjenjujemo publikacije.

U fondu likovnih djela imamo oko 1600 djela bosanskohercegovačkih autora. Riječ je o posebnoj zbirci jer je nastala iz privatne kolekcije, koja je obogaćena vrijednom donacijom profesora Mersada Berbera od 70 djela, i 50 akvarela Ismeta Rizvića. Adil-beg je za života savjetovao da se umjetnička zbirka više ne širi, tj. da se ne ulažu velika sredstva u proširenje umjetničke zbirke, jer je smatrao da to nije jedna od primarnih zadaća Bošnjačkog instituta. Naglašavam da to ni u kojem slučaju ne znači da na različite načine ne podržavamo bosanskohercegovačku umjetnost. Povremeno organiziramo izložbe mimo naše stalne postavke, sarađujemo sa galerijama u Sarajevu, i slično.

Mučni spor, upravo ste dobro rekli, zaista je mučan, oko testamenta Adil-bega i gospođe Tatjane nažalost još nije okončan. Naime, ostavinski postupak je zaustavljen dok se ne okonča slučaj tužbe protiv Bošnjačkog instituta od jednog broja Adil-begovih rođaka. Tu tužbu je sud u Sarajevu odbio, i nadamo se da će se ostavinski postupak nastaviti u što skorijem periodu kako bi Bošnjački institut dobio ono što mu je njegov osnivač namijenio. Adil-beg i gospođa Tatjana su imali jasnu viziju i cilj, i veoma dobro su znali šta žele. Pa, sam Bošnjački institut to najbolje pokazuje. Osporavati nečiju posljednju volju koja je na dobrobit ne samo Bosne i Hercegovine, nego slobodno mogu reći i civiliziranog čovječanstva, je zaista ravno zločinu. Kada, ako Bog da, dobijemo ono što nam je testamentom namijenjeno, Institut će biti obezbijeđen s tim što će jednim dijelom, kao što to i sada čini, morati sam da ostvaruje dio prihoda.

Iako su o tome napisane knjige, po vašoj ocjeni koji je suštinski doprinos Bošnjačkog instituta i djelovanja vakifa Adil bega Zulfikarpašića u konstituiranju bošnjačke nacije i očuvanju nacionalnog blaga?

Adil-beg je još 60-tih godina prošlog stoljeća, u emigraciji, oživio ideju bošnjaštva kroz časopis *Bosanski pogledi*, analize i priloge, okupljanjem progresivne bošnjačke intelektualne emigracije. Njegova uloga je bila neprocjenjiva, jer je jedan od prvih koji je otvoreno pisao i analizirao pitanje nacionalnosti muslimana. Iako je njegov glas rezonirao u emigraciji, početkom 90-tih godina je po povratku u Bosnu bio jedan od ključnih aktera u konstituiranju bošnjačke nacije, tj. u vraćanju bošnjaštvu kao stvarnoj i jedinoj bosanskomuslimanskoj nacionalnoj identifikaciji. Kroz Bošnjački institut i *Bosanske poglede* se čuo glas Bošnjaka iz emigracije, 90-tih je pružio brojne mogućnosti za javne nastupe, objavljivanje publikacija, organiziranje tribina i komunikaciju sa maticom. Preseljenje Instituta u Sarajevu je za Bošnjake imalo dodatno značenje, pored neprocjenjivog opipljivog nacionalnog blaga, a to je vjera u svoj narod i u budućnost svoje zemlje.

Kakva je Vaša suradnja sa Nacionalnom knjižnicom, Orijentalnim institutom i knjižnicom Gazi Husrevbegove medrese? Ima li kakvih prijepora, osjeća li se konkurentski naboj?

Mogu reći sa naše strane, a sigurna sam da bi isto rekle i kolege iz institucija koje ste pobrojali, da je saradnja veoma dobra, uspješna, i da su odnosi prijateljski. Naše sve institucije rade u svom domenu, i iako se u mnogočemu prepliću, opet svaka ima svoje specifične zadatke i svoj profil, ali zajednički cilj nam je isti: nauka, obrazovanje, očuvanje kulturnog blaga Bosne i Hercegovine i njegovo promoviranje. Kako ja to vidim, mi se upotpunjujemo, a ako ponekad postoji izvjesna doza konkurentnosti, to može biti i pozitivno i stimulativno, sve dok njegujemo prijateljske i fer odnose. Saradnja sa ovim, ali i mnogim drugim institucijama u BiH, je otpočela još iz Züricha. Npr. sa Orijentalnim institutom smo zajednički izdali *Opširni popis Bosanskog sandžaka 1604. godine*, što je bio veliki i obiman projekat, sa Gazi Husrev-begovom bibliotekom imamo saradnju kada je u pitanju digitalizacija rukopisne građe, itd. Dakle, općenito veoma intenzivno sarađujemo u raznim domenima, zajedničkim programima organiziranjem kulturnih događanja, seminara, konferencije, okruglih stolova, i u upotpunjavanju knjižnog fonda.

Surađujete li sa srodnim institucijama u svijetu?

Svakako, nastojimo da što više razvijemo međunarodnu saradnju. Evo da prvo spomenem Bošnjačku nacionalnu zajednicu Hrvatske, potom sarađujemo sa institutima (npr. Hrvatski institut za povijest, Juma al-Majid centar za kulturno nasljeđe, Istorijski institut u Beogradu, Centar za istraživanje islamskog kulturnog nasljeđa Kralj Faisal, itd.), akademijama (HAZU, SANU, CANU, itd.); bibliotekama (Harvard University, Library of Congress, nacionalnim i univerzitetkim bibliotekama u Srbiji, Hrvatskoj, Češkoj, Sloveniji, Velikoj Britaniji itd.), arhivima (npr. sa Turskim državnim arhivom smo organizirali simpozijum i izložbu), muzejima, te sa mnogim drugim naučno-istraživačkim institucijama koje rade uglavnom na projektima tematski vezanim za Bosnu. Tu su i brojni kulturni centri sa kojima organiziramo zajedničke nastupe i programe u Sarajevu.

Kakva je recepcija Instituta u Republici Srpskoj i hrvatskom dijelu Federacije? Neki tvrde da je Senat Instituta ustvari elitističko mjesto u kojem se definiraju politički ciljevi Bošnjaka. Jesu li Vam prišivali politikanstvo i nacionalističke tendencije?

Ko želi da se istinski upozna sa onim što mi radimo, i tome pristupa bez predrasuda, veoma brzo će se uvjeriti da nismo nacionalistička niti bilo kakva 'politikantska' institucija. Tu i tamo su se u pojedinim medijima u RS pojavljivali maliciozni komentari koji nisu bili utemeljeni na stvarnim argumentima i činjenicama, nego na postizanju dnevnopolitičkih ciljeva, zavisno kako je kome u tom trenutku odgovaralo.

Ko želi da se istinski upozna sa onim što mi radimo, i tome pristupa bez predrasuda, veoma brzo će se uvjeriti da nismo nacionalistička niti bilo kakva 'politikantska' institucija. Tu i tamo su se u pojedinim medijima u RS pojavljivali maliciozni komentari koji nisu bili utemeljeni na stvarnim argumentima i činjenicama, nego na postizanju dnevnopolitičkih ciljeva, zavisno kako je kome u tom trenutku odgovaralo.
Što se tiče Senata Bošnjačkog instituta, to je tijelo koje je osnovao Adil-beg, sa ciljem afirmiranja i promoviranja kulturnih vrijednosti Bošnjačkog instituta i BiH, promicanje pozitivnih ideja i dijaloga sa drugim kulturnim institucijama u BiH i inostranstvu, kao i da okupi ljude različitih političkih opredjeljenja, da se razviju konstruktivni dijalozi oko bitnih i aktuelnih društvenih pitanja. Mora se reći da se Senat sa ovim ciljevima samo donekle aktivirao, tj. aktivirao se samo jedan dio njegovih članova. A konstatacija da se u Senatu definiraju nekakvi politički ciljevi Bošnjaka uopće ne stoji.

S obzirom da je predsjednik Uprave Zlatko Lagumdžija ujedno i predsjednik parlamentarne stranke, je li Institut stranački neopredijeljen?
Institut je u potpunosti stranački neopredijeljen. To je uvijek bio Adil-begov princip, pa je tako i precizirano u našem statutu i pravilniku, čega se svakako pridržavamo. Prof. dr. Zlatko Lagumdžija je bio Adil-begov veliki prijatelj i čovjek od povjerenja, i kada ga je Adil-beg izabrao za predsjednika Upravnog odbora i tada je bio lider parlamentarne stranke. Znate, Adil-beg je bio čovjek liberal, njegovi su prijatelji i saradnici tokom cijelog života pripadali različitim strankama, i u tome naravno nije bilo nikakvih kontradikcija. Recimo, u našem Upravnom odboru imamo ljude koji su aktuelni ili bivši članovi Parlamenta iz četiri različite stranke, a poznato Vam je da je i Adil-beg imao svoju stranku i bio njen predsjednik. Svačije političko opredjeljenje je njegova lična stvar, koja nema nikakvu vezu sa radom Bošnjačkog instituta.

Da li vam je naziv *bošnjački,* budući da je sve više onih koji se kunu u svoje *bosanstvo*, sužavao krug djelovanja? Zašto bi uopće te dvije odrednice bile u sukobu? Kao direktorica Bošnjačkog instituta kako bi definirali naš identitet, kada govorimo o njemu, možemo li govoriti u pluralu?
Bošnjački institut je i bosanski institut. Smatram da krug djelovanja može biti sužen samo onima koji smatraju da su bošnjaštvo i bosanstvo u suprotnosti jedno sa drugim, a ne komplementarni jedno sa drugim. Po nacionalnosti Bošnjaci, državljani Bosne i Hercegovine *ergo* Bosanci, naravno da možemo i trebamo govoriti u pluralu.

> Adil-beg je još 60-tih godina prošlog stoljeća, u emigraciji, oživio ideju bošnjaštva kroz časopis *Bosanski pogledi*, analize i priloge, okupljanjem progresivne bošnjačke intelektualne emigracije. Njegova uloga je bila neprocjenjiva, jer je jedan od prvih koji je otvoreno pisao i analizirao pitanje nacionalnosti muslimana. Iako je njegov glas rezonirao u emigraciji, početkom 90-tih godina je po povratku u Bosnu bio jedan od ključnih aktera u konstituiranju bošnjačke nacije, tj. u vraćanju bošnjaštvu kao stvarnoj i jedinoj bosanskomuslimanskoj nacionalnoj identifikaciji.

Kakvi su Vaši programski ciljevi u budućnosti, na koji način mislite dodatno poboljšati rad Instituta?
Bošnjački institut je specifičan i jedinstven po mnogo čemu. Naš cilj je da Institut nastavi da bude mjesto susreta, razmjene misli, mjesto koje nudi bogatu literaturu za istraživanja, mjesto važnih kulturnih događaja, mjesto sa kojeg će se slati važne poruke za napredak i razvoj bh. društva, i u tom pravcu ćemo i nastavit naše napore. U budućnosti namjeravamo proširiti našu djelatnost na izdavačku (iako se Institut već bavio izdavaštvom ali je privremeno zaustavljeno), kao i stvoriti uvjete za naučnoistraživačke projekte sa ciljem doprinosa bosanskohercegovačkoj historiji, umjetnosti i kulturi.

Koje bi projekte Instituta istaknuli kao najuspješnije?
Općenito, prepoznavanje Instituta u bh. javnosti kao institucije koja baštini ne samo bošnjačko, nego cjelokupno bosanskohercegovačko kulturno blago. Veoma važan projekat je pokretanje Foruma Bošnjačkog instituta u 2009. godini. Kroz aktuelne teme Foruma, kao što su "Evroatlanski put BiH", "Javnost u BiH", "Zajednička društva: liderstvo u različitostima", "Memorijalni centar Potočari: kako dalje", itd., uspjeli smo javnosti omogućiti da se direktno uključi u diskusije sa uglednim gostima poput predsjednika i premijera država, npr. predsjednik Mesić, premijer Erdogan, gospodin Kučan, i dr., naučnika iz različitih oblasti, književnika, itd. Bošnjački istitut sa drugim institucijama aktivno sudjeluje u promicanju bh. kulture, nauke i umjetnosti, promoviranjem najnovijih izdanja bh. izdavaštva, obilježavanjem obljetnica velikana bh. historije, organiziranjem konferencija i okruglih stolova iz oblasti kulturnog nasljeđa, itd.

Održali ste zamjećeno predstavljanje Insituta u Turskoj. Koji su bili odjeci? Koliko su Turci zainteresirani za osmansko nasljeđe u BiH?
Predstavljanje u Turskoj je zaista imalo velikog odjeka. To je ujedno bilo prvo predstavljanje bh. kulture u Turskoj, na institucionalnom nivou, gostovalo je i Narodno pozorište i ULUBiH, i pokazalo se da je interes općenito za BiH i bh. kulturu i umjetnost veliki. Naše gostovanje je najvećim dijelom bilo predstavljanje umjetničke zbirke, ali i arhivske građe. Posebnu pažnju turske publike i javnosti su privukli orijentalni rukopisi. Stručna javnost je naravno upoznata sa našim osmanskim nasljeđem, međutim šira javnost nije niti je svjesna da u Bosni postoji veliki broj vrijednih dokumenata iz osmanskog perioda. U turskim arhivima se osmansko historijsko i kulturno nasljeđe u BiH sve više istražuje, i interes turskih osmanista i historičara raste. Također, za BiH općenito vlada interes i među Turcima u Evropi, izvan Turske, koji ujedno žele da u ovom dijelu svijeta predstave svoje, tursko osmansko nasljeđe, da u dijalogu sa drugima i u interakciji kultura osvijetle nove puteve razumijevanja i koegzistencije.

Vaš Institut je potekao iz dijaspore, čini se da je ona i dalje, više nego ikada, važan dio bošnjačkog bića. Kao direktorica jedne od najbogatijih bibiloteka na ovim prostorima, s uvidom u recentni ali i povijesni doprinos naših institucija, kako bi ocijenili kulturni i znanstveni udio hrvatskih Bošnjaka na cjelokupni bošnjački etnički kolektivitet?
Hrvatski Bošnjaci su već dugo prije agresije na BiH, gradili i izgradili svoju nacionalnu zajednicu, priznatu i prepoznatu unutar hrvatskog društva. Kada uzmemo u obzir veoma ugledne književnike, naučnike, javne radnike, hrvatske Bošnjake, vidimo da su ostavili veliki pečat u hrvatskoj kulturnoj sceni, ali su u isto vrijeme veoma artikulirano i jasno doprinijeli izgradnji bošnjačkog nacionalnog bića.

Gdje se čuva bošnjaštvo? Može li se ono čuvati samo u nekom Institutu, bez obzira na njegov nesumnjivi značaj za Bošnjake?
Bošnjaštvo se čuva u svakoj bošnjačkoj kući, u školama, u institucijama, u BiH i van njenih granica. Svaki segment je bitan i svaki pojedinac ili institucija moraju da ga njeguju i čuvaju.

Izbor iz zbirke periodičnih publikacija biblioteke Bošnjačkog instituta

Piše: Narcisa Puljek-Bubrić

U biblioteci Bošnjačkog instituta nalazi se bogata kolekcija periodičnih izdanja, časopisa, novina, kalendara i godišnjaka od perioda Osmanskog carstva do danas. U zbirci se mogu naći najstariji primjerci BiH štampe, *Bosanski prijatelj*, *Salname-i Vilayet-i Bosna* (Godišnjak bosanskog vilajeta) i *Prvi bosansko-srpski kalendar*, kao i drugi značajni naslovi kasnijih perioda, *Bošnjak*, *Bosnischer Bote*, *Behar*, *Bosanska Vila*, *Gajret*, *Nada*, *Literarna štampa*, *Izraz*, *Historijska traganja*, *Znakovi vremena* i dr.

Ovom prilikom predstavit ćemo manji izbor bh štampe, časopise i kalendare, te izbor iz emigrantske štampe.

IZBOR BIH ŠTAMPE S KRAJA 19. i POČETKA 20. ST.

Bosanski prijatelj: časopis sadržavajući potriebite koristne i zabavne stvari.

Bosanski prijatelj je "prvi časopis jednog bosanskohercegovačkog autora"[1] Ivana Franje Jukića, franjevca (Banja Luka 1818. – Beč 1875.). Izašle su ukupno četiri sveske *Bosanskog prijatelja* u periodu od 1850.-1870. g. Prve dvije sveske uredio je Ivan Franjo Jukić, koji je ujedno bio i izdavač i vlasnik časopisa, i štampane su u Narodnoj tiskari dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu. U prvom svesku, na naslovnoj strani, naznačeno je da je časopis izašao troškom dra. Ljudevita Gaja.[2] Treći svezak, koji je Jukić ranije pripremio i nije ga bio u mogućnosti urediti i izdati zbog svoje bolesti, izdala je Matica ilirska a uredio tajnik Matice J. Jurković, te je štampan u Tiskari Antuna Jakića u Zagrebu.[3] Četvrti svezak uredio je i izdao fra Antun Knežević i štampan je u Tiskari Ivana Jakića u Zagrebu.

Da je već bilo vrijeme da se pokrene i izda bosanski časopis Ivan Franjo Jukić to spominje u predgovoru prvog sveska govoreći o kulturnoj afirmaciji drugih zemalja Osmanskog carstva i ističući uspavanost Bosne. "Da druge narode mimoidjem, dosta je napomenuti bratju našu Bugare, koji ovim carskim milostima znali su se služiti, te u malo vriemena preko 50 učionicah pučkih utemeljiše, knjige i naklonost k štivenju razprostraniše, dapače već od dvie godine političke novine "Bugarski Viestnik" u glavnom gradu Carigrada izdaju, a sad cerkvu bugarsku grade u Carigradu. Vlada turska, ne samo da ova narodna poduzetja neprieči, već svakom prigodom podpomaže i brani od nasilja niekih pokrajinskih bašah, koji su još predsudama zaslieplieni. Sve gotovo deržave prostranog turskog carstva u Europi prenule su se iz dubokog sna neznanja i nemarnosti, sama Bosna još sladko spava!"[4]

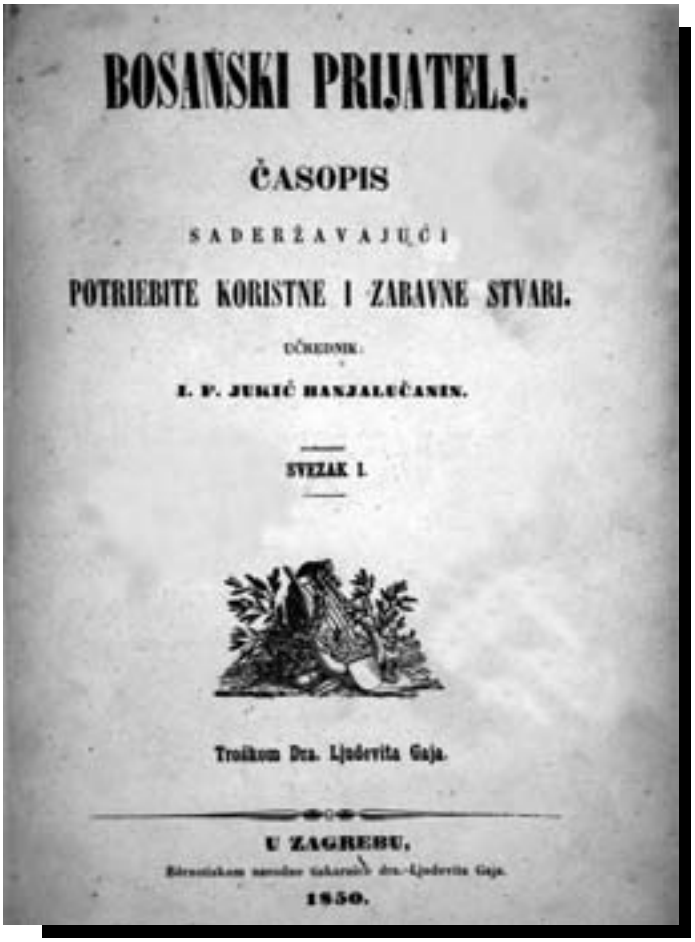
BOSANSKI PRIJATELJ.

ČASOPIS

SADERŽAVAJUĆI

POTRIEBITE KORISTNE I ZABAVNE STVARI.

UČREDNIK:

I. F. JUKIĆ BANJALUČANIN.

SVEZAK I.

Troškom Dra. Ljudevita Gaja.

U ZAGREBU,

1850.

O koncepciji časopisa se može reći da su prva tri sveska *Bosanskog prijatelja* sadržavali članak o pregledu Osmanskog carstva u Evropi pod nazivom *Zemljo-državopisni pregled turskog carstva u Europi* kao i članak o državnim i zemaljskim naredbama pod naslovom *Državne uredbe u turskom carstvu*. Bili su zastupljeni članci o biskupima u Bosni koje je Jukić u trećem svesku časopisa imenovao *Životopisi*

1 Memija, Minka. Bosanski vjescnici : počeci štampe bosanskih muslimana. Sarajevo : El Kalem, 1996. Str. 25.

2 Bosanski prijatelj. Sv. 1, 1850.

3 Pejanović, Đorđe. Bibliografija štampe Bosne i Hercegovine od 1850-1941. Sarajevo: Veselin Masleša, 1961. Str. 13.

4 Jukić, I. F. Predgovor // Bosanski prijatelj. Sv. 1,(1850.).

slavnih Bošnjakah. Za književne tekstove Jukić daje poseban naslov, *Književnost bosanska,* u kojoj su sadržane narodne pjesme, pripovijetke, poslovice i zagonetke. Poseban segment časopisa bio je posvećen narodnom zdravlju pod nazivom *Domaći liekar* u kojem su se nalazili razni savjeti i preporuke za ujed zmije, zubobolju, crni prišt i sl. Na kraju prvog sveska nalazi se Jukićeva molba Bošnjacima da ne prodaju "starinske stvari: novce, kamenje, pečate pohlepnim inostrancima"[5] nego da ih prodaju Jukiću koji će "ovakve stvari sabirati i sakupljati"[6]. *Bosanski prijatelj,* kao "vrlo rječit iskaz o Jukičevim idejama i aktivnostima"[7], prestao je izlaziti poslije Jukićeve smrti. Bio je uzor za nastanak jednog drugog časopisa pod nazivom *Novi prijatelj Bosne* koji je izašao u četiri godišta od 1887.-1896. g.

Nada: pouci, zabavi i umjetnosti

U predgovoru prvog broja *Nade* 1895. g. pod naslovom *Našim čitaocima* uredništvo piše o *Nadi* kao o zabavno poučnom listu koji bi "vodio računa o duhovnom životu naroda"[8]. Uredništvo dalje ističe ideju ujedinjenja južnih Slavena u znanju i kulturi kako bi se se stranom svijetu predstavili "kao jedinstveni, snažni kulturni element"[9]. "Ovakva razmatranja stvoriše zamisao, da se u Sarajevu osnuje list, koji bi se pred svijetom prikazao kao ogledalo ukupne duševne kulture južnoslovjenskih naroda, koji bi redovno bilježio kulturne prilike slovjenskog svijeta uopće i drugih prosvjetljenih naroda, i koji bi nas pomoću književnosti i umjetnosti bolje i bliže upoznao izemgju sebe"[10]. Časopis se sastojao od tekstova posvećenih književnosti, kulturi, likovnoj umjetnosti, muzici, historiji, higijeni i zdravstvu, te o aktuelnim događanjima kako u svijetu tako i u BiH što se može vidjeti kroz članke *Sastanak arheologa i antropologa u Sarajevu, Velike konjske trke u Butmiru 1895.* i sl.

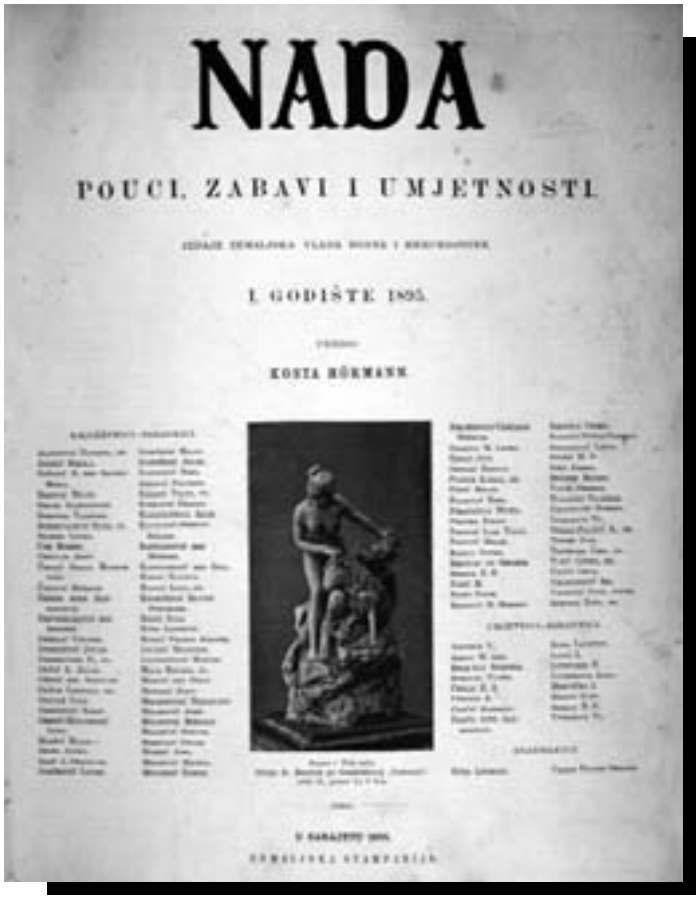
NADA

POUCI, ZABAVI I UMJETNOSTI

I. GODIŠTE 1895.

KOSTA HÖRMANN

Nada je bila posebna po tome što je u svakom svom broju sadržavala umjetničke slike, crteže i fotografije tadašnjih umjetnika J. Garnela, E. A. Čepelin, W. Leo Arndt, L. Lavić, Anke Lynker, L. Kuba i dr. Da je takvu koncepciju časopisa zamislilo i uredništvo vidi se u predgovoru prvog broja *Nade*. "Umjetnost je onaj najmoćniji činilac, koji uzdiže dušu ljudsku, i mi ćemo je za to prigrliti i našim čitaocima prikazivati u svakom vidu, - i u slikama naših i stranih slikara umjetnika, i u kajdama pripoznatih kompozitora uz lijepe pjesmice"[11]. Zahvaljujući toj ideji, danas je u *Nadi* moguće pronaći vrijedne i rijetke fotografije BiH gradova, poznatih ličnosti i važnih događaja u BiH i Austro-ugarskoj monarhiji s kraja 19. i početka 20. st., te upoznati se sa imenima mnogih umjetnika toga vremena. *Nada* je izlazila dva puta mjesečno od 1895.-1903. g., izdavala ju je Zemaljska vlada za BiH a štampana je u Zemaljskoj štampariji. Urednik od prvog do zadnjeg broja *Nade* bio je Kosta Horman. Za *Nadu* su pisali Safvet-beg Bašagić, Mehmed-beg Kapetanović, Ljudevit Kuba, Jovan A. Dučić, Fra Grga Martić, Edhem Mulabdić, Osman-Aziz, Karlo Patsch, Ćiro Truhelka, Ivo Pilar, Mehmed H. Sejdović i mnogi drugi. Za današnje istraživače *Nada* predstavlja neiscrpan izvor za proučavanje bh kulture i umjetnosti s kraja 19. i početka 20. st. Taj izvor je zamislilo i uredništvo pišuće da "Nada nit hoće da prihvaća, nit hoće da širi u narodu drugo, nego ono što je istinito, dobro i lijepo; samo zdravu i krepku duševnu hranu pružaće ona narodu."[12]

Behar: list za pouku i zabavu

U predgovoru prvog broja *Behara*, 1. maj 1900, uredništvo piše o nauci i o tome koliko je nauka potrebna čovjeku. "Nauka je dakle farz (obavezna dužnost za svakog muslimana i muslimanku a ta nauka obuhvaća sve što je čovjeku potrebno da zna"[13] Uredništvo naglašava činjenicu kako se vremena mijenjaju, kako se od čovjeka više traži, te kako čovjek treba više znanja i naobrazbe. U želji da obrazuje čovjeka uredništvo predlaže: "Neka dakle "Behar" bude za nas ovo središte, gdje ćemo se sastajati, t.j. gdje ćemo moći svaki svoje znanje iznijeti, svaki svoje iskustvo pružiti svjema drugim, da se po potrebi okoriste njime"[14] *Behar*, *list za po-*

5 Isto.
6 Isto.
7 Memija, Minka. Bosanski vjescnici : počeci štampe bosanskih muslimana. Sarajevo : El Kalem, 1996. Str. 35.
8 Našim čitaocima // Nada : pouci, zabavi i umjetnosti. Br. 1,(1895.). Str. 1.
9 Isto.
10 Isto.
11 Isto.
12 Isto.
13 Našim čitateljima i suradnicima // Behar : list za pouku i zabavu. Br. 1, (1900). Str. 1.
14 Isto. Str. 1-2.

uku i zabavu, izlazio je svakih 15. dana od 1900.-1911. Sastojao se od nekoliko segmenata, *Poučni članci*, dio koji je obuhvaćao historijske i vjerske teme; *Zabavni dio*, u kojem su se nalazile pjesme, pripovijetke i drame, *Narodne umotvorine*, u kojoj su bile predstavljene mnoge narodne pjesme i priče; te *Kulturne bilješke* i *Svaštice* koje su sadržavale vijesti iz svijeta.

Svoj doprinos *Beharu* dali su H. M. Džemaludin Čaušević, Musa Ćazim Ćatić, Fehim Spaho, Safvet-beg Bašagić Osman Nuri Hadžić, Edhem Mulabdić, Osman Aziz, H. Kreševljaković, A. Kadić, Šemsi-beg Salihbegović, Ljudevit Dvroniković i mnogi drugi. Izašlo je ukupno 11 godišta *Behara*. Pokretači časopisa bili su Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić i Osman Nuri Hadžić. Izdavač i vlasnik bio je Adem-aga Mešić a glavni urednici od 1900.-1911. bili su Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić, H. N. Džemaludin Čaušević, Šemsi-beg Salihbegović i Ljudevit Dvorniković. Sa posljednjim godištem *Behar* postaje islamski književni i kulturni list čiji je vlasnik i odgovorni urednik dr. Hamid Šahinović – Ekrem.

U uvodom dijelu devetog godišta pod nazivom *Na početku IX. Godišta* uredništvo nešto malo govori i o suradnicima *Behara*. "Bio je to mali broj pregaoca ali su svi bili oduševljeni za plemenitu stvar"[15] Tu se spominju Adem-aga Mešić "kao vlasnik lista, kao otadžbenik, koji je preuzeo na se dužnost, da za slučaj potrebe za stvar doprinese žrtve iz svog džepa"[16], te Safvet-beg Bašagić za kojeg uredništvo kaže: "S oduševljenjem se latio posla. Radio je marljivo i savjesno za list, te je kao dobar poznavaoc istoka i islama držao list na lijepoj visini."[17] Sa devetim godištem, *Behar* postaje *hrvatski-poučni list*. Mnoge poznate ličnosti toga vremena su se odazvali pozivu *Behara* da sudjeluju u njegovom uređenju, Safvet-beg Bašagić, Fehim ef. Spaho, dr. Tugomir Alaupović, Silvije S. Kranjčević, dr. Milan Prelog, Osman Nuri Hadžić i Ivan A. Miličević, Josip Milaković i mnogi drugi. "U sveukupnosti svoga djelovanja "Behar" se pokazuje i kao svjedok strujanja jednog doba i kao sudionik u njihovom usmjeravanju i oblikovanju; ovaj list je bio ne samo izraz savremenog književnog života Bošnjaka nego inicijator i stvaralac njegovog bića[18]"

BEHAR

LIST ZA POUKU I ZABAVU.

God. I.

Uredio: Safvet beg Bašagić.

1900/1

SARAJEVO.

Gajret: Glasilo "Gajreta", društva za potpomaganje đaka muslimana na srednjim školama

Muslimansko kulturno društvo "Gajret" u Sarajevu je osnovalo i svoj časopis *Gajret* koji je izlazio u periodu od 1907.-1941. g. Urednici časopisa su bili Edhem Mulabdić, Mustajbeg Halilbašić, Osman Đikić, dr. Murad Sarić, Avdo Sumbul, Šukrija Kurtović, Abdurezak Bjelavac, Hamid Kukić i Hamza Humo. *Gajret* je sadržavao članke iz oblasti književnosti,

غيرت

GAJRET

Selimbeg Šahinpašić.

15 Behar : hrvatski poučni list. Br. 1,1908/1909. Str. 1.
16 Isto.
17 Isto.
18 Rizvić, Muhsin. Behar: književnohistorijska monografija. Sarajevo: Svjetlost, 2000. Str. 462.

historije, islama i privrede. Imao je i posebne segmenate, *Narodne umotvorine*, u kojem su bile zastupljene narodne pjesme i priče iz narodne književnosti, te *Gajretov glasnik* koji je bio posvećen "Gajretu", prosvjetnom i kulturnom društvu muslimana u BiH. *Gajretov glasnik* je sadržavo informacije o glavnoj skupštini, imenovanju odbora i pod-odbora, izvještaju o radu Glavnog odbora, upravi Gajretovog konvikta i mnoge druge aktivnosti ovog društva.

Jedan dio *Gajreta* je nosio naziv i *Životopisi sa fotografijama* u kojem su se nalazile biografije i fotografije saradnika *Gajreta* kao i drugih poznatih Bošnjaka toga vremena, Ali-beg Firdus, Selim-beg Šahinpašić, Bekir-beg Tuzlić i dr. Za današnje istraživače i naučnike ovaj segment je od posebne važnosti i veoma često je u upotrebi. Za *Gajret* su pisali Musa Ćazim Ćatić, Edhem Mulabdić, Safvet-beg Bašagić, Osman Đikić, A. Hifzi Bjelavac, Osman Nuri Hadžić, Muhamed Tajib Okić, Ahmed Muradbegović i dr. Časopis *Gajret* je odigrao značajnu ulogu u okupljanju i podsticanju bošnjačkih pisaca. Njegova uređivačka politika je doprinosila podizanju svijesti o vlastitim književnicima i posebnom književnom stvaralaštvu, što je došlo do izražaja u zahtjevima iznesenim pred Drugi svjetski rat, za uvođenjem u nastavni program bošnjačkih pisaca ravnopravno sa srpskim i hrvatskim[19]".

KALENDARI

Kalendari kao godišnje publikacije, uz podatke o tekućoj kalendarskoj godini, sadrže i tekstove informativnog, poučnog i zabavnog karaktera namijenjeni pripadnicima različitih zvanja i zanimanja. "Kalendari su, po recepciji najnarodnija knjiga. Oni su to prije svega po svojoj praktičnoj vrijednosti – bili su mogućnost za orijentaciju o vremenu i praznicima, a isto tako i štivo za pouku i zabavu čitaocu nesviklom knjizi. Pošto su izlazili jednom godišnje, svako je mogao sebi priskrbiti to zadovoljstvo i trošak"[20] U biblioteci Bošnjačkog instituta nalazi se veoma vrijedna kolekcija kalendara štampanih od početka 19. st. do sredine 20. st. Ovom prilikom, široj javnost, predstavit ćemo nekoliko značajnih kalendara.

Prvi bosansko-srpski kalendar

Izašlo je samo jedno godište *Prvog bosansko-srpskog kalendara* 1869. g. sa 58 stranica. Raritetna vrijednost ovog kalendara ogleda se u tome da je ovo jedan od kalendara iz perioda Osmanskog carstva u BiH i da je štampan u Bosanskoj-vilajetskoj štampariji u Sarajevu koja je bila nastavak Pečatnije I. K. Soprona. Urednik kalendara bio je Jovan R. Džinić. Kalenadr sadrži kalendarski dio u kojem su pri-

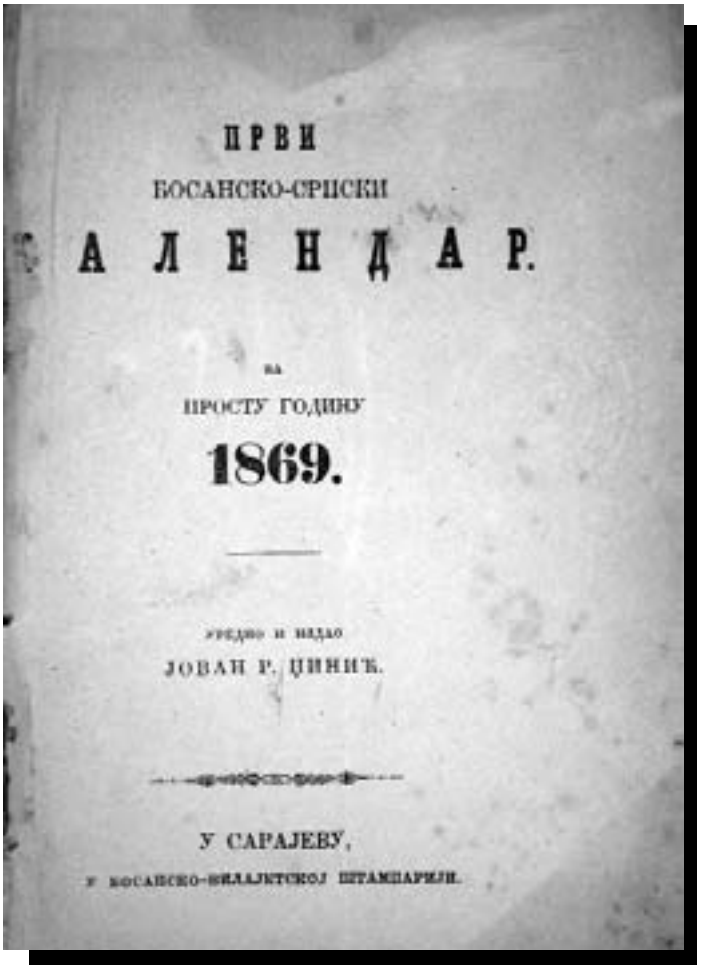
ПРВИ
БОСАНСКО-СРПСКИ
КАЛЕНДАР.
НА
ПРОСТУ ГОДИНУ
1869.
УРЕДИО И НАДАО
ЈОВАН Р. ЏИНИЋ.
У САРАЈЕВУ,
У БОСАНСКО-ВИЛАЈЕТСКОЈ ШТАМПАРИЈИ.

kazane godine značajnih događanja, počeci godišnjih doba, pokretne svetkovine. Kalendarski dio je podijeljen na novi i stari, po novom i starom računanju vremena i namijenjen je pravoslavcima i katolicima. Pored kalendarskog dijela mogu se naći i informacije o tome kada su se održavali vašari i pazari po gradovima u BiH. Zatim, infomacije o tome da su pošiljke pisama i amaneta išle iz Sarajeva svakog utorka u podne za Carigrad, Rumeliju, Sjenicu, Novi Pazar i Višegrad i svakog četvrtka za Banja Luku, Bihać, Travnik i druge gradove u BiH. U kalendaru se mogu naći i informacije kolike su poštanske takse za pisma. Pored informacija o pošti prikazane su i takse za telegraf i da telegrafije ima u Sarajevu, Mostaru, Zvorniku i Bijeljini. Na kraju kalendara može se pročitati i članak *Duševno ljekarstvo* sa uputstvima i savjetima o zdravlju. Taj segment će biti veoma često zastupljen i u drugim kalendarima kasnijih godina.

Bošnjak

Kalendar Bošnjak počinje sa izlaženjem 1883. g. sve do 1918. g., što je ukupno 36 godišta. Izdavala ga je Zemaljska vlada u Sarajevu. Prvi dio *Bošnjaka* je kalendarski dio koji se sastoji od godišnjeg kalendara za rimo-katolike, istočno-pravoslavne, muslimane i Jevreje. Za svaki mjesec se daju upute kako se ponašati i odijevati: "Ko hoće u aprilu da bude

19 Zahirović, Mirna. Doprinos kulturno-prosvjetnog muslimanskog društva "Gajret" u razvoju školstva, nauke i kulture u Bosni i Hercegovini od 1903. do 1949. godine. Mostar : IC štamparija, 2008. Str. 111.

20 Memija, Memija: Bosanski vjesnici: počeci štampe kod bosanskih muslimana. Sarajevo: El-Kalem, 1996. Str. 93.

zdrav, valja da veoma pazi na to, kako se odijeva. Od reume i nazime čuva donja vunena ili pamučna košuljica. Ko pogje u slobodu, neka ne sjeda u travu ili na studen kamen. Ko brzo hoda, neka snimi gornji kaput prije, nego što se zagrijao"[21]. Kalendarski dio se sastoji i od općih informacije o tekućoj godini: koliko ima dana, koja je planeta vladajuća, koji su pomični praznici i sveci po pashaliji, kada su postovi za rimokatolike i pravoslavne, kada su počeci godišnjih doba, pomračenja u godini i kakav je općenito karakter godine. Prikazano je i rodoslovlje kraljevske kuće cara Franje Josipa I.

Drugi dio kalendara je *Zabava i pouka* u kojem se mogu naći članci o historiji BiH, običajima, savjetima za zdravlje i za domaću privredu. Mogu se naći također i praktične informacije kolike su vrijednost kupona na tečajnoj listini ubilježenih državnih i privatnih zajmovnih papira. Ili koliki je tarif za telegrafske korespondence u BiH. Jedan od najvažnijih segmenata *Bošnjaka*, po čemu je ovaj kalendar i danas veoma aktuelan i nezaobilazan izvor, jeste dio koji nosi naslov *Šematizam svijeh oblasti u Bosni i Hercegovini*. Šematizam je podijeljen na odsjeke a svaki odsjek na političke i porezne oblasti. Pa je tako prvi odsjek *Bosanskohercegovačka zemaljska uprava*; drugi: *Sabor BiH*; treći: *Vjerozakonske oblasti i zavodi podijljene na rimo-katolike, muslimanske, pravoslavne*; četvrti: *Vojna zapovjedništva i oblasti*; peti: *Gradske općine u BiH*; šesti: *Trgovačka i obrtnička komora za BiH u Sarajevu*; sedmi: *Iskaz postojećih društava u BiH* i osmi: *Iskaz novina i časopisa što izlaze u BiH*. Šematizam je donosio statističke podatke iz svih odsjeka po upravama i gradovima što je danas od velike koristi za naučne istraživače.

Bosnischer Bote – Bosanski glasnik: Universal-Hand und Adressbuch fur Bosnien-Hercegovina

Bošnjak i *Bosanski glasnik* izdavala je Zemaljska vlada za BiH. Oba kalendara imaju vrlo sličan ako ne i isti sadržaj. Ipak, mora se reći da se oni razlikuju u svojoj namjeni. *Bošnjak* je bio više narodni kalendar, namjenjen za sve građane, kao zabavni kalendar, posebno u prvim godinama svoga izlaženja. Mada je u kasnijim godinama *Bošnjak* sve manje sadržavao tekstove zabavnog karaktera, te *Šematizam svih oblasti u BiH* i drugi statistički podaci postaju njegovi jedini i najvažniji elementi. Sa druge strane, *Bosanski glasnik* je od početka adresar sa administrativnim i drugim statističkim podacima o BiH namjenjen za trgovce i državne službenike. Izlazio je od 1900. g. Do 1918. g. Bio je podije-

21 Bošnjak. 1895. Str. 13.

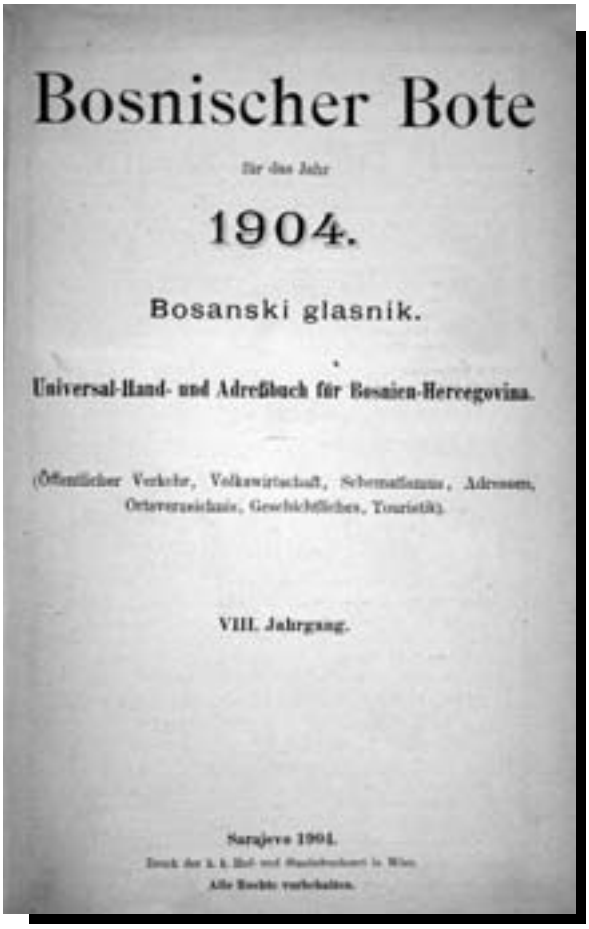

ljen na dva odjela što je jasno naznačeno do detalja u samom sadržaju, te se može reći da je bio jedan od najbolje organiziranih i uređenih kalendara.

U prvom odjelu se nalaze: kalendarski dio koji se sastoji od informacija kakva će biti godina koja slijedi, najvažnijim datumima u godini, datumima godišnjih doba, i godišnjeg kalendara za katolike, protestante, pravoslavne, muslimane i Jevreje.

Na kraju kalendarskog dijela nalaze se najvažniji datumi za sve konfesije i koliko dana traju praznici. U prvom odjelu također se mogu pronaći i informacije o iznosu poštanskih i telegrafskih taksi unutar BiH i sa inostranstvom, cijene voznih karata po osobi i klasama u vozovima izražene u helerima i godišnji sajmovi u gradovima BiH. U drugom odjelu nalazi se *Adresni priručnik za BiH*. Prikazuje se karta BiH, njena površina i daje se broj koliko je muslimana (muhamedanaca), rimo-katolika, istočno-pravoslavnih, Jevreja, evanđelista i dr. nastanjeno u BiH uz podatke o nastanjenim kućama, broju bosanskih mjesta i površini obrađene zemlje.

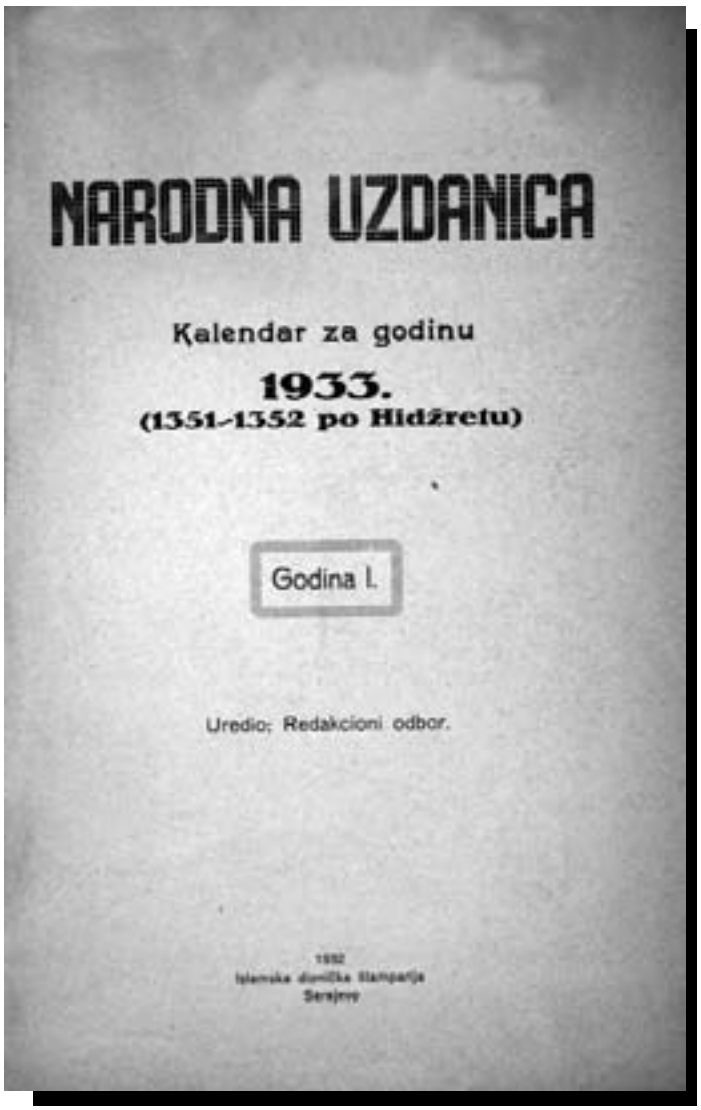

Drugi odjel, pored uvoda, se sastoji od sedam Odsjeka. Prvi odsjek je *Bosansko-hercegovačka zemaljska uprava* koja se sastoji od Centralne uprave, Odjeljenja zemaljske vlade, Vrhovnog suda i Okružne oblasti. Drugi odsjek je *Šematizam u BiH porazmještanih trupa i vojenih zavoda*. Treći odsjek su *Vjerozakonske oblasti i Konzulat*. Četvrti odsjek su *Banke, štedionice i zavodi za osiguranja*. Peti odsjek je *Šematizam bosansko-hercegovačkih proizvoda (industrija)*. Peti odsjek su *Mjesta* i sedmi odsjek je *Alfabetski imenik za svih 6 Odsjeka*. U drugom dijelu se može naći i *Alfabetski popis firmi u BiH i u Beču* koje se posebno preporučuju za svaku nabavku.

Narodna uzdanica

Narodna uzdanica je izlazila neprekidno od 1933. do 1945. g., a izdavao je *Glavni odbor Muslimanskog kulturnog društva "Narodna uzdanica"* u Sarajevu.

U kalendarskom dijelu Narodne uzdanice nalazi se kalendar sa vaktijom sa računanjem vremena na ala turka i ala franka. Tu su također prikazani i znameniti dani u godini i važniji datumi kršćanskih i islamskih blagdana kao i počeci godišnjih doba. U *Narodnoj uzdanici* mogu se naći članci o historiji BiH, kulturnoj historiji, gradovima, znamenitim Bošnjacima, islamu, medicini, bolestima i lijekovima, pedagoški članci, književni tekstovi (priče, drame) tadašnjih aktuelnih pisaca, o zemljoradnji, stočarstvu, peradarstvu, pčelarstvu. I u ovom kalendaru mogu se naći slike poznatih Bošnjaka, gradova i znamenitih građevina u BiH i inostranstvu koje su tekstualno objašnjene na kraju kalendara. Može se reći da je *Narodna uzdanica* posebna i po tome što sadrži raznovrsne teme i nije usko vezana samo za kalendarski dio, te se može istaknuti da je svojim člancima postepeno izlazila iz okvira kalendara.

Svako godište *Narodne uzdanice* je donosilo najnovije vijesti o društvu "Narodna uzdanica", godišnjoj skupštini, izvještajima, prihodima i rashodima i stipendistima društva. Na kraju Narodne uzdanice štampane su razne reklame kao i u drugim kalendarima. Na kraju tekstova često se nalazila kratka reklamna poruka *Pomažite "Narodnu uzdanicu"*.

IZBOR IZ EMIGRANTSKE ŠTAMPE

U posebnoj zbirci *Emigrantika* biblioteke Bošnjačkog instituta nalazi se emigrantska štampa koja je nastajala u emigraciji od Prvog svjetskog rata do agresije na BiH, te nastavila sa izlaženjem i do danas. Riječ je o raritetenim primjercima koji sadrže aktuelne događaje iz domovine emigranata, te promjene i pojave u samoj emigraciji, što dovodi do sve veće zainteresiranosti današnjih istraživača da pišu o tome. Kroz emigrantsku štampu istraživači se mogu upoznati sa različitim političkim strujama koje su djelovale u emigracij i važnim događajima iz Jugoslavije viđene očima emigranata. Ovom prilikom predstavljamo dva emigrantska časopisa iz zbirke *Emigrantika*.

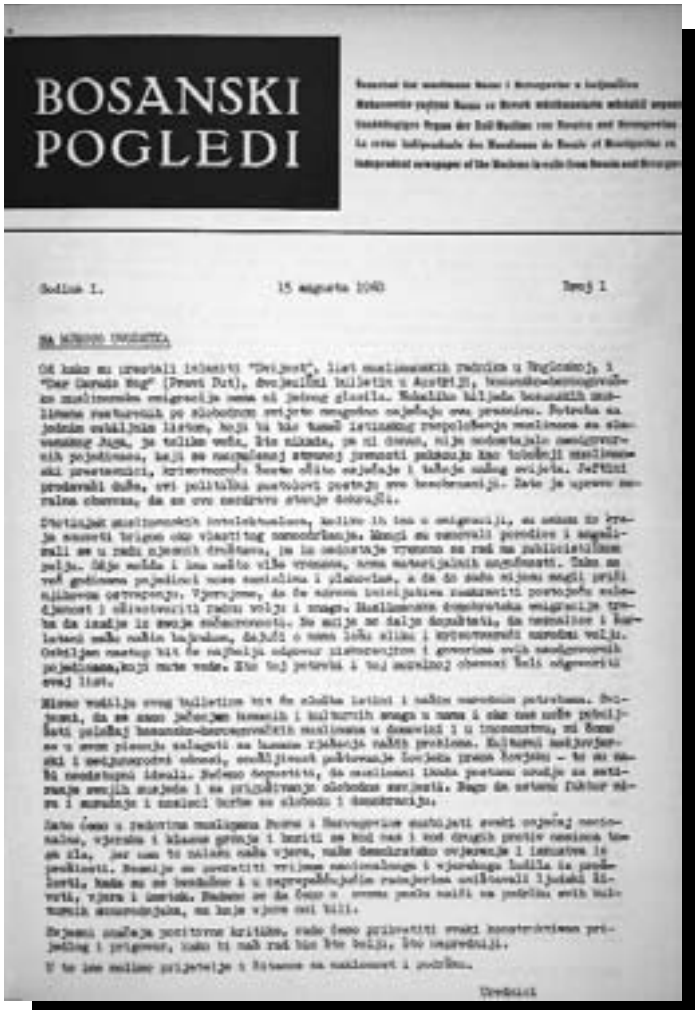

BOSANSKI
POGLEDI

Godina I. 15 augusta 1960 Broj 1

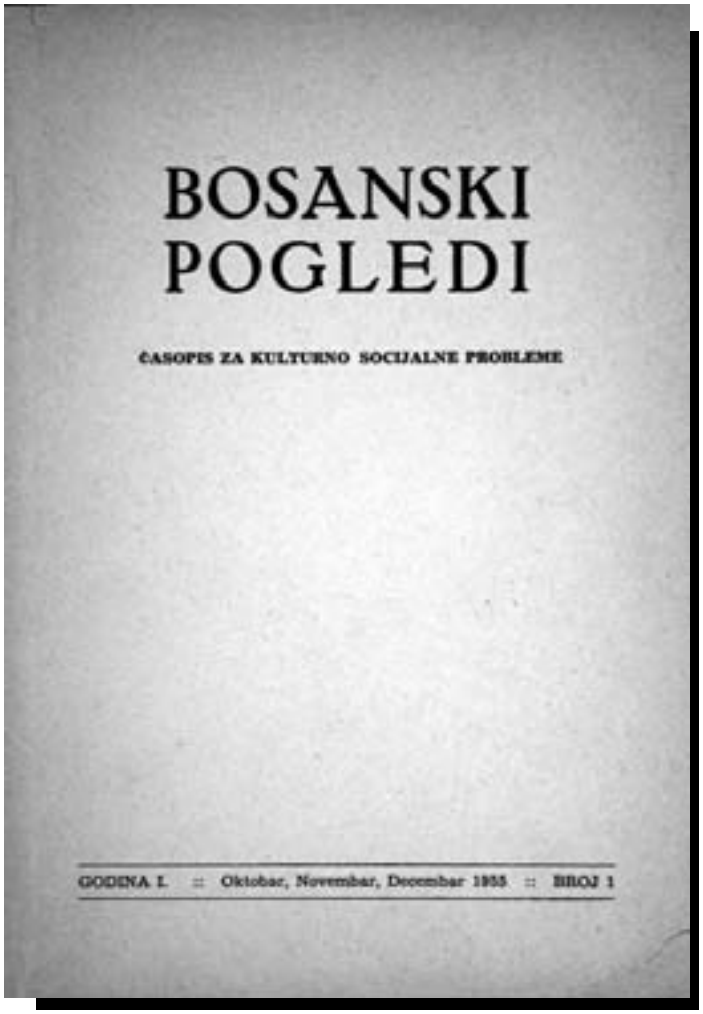

BOSANSKI
POGLEDI

ČASOPIS ZA KULTURNO SOCIJALNE PROBLEME

GODINA I. :: Oktobar, Novembar, Decembar 1955 :: BROJ 1

Bosanski pogledi

U predgovoru prvog broja *Bosanskih pogleda*, 1955. g., pod naslovom *Uz prvi broj ovog časopisa*, uredništvo piše o razlozima osnivanja *Bosanskih pogleda*. "Na bosanskoj vjetrometini, čini se, mogli bi se – ako u tome pravcu bude potrebnih nastojanja – najprije razvedriti zamagljeni vidici, koji tako uporno onemogućuju, da se u našem životnom prostoru pronađe i ustoliči Čovjek kao jedino dostojna okosnica nacionalnih nastojanja i pregnuća. Zato će misao-vodilja ovog časopisa biti služba Čovjeku bez obzira na njegovo porijeklo i njegovo vjersko osvjedočenje[22]". Osnivači i urednici *Bosanskih pogleda, časopisa za kulturno-socijalne probleme* bili su Adil Zulfikarpašić i Smail Balić. Prilog prvom broju dali su Muhamed Pilav, Mons. Pavao Jesih, Dušan Kršić, Husref Bašagić, Tatjana Zulfikarpašić i Adil Zulfikarpašić.

Sadržaj časopisa sastojao se od četiri segmenta, *Članci*, *Kritike i osvrti*, *Bilješke* i *Dokumentarnio dio*. U *Člancima* se mogu izdvojiti tri teksta, *Bosna i Hercegovina u svjetlu statističkih podataka* autora Adila Zulfikarpašića, *Sudbina muslimanskog tiska i prosvjete u Bosni i Hercegovini* autora Smaila Balića, te članak o *Položaju žene u Bosni i Hercegovini* koji je napisala Tatjana Zulfikarpašić. U 1955. g. izašao je prvi i jedini broj *Bosanskih pogleda*. Nekoliko godina kasnije, 1960. g., osnivači i urednici Adil Zulfikarpašić i Smail Balić ponovo pokreću *Bosanske poglede*, *nezavisni list muslimana Bosne i Hercegovine u iseljeništvu*.

Časopis je izlazio u skromnom izdanju i ručno je umnožavan sve do 1967. g. Bio je političko-kulturnog karaktera i u svom sadržaju imao je rubrike *Vijesti iz domovine*, *Kroz komunistički štampu*, *Kritike i prikazi*, *Pitanja i odgovori*, te rubriku *Mali leksikon*. Svaki broj se sastojao od političkih osvrta iz SFRJ, prikaza izdatih knjiga, te biografija poznatih Bošnjaka, opisa važnih događaja iz historije BiH i opisa spomenika kulturnog nasljeđa. U rubrici *Kritike i prikazi* predstavljeni su značajni osvrti o knjigama štampanim u emigraciji koji danas imaju veliku važnost u proučavanju pisane riječi u emigraciji. Odgovornost oko časopisa, ispisivanje teksta na pisaćoj mašini, umnožavanja tekstova, redakcije časopisa, korespondencije, pakovanja i slanja časopisa, u potpunosti se odvijala preko urednika. Pored urednika, za *Bosanske poglede* su pisali

22 Zulfikarpašić, Adil; Balić, Smail. Uz prvi broj ovog časopisa // Bosanski pogledi : časopis za kulturno socijalne probleme. Br. 1,(1955). Str. 3.

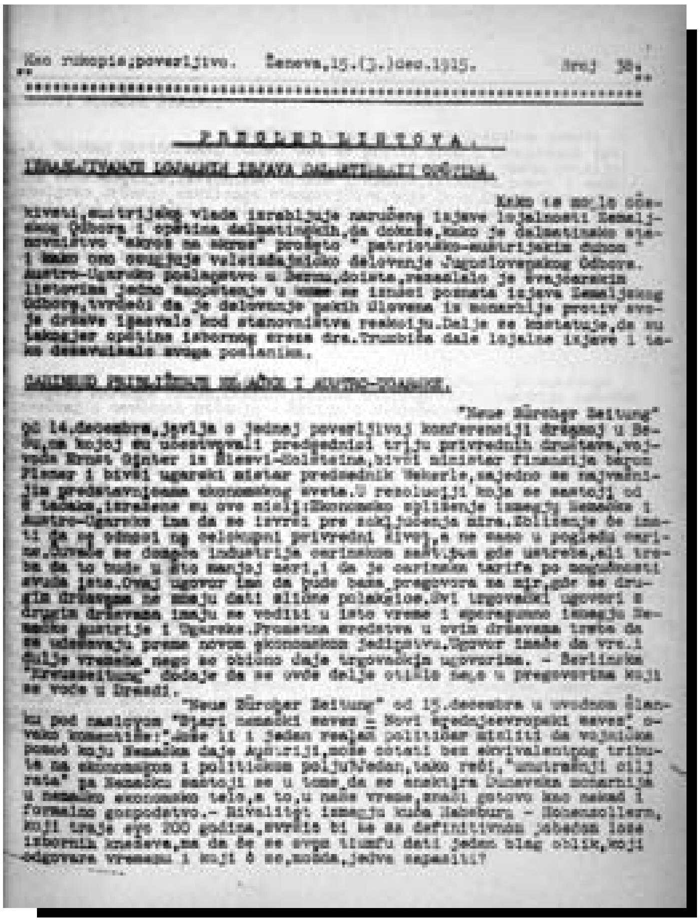

Kao rukopis,poverljivo. Ženeva,15.(2.)dec.1915. Broj 38.

PREGLED LISTOVA.

Teufik Velagić, Husein Metiljević, Omer Zuhrić, Haris Korkut, Šukrija Kurtović, Ishak Imamović, Džemal Ibrahimović, Husein Viteškić, Izet Serdarević, Bećir Tanović, Besim Velić, Selma Teskeredžić, Hasan Karachi i mnogi drugi.

"Pod pseudonimom Sulejman Dautbegović pisao je Omer Kajmaković, bivši narodni poslanik. Safet Horić koji je radio u Hagu i Kopenhagenu kao trgovački ataše pisao je pod pseudonimom dr. H. Filipović. Bilo je još autora koji su se javljali pod različitim pseudonima, kao što su M.H. Stupac što je bio pseudonim književnika, Alije Nametka, zatim dr. Dušan Kršić kao pseudonim jednog novinara u Sarajevu, i drugi"[23]. *Bosanski pogledi* su sadržavali tekstove o aktuelnim pitanjima iz političkog i kulturnog života u BiH i Jugoslaviji. "Bošnjačka emigracija je putem "Bosanskih pogleda" izbjegla najveću opasnost svake emigracije, a to je gubitak kontakata sa razvojem i stvarnošću u zemlji iz koje je potekla[24]".

Pregled listova

Pregled listova poznat još i kao *Bilten informacija*, predstavlja bilten višednevnih i informacija o jugoslovenskim pitanjima u Austro-Ugarskoj monarhiji. Izlazio je u periodu od 1915. – 1918. u Ženevi i izdavao ga je Jugoslovenski novinarski ured. Njegovim informacijama se koristilio uredništvo *Jugoslovenskog glasnika* koji su ga koristili kao bilten informacija o jugoslovenskim dešavanjima u Austro-Ugarskoj monarhiji prikazanih u srpskim i hrvatskim novinama. Iz pisma Jugoslovenskog novinarskog ureda u Ženevi upućenog *Jugoslovenskom glasniku*, koji je štampan kao uvod samog lista, može se vidjeti da Jugoslovenski novinarski ured daje upute *Jugoslovenskom glasniku* kako da koriste informacije. "*Danas Vam šaljemo veću zalihu vesti, koje Vi izvolite upotrebiti postepeno i u više dana*." *Pregled listova* je izlazio neredovito, dan za danom, svaki drugi dan, za sedam ili više dana, u zavisnosti od toga koliko je informacija bili prikupljeno.

23 Imamović, Mustafa. Bošnjaci u emigraciji : monografija bosanskih pogleda 1955-1967. Sarajevo : Bošnjački institut Zurich - Odjel Sarajevo, 1996. Str. 159-160.

24 Isto. Str. 346.

LITERATURA

Monografske publikacije

Imamović, Mustafa. Bošnjaci u emigraciji: monografija Bosanskih pogleda 1955. -1967. Sarajevo: Bošnjački institut Zürich – Odjel Sarajevo, 1996.

Memija, Minka. Bosanski vjescnici: počeci štampe bosanskih muslimana. Sarajevo: El Kalem, 1996.

Pejanović, Đorđe. Bibliografija štampe Bosne i Hercegovine 1850.-1941. Sarajevo: Veselin Maselša, 1961.

Rizvić, Muhsin. Behar: književnohistorijska monografija. Sarajevo: Svjetlost, 2000.

Zahirović, Mirna. Doprinos kulturno-prosvjetnog muslimanskog društva "Gajret" u razvoju školstva, nauke i kulture u Bosni i Hercegovini od 1903. do 1949. godine.

Periodične publikacije

Behar: list za pouku i zabavu

Bosanski pogledi: časopis za kulturno-socijalne probleme

Bosanski pogledi: nezavisni list muslimana Bosne i Hercegovine

Bosanski prijatelj: časopis saderžavajći potriebite koristne i zabavne stvari.

Bosnischer Bote – Bosanski glasnik: Universal-Hand und Adressbuch fur Bosnien-Hercegovina

Bošnjak: kalendar

Gajret: glasilo "Gajreta", društva za potpomaganje đaka muslimana na srednjim školama

Nada: pouci, zabavi i umjetnosti

Narodna uzdanica: kalendar

Pregled listova: bilten informacija

Prvi bosansko-srpski kalendar

Stara i rijetka knjiga
(Izbor iz specijalnih zbirki)

Piše: Narcisa Puljek-Bubrić

U okviru specijalnih zbirki biblioteke Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića nalazi se posebna kolekcija stare i rijetke knjige štampane od 16. st. do početka 19. st. Riječ je o publikacijama koje spadaju u raritetne kolekcije zbog svog zanimljivog sadržaja, prijevoda, posebnog izdanja, rijetkosti i starosti. Radi se o kolekciji međunarodnog karaktera u kojoj se nalaze djela stranih autora pisana na latinskom, arapskom, njemačkom, francuskom i mađarskom jeziku. Zanimljivo je spomenuti da kolekcija sadrži najstarije štampane knjige poslije inkunabula, *cinquecentine*, štampane u 16. st. Zahvaljujući brižljivom i dugogodišnjem prikupljanju knjižne građe gosp. Adila Zulfikarpašića i supruge Tatjane, kolekcija stare i rijetke knjige danas sadrži zanimljiva i rijetka djela historijske, putopisne, religijske i prane literature koja broji oko 5000 bibliotečkih jedinica. Ovom prilikom široj javnosti ćemo predstaviti nekoliko zanimljivih izdanja.

16. stoljeće

1590.
Szent Biblia az az (prvi dio, *Stari zavjet*) i *Az szent Biblianac masodic resze* (drugi dio, *Novi zavjet*).

Predstavljaju prvi prijevod Biblije na mađarski jezik u prijevodu Karolyi Gašpara, mađarskog teologa, (1529.-1591.). 1586. g. Karoly Gašpar je počeo sa prijevodom cijele Biblije uključujući i apokrife na mađarski jezik. Završio je prijevod uz pomoć drugih biblijskih filologa. Biblija je štampana 1590. g. u gradu Vizsoly (Mađarska) u 800 primjeraka i prva je cjelovita mađarska verzija Biblije poznata i kao *Vizsoly Biblija* i *Karoli Biblija*. Biblija ima 2412 stranica i sastoji se od tri svezka. Prvi svezak obuhvaća prvih 28 knjiga Starog zavjeta i obiman Gašparov predgovor posvećen eminentnim ličnostima i plemićima. Drugi svezak sadrži preostale knjige Starog zavjeta dok je treći svezak Novi zavjet uključujući i veliku presavijenu stranicu rodoslovlja Isusa (Ise a. s.).

1595.
Ogier Ghislen de Busbecq: *Legations Turcica*. Frankfurt, 1595.

Djelo poznato kao *Turska pisma*, objavljeno je u Frankfurtu 1595. g. Autor djela je Ogier Ghislen de Busbecq, (1522.-1592.), flamanski diplomata,

AVGERII
GISLENII
BVS BEQVII D. LE-
GATIONIS TVRCICÆ
Epistolæ quatuor.
QVARVM PRIORES DVÆ
ADIECTÆ SVNT DVÆ ALTERÆ,
FRANCOFVRTI
M. D. XCV.

pisac i poznavalac ljekovitog bilja. Ogier Ghislen de Busbecq je bio ambasador svetog Rimskog carstva na Visokoj porti Sulejmana Veličanstvenog u periodu od 1555.-1556. g. Tokom svog boravka u Istanbulu napisao je svoje najbolje djelo pod nazivom *Turska pisma* u kojima je pisao o svojim iskustvima na dvoru Sulejmana Veličanstvenog, o osmanskoj vještini ratovanja, ističući njihovu strpljivost, samoodricanje, štedljivost i spremnost kao prednosti u odnosu na vojsku njegove zemlje koja ima luksuzne navike, neposlušne vojnike i iscrpljene resurse. *Pisma* predstavljaju sažet pregled njegove lične korespondencije sa prijateljem i kolegom, mađarskim diplomatom Nicholasom Michaultom, te detaljan opis biljnog i životinjskog svijeta koji je Busbecq imao prliku proučavati tokom svog boravka u Istanbulu. Prvi put su objavljena 1588. g. u Parizu, a do 1700. g. doživjela su dvadeset izdanja na sedam jezika.

17. stoljeće

1625.
Al-Makin: *Historia Saracenica*.
Leiden, 1625.

Al-Makin (George Elmacin (Girgis Al-Makin) - Ibn Al 'Amid المكين - ابن العميد), (1223.-1273.), je egipatski koptski kršćanski historičar koji je napisao hronologija svijeta u dva dijela pod nazivom *Blagoslovljena zbirka*. U prvom dijelu, hronologija svijeta je prikazana od Adama (Adema a.s.) do vizantijskog cara Heraklija I, 610. g. Drugi dio je izdat pod nazivom *Historia Saracenica* od vremena Muhammeda a.s. do 1260. g. *Historia Saracenica* je djelo izvedeno od perzijskog pisca Al-Tabarija i koristili su ga

HISTORIA
SARACENICA,
QVA
RES GESTAE MVSLIMORVM,
THOMAE ERPENII.

MARCI-ZVERI
BOXHORNI
CHRONOLOGIA
DANIELE HARTNACCIO

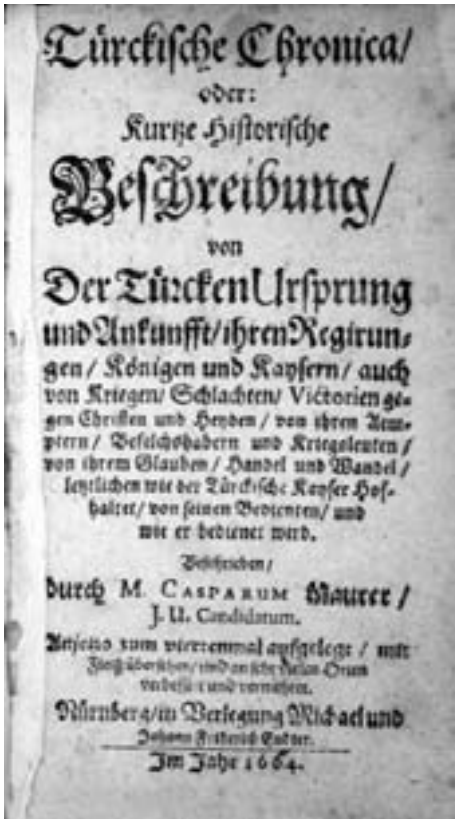
Türckische Chronica/
oder:
Kurtze Historische
Beschreibung/
von
Der Türcken Ursprung
und Ankunfft/ihren Regirungen/ Königen und Kayfern/ auch von Kriegen/ Schlachten/ Victorien gegen Christen und Heyden/ von ihren Aemptern/ Befelchshabern und Kriegsleuten/ von ihrem Glauben/ Handel und Wandel/ letzlichen wie der Türckische Kayser Hofhalter/ von seinen Bedienten/ und wie er bedienet wird.
durch M. CASPARUM Maurer/
J. U. Candidatum.
Im Jahr 1664.

PRACTICÆ NOVÆ IMPERIALIS SAXONICÆ
RERUM CRIMINALIUM
Pars I.
QUÆSTIONUM FERE UNIVERSARUM IN MATERIA
EX JURE CIVILI ROMANO IMPERIALI,
DECISIONES ABSOLUTAS, RE-
AUTORE
BENEDICTO CARPZOV, ICTO,
Consiliario Electorali Saxonico, Supremi Appella-
WITTEBERGÆ.

kasniji muslimanski i kršćanski pisci. Djelo je objavljeno na arapskom i latinskom jeziku u Leidenu 1625. g. i predstavlja prvi prijevod arapskog teksta toga vremena. Latinska verziju je preveo Thomas Erpenius (Thomas van Erpe), holandski orijentalista (1584.-1624.). Ibn Khaldun, u svojoj historiji navodi Al-Makinovo djelo kao opsežno djelo u prikazivanju biblijskih figura. Ne postoji potpuno štampano izdanje oba dijela. Postoji rukopis kompletnog teksta kao i rukopisi svakog dijela pojedinačno. Jedan primjerak najstarijeg, potpunog i kompletnog rukopisa, nalazi se u British Library.

1664.
Maurer Caspar: *Turkische Chronica*, Nürnberg, 1664.

M. Casparum je njemački historičar i autor 7 historijskih djela koja su objavljena u periodu od 1655.-1687. g. Pored njegovog djela *Turkische Chronica* (Nürnberg, 1664.) mogu se spomenuti i druga djela: *Chronica Viennense*, (1664.); *Ungarische Chronica* (Nürnberg, 1662.); *Kleine Cosmographia* itd.

1677.
Benedictus Carpzovius: *Practicae novae Imperialis Saxonicae rerum criminalium*. Wittenberg, 1677.

Benedict Carpzovius, (1595.-1666.), veoma poznat i utjecajan njemački advokat, član Vrhovnog suda i profesor Univerziteta u Leipzigu, objavio je knjigu *Practicae novae Imperialis Saxonicae rerum criminalium* u Wittenbergu 1677. g. Knjiga predstavlja najvažnije djelo Benedicta Carpzoviusa o carskom saxonskom kaznenom pravu.
Štampana je u 18. izdanja u periodu od 1646.-1758. g. na latinskom jeziku. Nalazi se u 13 biblioteka širom svijeta.

1677.
Marci-Zueri boxhorni chronologia praecipuorum universi orbis imperiorum, regnorum, principatuum, rerumque publicarum ortus, mutationes, azque occasus designas edita atque Plurimis Additionibus & Continuatione ufque in praefentem annum aucta. Bautzen, 1677.

Marcus Zeurius van Boxhorni je autor *Hronologije cijelog svijeta* koja je objavljena u Bautzenu, 1677. g. Djelo nije objavljeno za Boxhornijevog života nego je izdato naknadno, kada ga je priredio i izdao Daniele Hartnack, njemački evangelistički svećenik. Marcus Zuerius van Boxhornii, (1612.-1653.), je bio danski učenjak i profesor na Univerzitetu u Leidenu. Poznat po tome što je otkrio sličnosti između indo-evropskih jezika i pretpostavio postojanje primitivnog jezika koji je nazvao Scythian. U svoju hipotezu je uključio danski, grčki, latinski, perzijski, njemački, slavenski, keltski i baltičke jezike.

1696.
Stephano de Werbocz: ***Corpus juris Hungarici: seu Decretum generale, inclyti regni Hungariae***. Trnava, 1696.

Kompilacija propisa i naredbi mađarskog zakona na latinskom jeziku od 11. st. Dva volumena *Corpus Juris Hungarici* predstavljaju kolekciju mađarskog običajnog prava koji je objavljen u štampanoj verziji 1517. g. *Corpus Juris Hungarici* je ostao popularan i utjecajan pravni izvor u Mađarskoj sve do Drugog svjetskog rata. Autor, Stephano de Werbocz, (1458.-1542.), bio je državnik i pravnik čija se kodifikacija mađarskog zakona koristila više od 400. g.

18. stoljeće

1731.
Ambrogio Calepino: ***Septem linguarum Calepinus hoc est lexicon latinum, Variarum linguarum interpretatione adjecta in usum seminarii Patavini***. Padova, 1731.

Sedmojezični rječnik latinskog jezika koji je imao 12. izdanja u periodu od 1726.-1758. g. na latinskom i talijanskom jeziku, a nalazi se u 42 biblioteke u svijetu. Autor rječnika je Ambrogio Calepino, (1450.-1510.) talijanski leksikograf, poznat po tome što je napisao prvi moderni latinski rječnik. Njegova izdanja rječnika objavljivana su do kraja 18. st. Ambrogio Calepino je bio uzor mnogim drugim leksikografima što je vidljivo u tome da je naziv *Calepinus* bio sinonim za rječnik ili leksikon.

SEPTEM LINGUARUM
CALEPINUS.
HOC EST
LEXICON LATINUM.
PATAVII, MDCCXXXI

ORDO
HISTORIAE IVRIS
CIVILIS
PRAELECTIONIBVS
INSTITVTIONVM
IN VSVM AVDITORII
CAR. ANT. MARTINI I. C.
EDITIO ALTERA
VIENNAE ET PRAGAE,
MDCCLVII.

HISTOIRE
DES
ARABES
SOUS LE GOUVERNEMENT
DES CALIFES.
TOME II.
A PARIS,
M. D C C. L.

Die türkiſche Bibel,
oder des
Korans
Ueberſetzung
Arabiſchen Urſchrift
Frankfurt
1772.

Knjiga o historiji halifa od vremena Muhammeda a.s., 629. g. do tatarskog osvajanja Bagdada 1258. g. Štampana je u Parizu 1750. g. Autor je Abbe Francosi Augier de Marigny, (1670.-1762.), francuski orijentalista i historičar. Knjiga je objavljena prvi put u Parizu 1750. g. u četiri toma i sadrži dug uvod o ranijim radovima Herbelota, Rollina and Renaudota, genealoške i hronološke tabele i objašnjenja. Ovim djelom je bio inspiriran i Napoleon Bonaparte koji je ujedno bio fasciniran Bliskim istokom.

1757.
Carl Anton Martini: ***Ordo historiae iuris civilis praelectionibus Institutionum praemissus atque in usum auditorii vulgatus***. Beč i Prag, 1757.

Djelo o građanskom zakonu koje je napiso Karl Anton von Martini, (1726.-

1800.), predsjednik Vrhovnog suda u dva mandata i univerzitetski profesor prirodnog prava u Beču. Martini je predstavio temeljne doktrine prirodnog prava koje je sproveo austrijski car Josip II. Zajedno sa Franzom von Zeillerom bio je glavni sastavljač građanskog zakona Austrije koji se koristio i u drugim zemljama Austro-ugarske monarhije. Zakon je moderniziran tokom Prvog svjetskog rata, te se smatra osnovom građanskog zakona u Austriji danas.

1772.
Die türkische Bibel, oder der Koran. Frankfurt, 1772.

Prijevod Kur'ana sa arapskog na njemački jezik koji je izradio M. David Friederich Megerlin, (1698.-1750.), evangelistički svećenik. Megerlinov prijevod Kur'ana se ogleda u greškama u prijevodu, neki ajeti su vrlo slobodno prevedeni, te podijeljeni na pogrešan način. Za Kur'an Megerlin daje naziv *Turska Biblija* ostavljajući dojam da je to posebna sveta knjiga samo za Osmanlije i imitacija Biblije. Razlog tome je namjera prevoditelja da prikaže opasnost kojom prijeti Osmansko carstvo. Važnost ovog prijevoda ogleda se u tome da je to prvi prijevod Kur'ana sa arapskog na njemački jezik.

IO. AVGVSTI BACHII
HISTORIA
IVRISPRVDENTIAE
ROMANAE
QVATVOR LIBRIS
COMPREHENSA.
EDITIO TERTIA
EX SCHEDIS E. AVTORIS NONNIHIL AVCTA.
LIPSIAE,
Sumtibus IOANNIS FRIDERICI IVNII
1775.

1775.
Ioannes Augustus Bach: ***Historia iurisprudentiae Romanae***. Leipzig, 1775.

Treće izdanje o historiji Rimskog prava. Autor je Ioannes Augustus Bach, (1721.-1758.), njemački historičar prava, profesor historije prava na Univerzitetu u Leipzigu.

1776.
Filip Lastrić: ***Epitome vetustatum bosnensis provinciae***. Ankona, 1776. Drugo dopunjeno izdanje.

Pregled starina Bosanske provincije je djelo o Bosanskoj provinciji, njenom nastanku, sastavu, povlasticama i poklonima koje je primala, porušenim samostanima, popisima vikara, provincijala i biskupa, te o Bosni i bosanskim kraljevima. Autor djela je O. Filip iz Očevije, Filip Lastrić, (1700.-1783.), bosanski franjevac koji je do svoje "duboke starosti aktivno sudjelovao u političkom, crkvenom i kulturnom životu Bosne"[1]. Za života Filipa Lastrića djelo je štampano u tri izdanja. Prvo izdanje u Veneciji 1762. g., drugo dopunjeno izdanje u Veneciji 1765. g., te treće prošireno izdanje u Ankoni 1776. g. Ovom prilikom važno je spomenuti i posebno poglavlje knjige pod nazivom *Popis pisaca Bosanske provincije* koji se sastoji od osamnaest imena, pisaca iz Bosne, te predstavalja "jedan od prvih bibliografskih zapisa o literarnoj djelatnosti bosansko-hercegovačkih ljudi"[2]. U *Popisu* je moguće naći i sva djela koje je Filip Lastrić napisao do 1776. g. Svojim djelom *Pregled starina Bosanske provincije* Filip Lastrić postao je začetnik moderne bosanske historiografije. On se prvi uspio uzdići iznad ljetopisa, memoara, redanja dokumenata i prešao na znanstvenu povijest[3].

EPITOME
VETUSTATUM
BOSNENSIS
PROVINCIÆ
SEU BREVISSIMUM COMPENDIUM
HISTORICO-CHRONOLOGICUM
CONGESTA, ET COMPILATA
A P. PHILIPPO A BE OCCHIEVIA
ANCONÆ MDCCLXXVI
EX TYPOGRAPHIA PETRI PAULI FERRI
Superiorum Facultate.

1781.
Luka Vladimirović: ***De regno Bosniae ejusque interitu narratio historica. Accedit De Naronensi urbe ac civitate pars altera. Item De laudibus inclytae ac perillustris familiae comitum atque equitum Vladimirovich pars tertia, auctore Prudentio Narentino [i.e. Luka Vladimirović]***. Venecija. 1781. g.

De regno Bosniae ejusque interitu narratio historica je djelo o bosanskom kraljevstvu, popisu plemstva kao i porijeklu roda Vladimirovića autoraa Luke Vladimirovića, (1718.-1788.), franjevca, koji spada među prve pisce bosanskog kraljevstva. Često se nazivao Neretvaninom i imao je različite pseudonime, jedan od pseudonima je Prudentio Narentino.

Za Luku Vladimirovića piše se i da je "Pisac djela skromne literarne vrijednosti, povjesničar čije podatke valja uzeti s rezervom, poznavalac ljekovitih trava ili tek sakupljač recepata "Pučke

1 Lastrić, Filip. Pregled starina bosanske provincije. Sarajevo: Veselin Masleša, 1977. Str. 7.
2 Čulić, Branko. Catalogus scriptorum Bosnensis provinciae Filipa Lastrića iz 1765. g. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 14, 1-2, (1968.). Str. 41.
3 Lastrić, Filip. Str. 38.

medicine", koji je svojim razmišljanjima bio ispred vremena u kojem je živio..."[4] Pisao je na latinskom, italijanskom i hrvatskom jeziku.
Autor je knjige *Likarie priproste* (Venecija, 1775. g.) u kojoj su sadržane upute za pravljenje narodnih lijekova i čajeva na hrvatskom jeziku koje "i danas ponajviše privlače svojim sadržajem."[5]

LITERATURA

1. Almodovar, Antonio. Cardoso, Jose Luis. A History of Portuguese Economic Thought. London: Routledge, 1998. Str. 125.
2. The Baheyeldin Dynasty. Biography: Georgius Elmacinus – Ibn Al'Amid http://baheyeldin.com/biography/elmacin.html 28.10.2010.
3. Bar, Carl Ludwig von. A History of continental criminal Law. Str. 307. http://books.google.ba/books?id=YoEBa-ear_sC&pg=PA227&lpg=PA227&dq=practicae+novae+imperialis+saxonicae+rerumcriminalium&source=bl&ots=x6VnzWIVMA&sig=FmhoGk89Wex2f_Onf-u1QR7QZcs&hl=hr&ei=oPW_TIegHemR4gbu8sSCDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBYQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false 28.10.2010.
4. Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. http://www.kirchenlexikon.de/k/karolyi_g.shtml 28.10.2010.
5. Bulletin 2008. National Szechenyi Library. http://epa.oszk.hu/00800/00886/00008/pdf/bulletin_2008.pdf 28.10.2010.
6. Čulić, Branko. Catalogus scriptorum Bosnensis provinciae Filipa Lastrića iz 1765. g. Str. 41. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. God. 14, 1968. Br. 1-2.
7. Encyclopaedia Britannica. Vol. 4. Botha-Carthage. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1967. Str. 466.
8. Forster, C. T. Daniel, F. H. B. The Life nad Letters of Ogier Ghislen de Busbecq. Vol. 1. // Moder History Sourcebook: Ogier Ghiselin de Busbecq: The Turkish Letters, 1555-1562. http://www.fordham.edu/halsall/mod/1555busbecq.html 26.10.2010.
9. Goowin, Jason. Ottoman Impressions. // Cornucopia: The magazin for connoisseurs of Turkey. http://www.cornucopia.net/abouttl.html 24.10.2010.
10. Lastrić, Filip. Pregled starina bosanske provincije. Sarajevo: Veselin Masleša, 1977.
11. Law two dozen books Pickering & Chatto. http://www.pickering-chatto.com/PandC/Catalogues_files/Law510.pdf 27.10.2010.
12. De Marigny Abbe Francois Augier. http://www.marelibri.com/search/current?maximumPrice=0&keywords=&firstResult=0&ISBN=&selectedDatasources=1023&quicksearch=marigny&matchTypeList=ALL&author=&title=&description=&minimumPrice=0&sorting=RELEVANCE&bookSellerName=&keycodes=&cid=2245282 28.10.2010.
13. Munto, John. M. The French Description. // Saudi Aramco World. (1976), 2. http://books.google.ba/books?id=k5Vsjg508EYC&pg=PA129&lpg=PA129&dq=carl+anton+martini+in+english&source=bl&ots=WATOTfpfjU&sig=tkcfiWoSo24mOnlr4HLIuvVMP0&hl=hr&ei=ilDBTMD8IY3rOZuowdQL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=8&ved=0CDkQ6AEwBw#v=onepage&q=carl%20anton%20martini%20in%20english&f=false 28.10.2010.
14. Osler, Douglas J. Images of legal humanism. http://www.pum.umontreal.ca/revues/surfaces/vol9/osler.html 28.10.2010.
15. Posavski vremeplov. Kratki osvrt na stariju hrvatsku književnost u BiH. *Zapisi iz prve ruke* / fra Mirko Šestić. Str. 234-250. Tekstove sabrao: fra Anto Zrakić. http://www.posavski-vremeplov.com/zapisi-o-zemlji/kratki-osvrt-na-stariju-hrvatsku-knji%C5%BEevnost-u-bih/ 25.10.2010.
16. Stephano Werbocz (Istvan Werboczi) 1458.-1542.: Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale et Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae. http://www.biblio-phile.net/books/steph_werbocz_1458-1542_corpus_juris_hungarici_seu_decretum_generale_et_tripartitum_opus_juris_consu.htm 24.10.2010.
17. Szent Biblia (Hungarian Karoli Bible). http://www.logos.com/ebooks/details/HU-BIBLE 25.10.2010.
18. Šetka, Milan. Fra Lukine "Likarije različite". http://www.metkovic.hr/iskra/default.asp?izb=7102.asp 28.10.2010.
19. Trencsenyi, Balazs. Kopeček, Michal (priredili). Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945). Str. 129.
20. Untersuchung der Ubersetzungen des Qurans in die deutsch Sprache bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. http://www.eslam.de/begriffe/q/pdf/altedeutschequrane.pdf 28.10.2010.
21. Wikipedia. The Free Encyclopedia. Ambrogio Calepino. http://en.wikipedia.org/wiki/Ambrogio_Calepino 28.10.2010.
22. Wikipedia: L'encyclopedie libre. Johann August Bach. http://fr.wikipedia.org/wiki/Johann_August_Bach 28.10.2010.
23. Wikipedia. The Free Encyclopedia. George Elmacin. http://www.logos.com/ebooks/details/HU-BIBLE 28.10.2010.
24. Wikipedia. The Free Encyclopedia. Ogier Ghislen de Busbecq. http://en.wikipedia.org/wiki/Ogier_Ghiselin_de_Busbecq 18.10.2010.
25. Wikipedia. The Free Encyclopedia. Ogier Ghislen de Busbecq. http://en.wikipedia.org/wiki/Ogier_Ghiselin_de_Busbecq 28.10.2010.
26. Wikipedia: The Free Encyclopedia. Vizsoly Bible. http://en.wikipedia.org/wiki/Vizsoly_Bible 28.10.2010.
27. WorkdCat Identities. Carpzov, Benedict 1595.-1666. Most widely held works by Benedict Carpzov. Practicae novae Imperialis Saxonicae rerum criminalium pars I-III. http://www.worldcat.org/identities/lccn-n91-63884 28.10.2010.
28. Vizsoly, the Cradle of the World-famous Bible of Carol. http://www.vizsoly.hu/english.php 28.10.2010.

4 Vlastelić, Anastazija. Zbornik o Luki Vladimiroviću. http://hrcak.srce.hr/file/27000
5 Isto.

Kartografska zbirka

Pored pisane građe Bošnjački institut posjeduje i zavidnu kolekciju historijskih i geografskih karata. Osim vrijednosti dokumenta, zbirka se odlikuje i izuzetnom ljepotom.

Djelatnost
U Zbirci se sakupljaju, čuvaju, obrađuju i daju na korištenje sve vrste geografskih karata. Posebna pažnja se poklanja nacionalnom fondu i informiranju iz područja kartografije i geografije. Zbirka pruža pomoć znanstvenicima, studentima i ostalim istraživačima u izradi njihovih radova. U toku rata (1992-1995.) prilikom pregovora o Bosni i Hercegovini Bošnjački institut je pružao podršku različitim komisijama stavljajući im na raspolaganje karte Bosne i Hercegovine.

Fond zbirke
U fondu Kartografske zbirke nalaze se sve vrste karata: pregledne, tematske (istorijske, geološke, klimatske, saobraćajne, turističke i dr.), specijalne karte, topografske karte svih mjerila, planovi gradova, stare geografske karte, rukopisne karte i dr. Karte su u Zbirku dospjele kupovinom, poklonima pojedinaca i institucija i razmjenom. Zbirka broji oko 2000 karata. Od toga najviše je karata Bosne i Hercegovine, zatim karata i planova Jugoslavije, te karata Evrope i svijeta.

Najvrjednija građa
Najvrjednije od svih karata su stare karte Bosne i Hercegovine i karte susjednih zemalja (17-20. st.). Sve do 17. st. Bosna i Hercegovina nije prikazivana samostalno već u okviru većih cjelina (Jugoistočne Evrope ili Balkanskog poluotoka), a karte Bosne i Hercegovine su radili kartografi raznih zemalja kako onih pod čijom je vlašću bila, tako i onih koji su imali poseban interes za nju. Najtačnije karte Bosne i Hercegovine radili su austrijski kartografi. Među najstarije karte spadaju: *Ill Regno della Bosnia diuso nelle sue Ptouinciae principali*, izdata u Rimu 1689. godine (prva regionalna karta BiH), talijanskog kartografa Giacoma Cantellia da Vignole, zatim *La Royaume de Hongrie et les Estats qui en on sujets ; et quisont presetement la partie Septentrionale de la Empire des Turqs en Europe*, francuskog kartografa G. Sansona, izdata u Parizu 1692., *Karte von Bosnien, der Herze-*

Pregledna karta Bosne i Hercegovine - 1 : 1.000.000

Kor. naslov: Pregledna karta Bosne i Hercegovine. Kartu je izradio Alois Studnička. Ovo je jedna od prvih karata koje su nastale i izdate u Sarajevu. Na njoj su prikazane granice Bosne i Hercegovine u doba Austro-Ugarske monarhije. Dobro je prikazan reljef, riječna mreža, glavna mjesta, saobračajnice, rudnici i dr. Sa strane se nalazi manja karta Austro-Ugarske na kojoj su označene granice BiH. Na poleđini se nalazi popis gradova i sela.

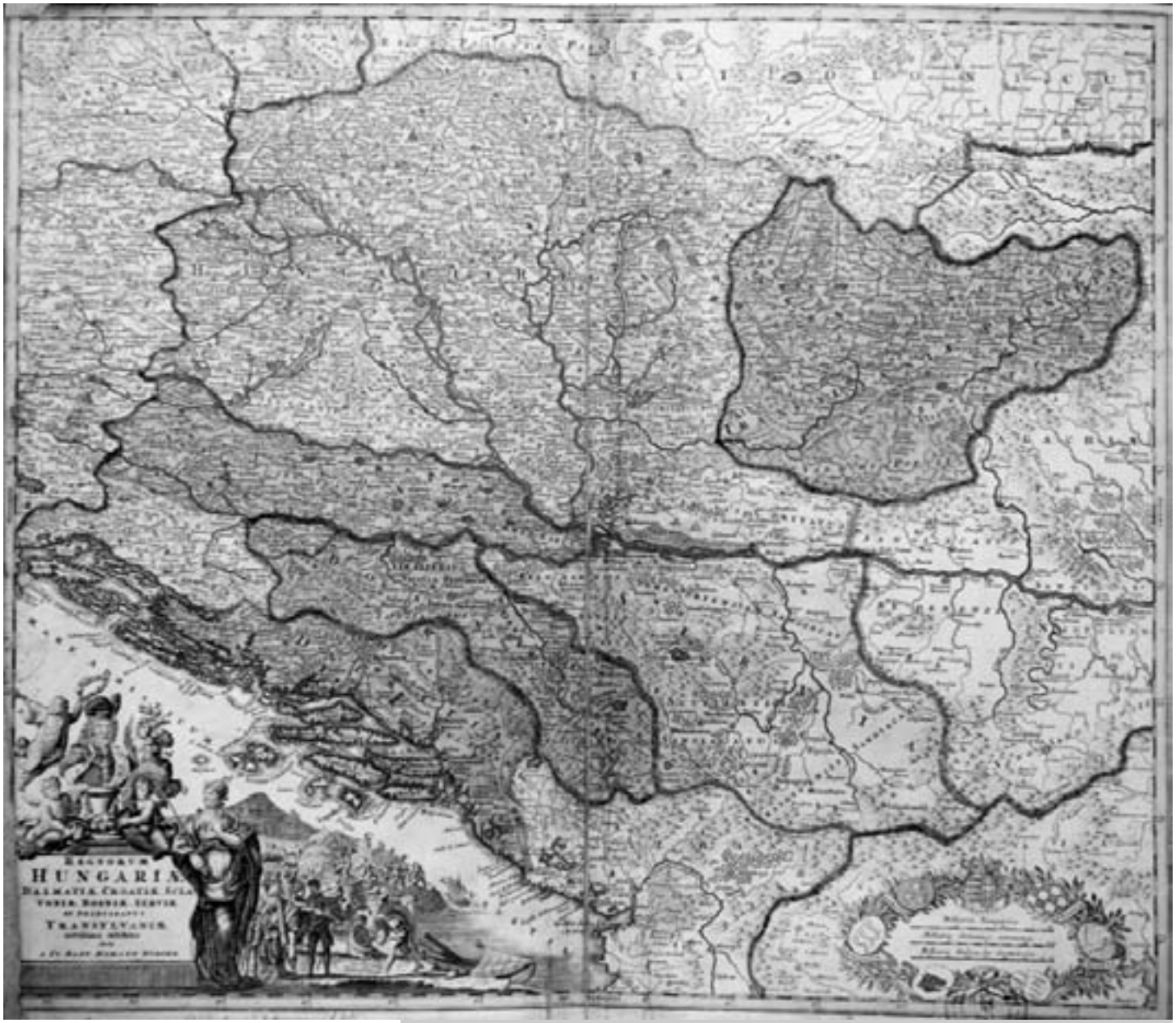

govina und des Paschaliks von Novi Bazar, Johanna Roskiewicza, izdata u Beču 1865. godine, i mnoge druge.
Radi obogaćivanja ovog fonda stalno se istražuje i nabavljaju stare karte. Karte se obrađuju u elektronskom katalogu GLAS (Graphic Library Automation System), a istovremeno se radi abecedni - topografski katalog. Zaštiti starih karata poklanja se posebna pažnja. Oštećene karte se nakon obrade daju na popravku u radionicu, gdje se istovremeno za njih rade posebne fascikle. Smještaj karata je horizontalan u metalnim ormarima sa ladicama. Građa Kartografske zbirke se koristi u čitaonici.

Regnum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Bosniae, Serviae et Principatus Transilvaniae: novissima exhibitio.

Karta Mađarske, Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Srbije i Transilvanije, njemačkog kartografa Johanna Bapt. Homanna. Izadata je 1716. god. u Nürnbergu u *Atlas novusu*. Potpuno je identična karti *Theatre de la guerre* N. Sansona iz 1693. god. Prema R. Gašpareviću riječ je o plagijatu. Na karti su date granice navedenih država sa rijekama, mjestima i dr. Reljef nije unesen. Mjerilo je dato u mađarskim, njemačkim i talijanskim miljama. Sa strane karte je lijepo urađen kartus. Karta je kašira i važna je kao dokument naše historije.

Arhiv Bošnjačkog instituta

Nakon dugogodišnjeg brižljivog i temeljitog sakupljanja i obrađivanja arhivske građe vakifa Adilbega Zulfikarpšića, arhiv Bošnjačkog instituta danas predstavlja nezaobilaznu referencu primarnih izvora za mnoge naučnike i istraživače historije Bosne i Hercegovine i prostora bivše Jugoslavije. Arhiv čuva, zaštićuje, obrađuje te daje na korištenje arhivsku građu o važnim političkim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i obrazovnim pitanjima u Bosni i Hercegovini od 15. st. do danas. Jedan od najstarijih dokumenata arhive Instituta jeste *Bula pape Eugena IV.* iz 1439. g. upućena papskom poslaniku Tomi Tomaziniju, biskupu Hrvatske, kojom mu se daje puna sloboda i ovlast inkvizitora, a kojeg je papa poslao da preobraća bosanske patarene i da od patarenstva odvrati njihovog glavnog zaštitnika, vojvodu Stjepana Vukčića Kosaču.

U arhivskoj kolekciji iz perioda Osmanskog carstva mogu se spomenuti npr. berati familije Čengić o dodjeli zemljišnih posjeda koje su izdali sultani Mahmud I - vladao 1730.-1754. g., i Ahmeda III – vladao 1703.-1730. Iz perioda austro-ugarske vladavine u Bosni i Hercegovini, od značajnijih dokumenata je *Menšura*, akt o imenovanju prvog reis-ul-uleme za BiH, Mustafe Hilimi-efendije Hadžiomerovića, sa potpisom i saglasnošću austrijskog cara Franje Josipa I 1882. g.

Kroz djelovanje vakifa Adil-bega Zulfikarpašiće mnogi pojedinci su prepoznali značaj i važnost Bošnjačkog instituta te su se odlučili da svoje privatne arhivske kolekcije poklone upravo Institutu. Jedna od značajnih poklonjenih kolekcija je arhiv Mehmeda Spahe, poklon gđe Jasmine Spaho, koji se sastoji od novinskih članaka M. Spahe, ličnih dokumenata, fotografija, pisama, te arhivske građe o Jugoslovenskoj muslimanskoj organizaciji i Muslimanskim rezolucijama, vrijednim dokumentima donesenim u svim većim gradovima Bosne i Hercegovine kao otpor na nepravedne zakone o agrarnoj reformi koje je donosila i provodila Kraljevina Jugoslavija. Arhiv Bošnjačkog instituta spada u red privatnih arhiva u BiH, te svojom bogatom kolekcijom dokumenata ima posebnu ulogu i važnost u razvoju bh društva danas i u budućnosti.

MUSTAPHA HILMI EFENDI HADŽI OMEROVIĆU U SARAJEVU

Na temelju naredbe od 29. oktobra 1882 odobrene Mojom odlukom od 12 oktobra 1882 i uvažujući Vaše osobite znanje, Vašu visoku... sposobnost i Vašu poznatu pravednost naimenujem Vas Reisom el-Ulema za Bosnu i Hercegovinu.

Dano u Budimpešti dne 12. novembra 1882.

Menšura, dokument o imenovanju prvog reis-ul-uleme za BiH, Mustafe Hilmi-efendije Hadžiomerovića, sa potpisom i suglasnošću austrijskog cara Franje Josipa I (1882. g.). Svečano ustoličenje prvog reis-ul-uleme obavljeno je 15. decembra u Konaku u Sarajevu.

Orijentalni rukopisi - Blago iz riznice Bošnjačkog instituta fondacije Adil-beg Zulfikarpašić

Tekstovi:
- Rukopis Kur'ana u zlatu
- Tefsiru'l-Kur'an
- Adžza'u'l-Kur'an
- Mesnevi Ma'nevi

Seyyed Hossein Nasr
Islamic Art and Spirituality
(Islamska umjetnost i duhovnost,
Umjetnost i sveto, *Duhovna poruka islamske kaligrafije*)
Prijevod i obrada Edin Urjan Kukavica

Tekstovi:
- An-Nasabu 'š-Šarif
- Medžmue Divan-i Kaimi
- Šarhu 'l-Awamili 'l-Mi'ah
- Miradžija
- Rukopisni administrativni dokumenti

Napisala: Amina Rizvanbegović Džuvić

Biografije tarikatskih šejhova:
Muhammed Mejli-baba,
Abdurrahman Sirri-baba, Arif Sidki-baba
priredio i obradio
Edin Urjan Kukavica

Bošnjački institut
BEHAR
Bošnjački institut

Riječ o rukopisima iz zbirke Bošnjačkog instituta, fondacije Adil-beg Zulfikarpašić

Piše: **Amina Rizvanbegović Džuvić**

Nakon brutalnog razaranja Orijentalnog instituta u Sarajevu 1992. godine, kao posljedica planskog i ciljanog granatiranja, spaljen je cjelokupan rukopisni, arhivski i bibliotečki fond (oko 5300 kodeksa rukopisa i preko 200,000 osmanskih dokumenata), koji je nakon Gazi Husrev-begove biblioteke imao najbogatiji rukopisni i arhivski fond za proučavanje historije, jezika, društvenih prilika osmanske carevine na Balkanu. Brojne privatne kolekcije rukopisa čiji su vlasnici ili pobijeni ili protjerani u protekloj agresiji na Bosnu, je uništen ili netragom nestao, a njihov broj i vrijednost vjerovatno nikada nećemo uspjeti ustanoviti. Posebno u ovakvim prilikama, kada je i ranije u historiji a posebno u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu vršeno sistematsko uništenje pokretnog kulturnog nasljeđa, svi napori bilo pojedinačni ili institucionalni, za očuvanje kulturno-historijskog blaga Bosne i Hercegovine kao dijela svjetske baštine, su od vrhunskog značaja. Neophodno je uložiti sve napore da se rukopisi nastali na tzv. orijentalnim jezicima, a posebno koji su na neki način vezani za naše podneblje, prikupe, sačuvaju i registriraju. Bošnjački institut tome pridaje veliki značaj i, kao i većina institucija u BiH koje posjeduju ovakvu građu, intenzivno radi na tome.

Adil-beg Zulfikarpašić je započeo sakupljanje rukopisa još za svog života u emigraciji. Njegov interes u ovom pogledu se prije svega vezao za rukopise koji su imali veze sa Bosnom i Hercegovinom, ali je sakupljao i rukopise koji nisu isključivo bili vezani na naše podneblje. Rukopisna građa se obogaćivala zajedno sa ostalim fondovima Bošnjačkog instituta, i za kratko vrijeme postala jedna od najznačajnijih zbirki orijentalnih rukopisa u zemlji. Mora se reći da Institut nije stao sa nabavkom rukopisa, otkupima ili poklonima, što je u svakom slučaju dugotrajan i kontinuiran proces.

Rukopisna zbirka Bošnjačkog instituta formirala se postepeno ponajprije otkupom iz privatnih zbirki ali i zahvaljujući poklonima pojedinaca Adil-begu i Bošnjačkom institutu. Najznačajniji doprinosi zbirci su otkupi zbirki rukopisa familije Sikirić s Oglavka kod Fojnice, kolekcije hadži hafiza Sulejmana Hafiza iz Prizrena, zatim zbirke sarajevskog muftije i pjesnika iz prve polovice XIX stoljeća Muhameda Šakira Muidovića, reisu-l-uleme Bosne i Hercegovine Hafiza Sulejmana Šarca, kolekcije Hazim ef. Kuskunovića iz Travnika, Sabita Hadžića iz Mostara. Gospodin Alija Širbegović je napravio najveću donaciju rukopisa, koji su bili dio biblioteke prof. Envera Mulahaliovića iz Tuzle. Mora se reći da su veoma česti slučajevi donacija manjih kolekcija rukopisa i pojedinačnih rukopisnih kodeksa od pojedinaca, koji žele da uvakufe svoje porodično nasljeđe a istovremenu znaju da će se oni čuvati i prezentirati na najbolji mogući način.

Među zbirkama Bošnjačkog instiuta posebno mjesto zauzima neprocjenjivo vrijedna zbirka orijentalnih rukopisa pisanih na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, te manji broj rukopisa na bosanskom jeziku pisan arapskim pismom tzv. *alhamijado*. Zbirka posjeduje 743 kodeksa sa 1125 djela iz oblasti teologije, prava, morala, mistike, filozofije, logike, leksikografije, gramatike, retorike, lijepe književnosti, medicine, kalendarografije, astronomije, astrologije, historije. Svi rukopisi su sistematizirani i naučno obrađeni u dva sveska *Kataloga arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta* (Zürich, 1997. i Sarajevo-Zürich, 2003.), autora prof. dr. Fehima Nametka i prof. Saliha Trake.

Teško je odrediti pojavu prvih islamskih rukopisa kod nas, ali se ona svakako veže uz dolazak Osmanlija u naše krajeve. U našem fondu, ali i drugim bibliotekama, imamo rukopisa koji datiraju iz perioda prije osmanskog osvajanja Bosne. Razvoj gradova, trgovina, uspostavljanje veza sa ostatkom osmanskog carstva otvaraju i kulturne veze. Naime islamska kultura i civilizacija se šire, knjige iz islamskih centara se donose u Bosnu i bivaju tražen proizvod. U 16. stoljeću islamska civilizacija doživljava procvat, pa se tako i u Bosni razvija nauka i umjetnost koja se u islamskom svijetu najjasnije reflektira kroz arhitekturu i graditeljstvo, i umjetnost knjige. Mnogi Bošnjaci pišu i prepisuju knjige, razvija se umjetnost iluminacije rukopisa, mudžellitski (knjigovezački) zanat. Knjige su prepisivane pojedinačno ali i organizirano. Prepisivačke poslove je finansirao jedan broj vakifa. Pored profesionalnih prepisivača, knjige su prepisivali i učeni ljudi, zanatlije (npr. Mula Mustafa Bašeskija bilježi smrt jednog kovača koji je bio prepisivač Kur'ana), knjigovesci, čak i seljaci. U mnogim rukopisima zabilježeni podaci to potvrđuju.

Iako su za očuvanje svjetske kulturne baštine podjednako važni svi rukopisni kodeksi, za proučavanje bosanske i bošnjačke kulture i tradicije su od posebnog značaja oni koji su nastali u Bosni. Neki su napisani u Bosni, drugi samo prepisani, a značajni su nam i oni u kojima postoje podaci o vlasništvu. Da se knjiga u Bosni cijenila, najbolje pokazuje činjenica da je skoro svaka kuća imala svoju biblioteku; obavezan je bio Kur'an, ali i druga vjerska literatura, a često su se mogle naći i knjige iz prava, logike, gramatike, lijepe književnosti. Ulema i obrazovani ljudi su poznavali osmanski, turski, arapski i perzijski jezik, tako da su knjige, tj. rukopisi koji su se čitali u našim kućama, bili na sva ova tri jezika. Kako naglašavaju prof. Trako i prof.dr. Nametak u predgovoru *Kataloga*, o ovoj pojavi najbolje svjedoče zapisnici sudskih protokola tj. sidžili, gdje su se unosili podaci o imovini umrlog ili umrle koju neko nasljeđuje, gdje su se navodile i knjige po naslovima, često po stotinjak djela. Rukopisna zbirka Instituta sadrži klasična književna, pravna, teološka, filozofska djela, djela koja su česta i uobičajena i drugim kolekcijama, ali isto tako posjeduje i neka veoma rijetka i vrijedna, čak i unikatna djela.

Najstariji kodeks u zbirci Instituta je *Tefsiru 'l-Kur'an* (Ms 669), tumačenje Kur'ana na arapskom jeziku, iz 742/1342. godine, dakle oko 120 godina nakon hidžre. Nažalost prvih nekoliko listova rukopisa je oštećeno tako da ga nije moguće precizno identificirati, ali se po rukopisu može zaključiti da ga je prepisivalo više prepisivača. Ovaj rukopis je donacija gospodina Alije Širbegovića, prethodno je bio u vlasništvu Envera Mulahalilovića iz Tuzle, a prije toga je pripadao šejhu Osmanu Šehoviću. Od starijih kodeksa spomenut ćemo i djelo *el-Muhtar li 'l-fatava* (Ms 419), izbor fetvi (šerijatsko-pravno mišljenje, decizija) čiji je autor Abdullah b. Muhammad b. Mevlud b. Mahmud el-Mevsili el-Hanefi Medžduddin Ebu Fadil b. Buldadži, izvorno nastalo u 13. stoljeću, dok je primjerak u posjedu instituta prijepis iz 15. stoljeća (821/1418.), koji potpisuje Resul b. Muhammad. Od rijetkih djela, vrijedno je spomenuti i djelo iz oblasti islamskog prava *Kunjetu'l-Fatava* (Ms 723). Ovo je djelo iz oblasti islamskog prava koje je služilo kao podloga za izradu fetvi na arapskom jeziku čiji je autor Nadžmuddin Ebu'r-Radža' Muhtar b. Mahmud b. Muhammad ez-Zahidi'l-Gazmini iz Harezma. Ono je iz 13. stoljeća, a naš prijepis je okončan 765.h./1558. godine. Prof. Trako i dr. Nametak navode (po Brocklemann-u) da je do sada poznato da postoji samo još jedan primjerak ovog djela i to u kolekciji Yeni džamije u Istanbulu. Rukopis je iz biblioteke Sabita Hodžića iz Mostara, a po zabilješci na samom rukopisu čitamo da je ranije bio u posjedu mostarskog muftije Ahmeda i izvjesnog Ibrahima muderisa za fetve u Kairu. Još jedan interesantan kodeks, ne samo po starini i značaju, nego i po svojoj sudbini je *Muhtasaru gunjeti'l-mutemalli* (Ms 590). Trako i Nametak su identificirali da je ovu knjigu kupio Abdulah sin Derviša Huseina Lulića iz Prusca kod Donjeg Vakufa u Malom bezistanu 1800. godine. Zatim je rukopis bio u posjedu Sarajlije Muhameda sina Hasibovog (Hasibovića) 1816. godine, a potom 1825. godine u posjedu Mula Ibrahima sina Hadži Ahmeda Harbe, imama danas nepostojeće džamije Mufti Sulejmana i mujezina u Carevoj džamiji u Sarajevu. U zbirku Instituta je došla putem donacije Alije Širbegovića iz zaostavštine Envera Mulahalilovića.

Od rijetkih djela valja još spomenuti historijsko djelo na perzijskom jeziku *Behdžetu't-tevarih* (Ms 739). Djelo je napisao Šukrullah b. Šihabuddin Ahmad b. Zejnuddin u 15. stoljeću, i predstavlja sažetu historiju islamskog svijeta od stvaranja svijeta do stupanja na prijesto sultana Mehmeda Fatiha. Prema Nametku i Traki, postoje još samo dva primjerka ovog djela, u Istanbulu i Beču.

Autograf djela iz oblasti obredoslovlja *Hiljetu'l-ihvan ve hulletu'l-hullan* (Ms 550) na arapskom jeziku koje je napisao Ibn 'Adevi godine 1731-2. je, po svoj prilici unikat, jer u dostupnim katalozima svjetskih zbirki ovo djelo nije pronađeno. Radi se o glosi na Halabijev (Ibrahim b. Muhammad b. Ibrahim al-Halabi) komentar djela *Munyatu 'l-musalli wa gunyatu 'l-mubtadi* autora Sadiduddina Muhammada b. Muhammada el-Kašgarija (p. 1305. godine).

Nedvojbeno jedan od najvrjednijih rukopisa iz našeg rukopisnog fonda je djelo *En-Nesabu'š-Šerif* (Plemenita loza Muhammeda (a.s.), Ms 209). Naime, radi se o raritetu ili o unikatnom rukopisu, po stručnom mišljenju Nametka i Trake. Rukopis je prepisao ili sastavio derviš Mahfuz ibn Muhamed el-Gulšeni 8. muharema 1031/23. novembar 1621. godine. Sa zaštitnog lista saznajemo da je rukopis bio u posjedu Ahmed efendije, muftije Mostara, kasnije izvjesnog derviša Nuri Čengića iz Odžaka kod Foče, a on je opet poklonio svom šejhu Behauddinu Sikiriću. Otkupom od jednog nasljednika porodice Sikirić, Bošnjački institut ponovo je vratio rukopis u posjed potomaka Čengića, Adilbega Zulfikarpašića koji je porijeklom i sa očeve i sa majčine strane Čengić.

Rukopisna zbirka Instituta u posjedu je više od 60 prijepisa Kur'ana, koji se ljepotom kaligrafije mogu porediti sa najznačajnijim primjercima svjetskih zbirki, ali ćemo za ovu priliku izdvojiti prijepis iz 1215/1800. naslovljen sa *Adžza'u'l-Kur'an* (Kur'an u džuzovima, Ms 40/1-30). Svi džuzevi (dijelovi) ovog prijepisa Kur'ana su kompletni i veoma dobro očuvani, bogato opremljeni originalnim kožnim povezom, sa utisnutom rozetom klasične biljne ornamentike u boji kože u centralnom dijelu korice. Posebnu vrijednost ovog prijepisa predstavlja činjenica da ga je prepisao poznati osmanski kaligraf Muhammad Hilmi. Vrijedi istaći i rukopis u zlatu (Ms 745), primjer veoma vrijednog i fantastično iluminiranog Kur'ana. Njegov prepisivač je bio šejh kadirijskog tarikata rodom iz Burse Sulejman Vehbi Efendi (oko 1250. godine), cijenjeni učenik Ibrahim Ševki Efendije.

Jasno je da u zbirci instituta posebno dragocjene rukopise predstavljaju oni nastali na području Bosne jer su ili originalna djela autora sa naših prostora ili su im pak prepisivači naši ljudi. To su rukopisi i na arapskom, i turskom i perzijskom jeziku, ali imamo i jedan broj djela pisanih na bosanskom jeziku arapskim pismom (alhamijado), poput tursko-bosanskog rječnika iz 18. stoljeća, jednog udžbenika s kraja 19. stoljeća, zatim djela čuvenih pisaca Hasan Kafije Pruščaka, Hasana Kaimije, Abdulvehaba Ilhamije, Ahmeda Sudija Bošnjaka, Muhammeda Nerkesija, pjesnika Abdulvehaba Ilhamija, Abdurrahmana Sirrija, Arif Hikmet-bega Rizvanbegovića i mnogih drugih, a među prepisivačima su imena Ibrahima Opijača, Behauddina Sikirića, i drugih.

Po kaligrafskoj ljepoti i vrijednosti u kolekciji Instituta posebno mjesti zauzima prijepis jednog od najvećih i najvažnijih islamskih tesavvufsko-filozofskih djela *Mesnevije* (*Mesnevi-i Ma'nevi*, Ms 16) Dželaludina Rumija (p. 1273.). Značaj Mesnevije u Bosni je naročit; dovoljno je, radi primjera navesti da je Derviš-paša Bajezidagić u vakufnami o formiranju njegove medrese 1601. godine ugradio odredbu kojom se nalaže da muderris predaje *Mesneviju*. Rukopisi *Mesnevije* često su bili neizostavni dio privatnih zbirki, a u bibliotekama medresa i tekija nezaobilazno štivo. Rukopis iz fonda Instituta je prepisan na Bendbaši u Sarajevu 1646. godine za potrebe mevlevijske tekije, o čemu svjedoči podatak iz rukopisa koji glasi: *Prepisao za derviše mevlevijske tekije, u Bogom zaštićenom Sarajevu, koja je nakon stradanja u požaru, obnovljena za korištenje sarajevskim dervišima*.

Što se tiče bošnjačkih pisaca na prvom mjestu treba spomenuti Mustafe Ejubovića, šejh Juje, jednog od najistaknutijih bošnjačkih pisaca na arapskom jeziku. Njegovo puno ime je Mustafa b. Jusuf b. Murad Ajjubi-zade al-Mostari al-Bosnavi. Rođen je 1651. godine u Mostaru, gdje je i preselio 16. jula 1707. Bio je postavljen za mostarskog muftiju, a uz to je bio i *muderris*, učitelj, u Karađozbegovoj medresi u Mostaru. Šejh Jujo je pisao samostalna djela, komentare, *glose* i *superglose* na djela druguh autora iz raznih oblasti znanja, iz islamskog

prava, logike, islamske dogmatike, leksikografije, stilistike i sintakse arapskog jezika. Njegova djela se nalaze u mnogim svjetskim biblioteka, a najveći broj njegovih rukopisa kod nas se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu. O životu i djelima šejh Juje su neposredno nakon njegove smrti pisali njegovi učenici, prije svega Ibrahim Opijač i Mustafa Huremi.
Drugi značajan bošnjački autor je Hasan Kaimija (Hasan Efendi Kaimi), rođen oko 1630. godine u Sarajevu, glasoviti pjesnik koji je pisao pjesme na osmanskom i na bosanskom jeziku, kojega objektivna kritika smatra najpoznatijim pjesnikom Balkana toga doba. Jedan dio mladosti proveo je u Sofiji, najvjerovatnije kod šejha Sofijali Bali-efendije, a potom i kod šejha Muslihudina Užičanina. Po povratku u Sarajevo postavljen je za prvog šejha Hadži Sinanove tekije, a i vlastitu je kuću pretvorio u tekiju. O njegovoj popularnosti ne samo u svome vremenu, nego i znatno kasnije – pa i danas – svjedoči i izuzetno veliki broj prijepisa njegovih djela. Njegove pjesme su prepisivane i kao samostalne zbirke, kao što je to slučaj sa rukopisom iz fundusa Bošnjačkog instituta *Divan-i Ka'imi* (Ms 210), ili kao kao dio raznih medžmua tj. zbornika, kao što je slučaj sa drugim rukopisom iz našeg fundusa, jednostavno nazvanim *Magmu'ah* - Medžmua (Ms 193) - Zbirka. Rukopis nema podataka o prijepisu, a iz zabilješki na zaštitnom listu se vidi da su bivši vlasnici ovog rukopisa bili šejh Muhammed Behauddin Sirri-zade iz sela Oglavak i Sejfuddin Fehmi b. Ali Kemura (1890.-91.).

Medžmue ili zbirke koje su ispunjene različitim književnim sadržajima i pjesmama bošnjačkih pjesnika, ali i drugih pjesnika sa Istoka iz reda rukopisa koji su iznimno zanimljivi za proučavanje bh. kulturnog stvaralaštva i pisane riječi kod nas su. Dvije *medžmue* koje ćemo ovdje spomenuti pisane su na turskom, bosanskom i perzijskom jeziku (Ms 382 i Ms 371). Obje potječu iz poznate familije Sikirić sa Oglavka kod Fojnice, poznate po svojoj učenosti i pripadnosti derviškom tarikatu Nakšibendija, čiji je najpoznatiji predstavnik dakako Abdurrahman Sirri (1775. ili 1785 – 1847), osnivač i prvi šejh tekije u Oglavku. U ovim zbirkama su zastupljeni uglavnom bošnjački pjesnici Baha'i Sikirić, šejh Muhammed Mejli-baba (rodonačelnik porodice Hadžimejlić), Ilhami-baba Žepčak, Sirri-babin djed Fadil Bosnevi, Behauddin 'Izzi Bosnevi, unuk šejha Sirri-babe... U *Medžmui* (Ms 382) nailazimo na Sirri-babine pjesme na turskom jeziku, i tri njegove alhamijado pjesme. U ovom rukopisu se nalazi i podatak da je *medžmua* ispisivana u familiji šejha Sirrija Sikirića, te da je prepisivač bio Muhammed Behauddin Sikirić. Što se tiče *Medžmue* (Ms 371) zanimljivo je da se radi o autografu pjesnika Behauddina Šehovića (Sikirić) Izzija, što se vidi iz pjesama koje je on sam sastavio, ispravljajući neke riječi i mijenjajući cijele stihove.

U popisu važnijih rukopisa za bošnjačku književnu baštinu, posebno mjesto zauzima rukopis *Mi'rağğiyah* (Miradžija, poema o *mi'radžu*, uznesenju Muhammeda (a.s.) na nebo) Alauddina Sabita Užičanina (p. 1712.), zasigurno našeg najznačajnijeg pjesnik osmanskog perioda, dok se Miradžija, koja se najčešće nalazi u sklopu Sabitova *Divana*, smatra njegovim remek-djelom. Ovu *Miradžiju* je prepisao Muhamed Muteveli Sulejman-agazade 1154/1741-2. godine, lijepim *nesh* pismom, poema je pisana dvostupačno, a tekst je uokviren crvenom bojom.
Bošnjački institut posjeduje manju ali veoma vrijedu kolekciju osmanskih *berata* ili carskih dekreta pisanih na osmanskom-turskom jeziku; za ovaj dio rukopisne zbirke Instituta znakovito je to što su svi *berati* iz familije Čengića tj. Zulfikarpašića i da se radi o, za naše prilike, iznimno rijetkim i vrijednim primjercima. Jedan od carskih *berata* je veoma lijepo ukrašen i očuvani *berat* sa početka 18. stoljeća, tačnije pisan je 1719. godine, sa *tugrom* sultana Ahmeda III (vladao od 1703. do 1730. godine). Pored historijske ovaj *berat* ima i iznimnu umjetničku vrijednost jer je, prije svega kaligrafski majstorski ispisan, višebojan je, *tugra* je jako dobro očuvana i jarke je crvene boje, a ukras oko tugre je ukrašen izvanredno lijepom zlatnom bojom i floralnom ornamentikom. Njime se određuju imovinsko pravni i posjednički odnosi nasljednika Kurd Saliha sina Rustema.
U fondu arhivske građe se nalaze i veoma vrijedni historijski dokumenti *sidžili*, odnosno sudsko-notarske knjige tj. protokoli u kojima se bilježili svi sudski dokumenti na kojima su radili *kadije* (šerijatske sudije) i njihovi zamjenici (*naibi*). U sidžilima se ne nalaze originalni dokumenti već kadijski prijepis tj. skraćena verzija ili bilješka o pojedinom slučaju, ali su također zabilježena akta koja je slala centralna i provincijska vlast ili koja su raznim državnim institucijama upućivali pojednici. Sidžili su prvorazredni historijski izvori za proučavanje društva, privrednih i ekonomskih prilika *kadiluka*, ali i države u cjelini.

Maglajski *sidžili* iz rukopisne zbirke Bošnjačkog instituta su iz prve polovine 19. stoljeća. Ovu vrijednu arhivsku građu je Adil-begu Zulfikarpašiću i Bošnjačkom institutu poklonio njegov prijatelj gospodin Alija Širbegović. Dokumente su prevele i priredile pok. dr. Dušanka Bojanić-Lukač i mr Tatjana Katić. Prijevod sa faksimilima originala i transkripcijom dokumenata objavljen je u izdanju Bošnjačkog instituta. U njima se nalaze akti koji se odnose na *fermane* (sultanske zapovijesti), *bujruldije* (naredbe bosanskog valije), prijepise *teskera* (akta koja su u ovom slučaju pisali službenici bosanskog Divana u kojima su slali naredbe o hvatanju izgrednika, sakupljanju nameta od veleposjednika, zabrani prolaska *bašibozuk askera*, itd.), *murasele* (dokumenta koja je kadija pisao sebi ravnim ili nižim rangovima) i *arzuhale* (predstavke, žalbe i peticije), popisi poreskih opterećenja stanovnika kadiluka, i sl.

U cilju zaštite kulturno-historijskog blaga od neprocjenjive vrijednosti i značaja, te u cilju njene prezentacije i pružanja adekvatnih usluga korisnicima i istraživačima, Bošnjački institut je ove godine, uz podršku Centra za kulturu i nasljeđe Džuma el-Medžida iz Dubaija, započeo projekat digitalizacije svoje rukopisne zbirke. Svi rukopisi će u toku iduće godine biti digitalizirani, pohranjeni i dostupni na digitalnim medijima.

سورة الفاتحة مكية

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ۙ
اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۙ مَالِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ؕ
اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ؕ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ
الْمُسْتَقِيْمَ ۙ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ
عَلَيْهِمْ ۙ غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ
وَلَا الضَّآلِّيْنَ ۧ

سورة البقرة مدنية

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓمّٓ ۚ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ ۛ
فِيْهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ۙ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ
بِالْغَيْبِ وَيُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۙ
وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ
اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوْقِنُوْنَ ؕ

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن
إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ
يُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ
سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰ أَبْصَٰرِهِمْ غِشَٰوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْءَاخِرِ
وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ۝ يُخَٰدِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا
وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝ فِى قُلُوبِهِم
مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا
يَكْذِبُونَ ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِى الْ
قَالُوٓا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ۝ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِ
وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا كَ
ٱلنَّاسُ قَالُوٓا أَنُؤْمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُ ۗ أَلَآ
ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ

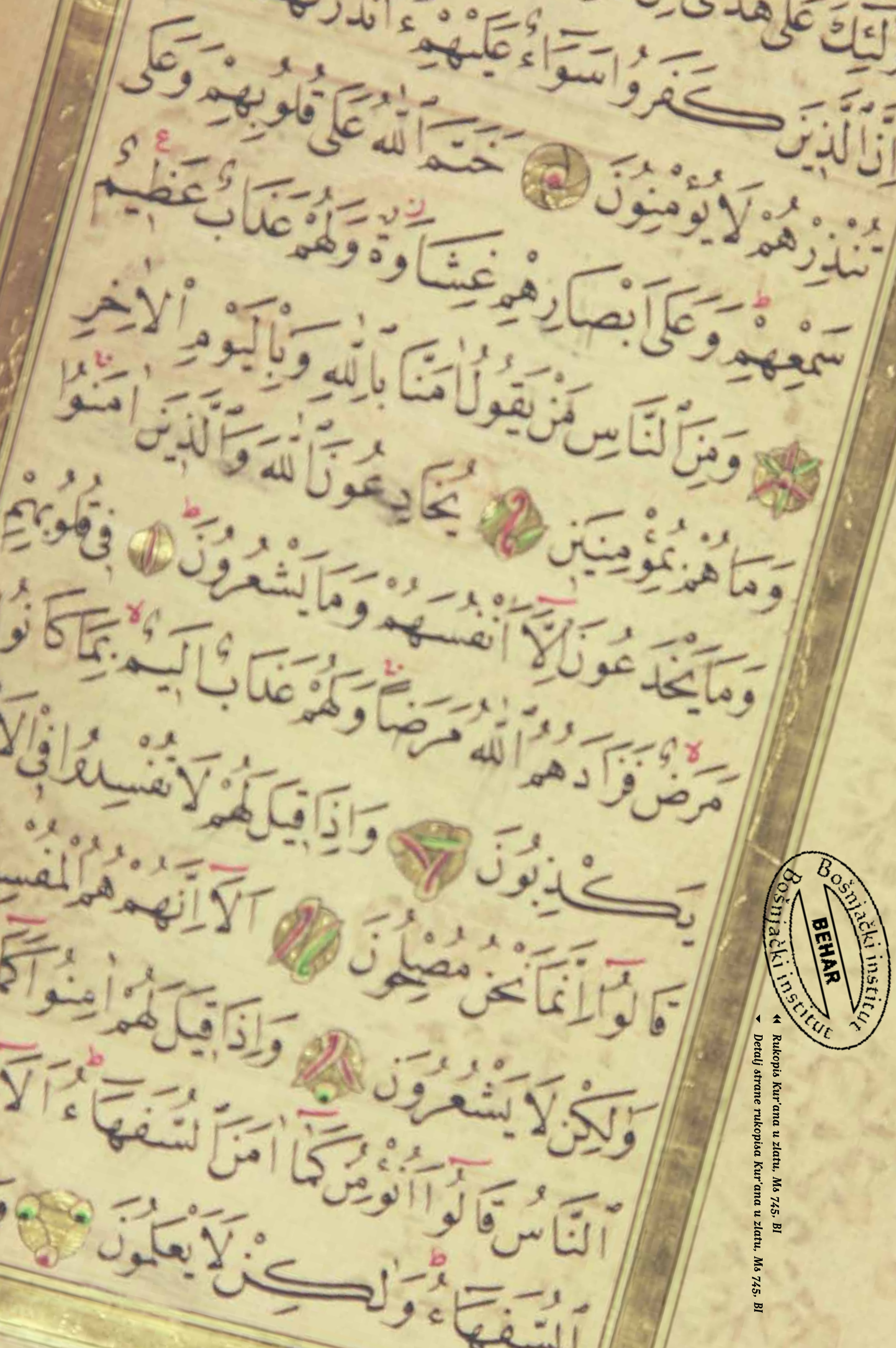
Bošnjački institut
BEHAR
Bošnjački institut

◂◂ *Rukopis Kur'ana u zlatu, Ms 745, BI*

▾ *Detalj strane rukopisa Kur'ana u zlatu, Ms 745, BI*

Ms 745
Rukopis Kur'ana u zlatu

Veoma vrijedan i fantastično iluminiran primjerak rukopisnog Kur'ana (Mushafa). Njegov prepisivač je cijenjeni učenik Ibrahim Ševki Efendije, Sulejman Vehbi Efendija, šejh kadirijskog tarikata rodom iz Burse. Živio je oko 1250. godine.

Lijepo pisanje jezik je ruke i elegancija misli.
('Ali ibn Ebi Talib)
Rukopis je nakit načinjen rukom od čistog zlata intelekta.
(Ebu Hajjan el-Tevhidi)

Primordijalni kreativni čin bio je u isto vrijeme i Primordijalna Riječ koja je počelo svih zvukova i Kur'ana Časnog kao zvučnog univerzuma, a prvobitna Tačka počelo je svete kaligrafije, naime vizuelnog utjelovljenja Svete Riječi. Primordijalna Riječ nije bila samo jednostavno *kun* ili *Budi!* čiji je odjek stvorio cijeli Univerzum i koji je sadržan u Kur'anu Časnom kao zvuk; isto tako kristaliziran je mastilom kojim je Božansko Pero (*el-Kalem*) zapisalo stvarnost, istinitost, svih stvari (*el-haka'ik*) na Ploči Čuvanoj (*el-Levh el-Mahfuz*), na stranicama te arhetipske knjige koja jest, nijedna druga nego Kur'an Časni kao *Majka Knjiga* (*Umm el-kitab*), *Knjiga* koja sadrži neiscrpne mogućnosti Božanskog Stvaralaštva. Sveta Knjiga napose potvrđuje i svjedoči ovo *mastilo* svojim ajetom: *A da su zbilja sva stabla na Zemlji pera, a i da se more, kad presahne, produlji potom još za sedam mora, ne bi presahle Allahove riječi.* (31:27)

Na isti način na koji je lijepo učenje Kur'ana Časnog kao zvučna sveta umjetnost islama *par exellence*, počelo tradicionalnih zvučnih umjetnosti, tako je i umjetnost kaligrafije, koja na ovosvjetovnoj, zemaljskoj razini odražava ispisivanje Njegove Riječi na Ploči Čuvanoj, počelo je plastičnih umjetnosti. Kur'anska kaligrafija istovremeno potječe iz islamske objave i predstavlja odgovor duše islamskog naroda na Božansku Poruku. Tačke iscrtane Božanskim Perom stvorile su odjednom nebeski arhetip kur'anske kaligrafije, kao što i linije i zapremine koji ustanovljuju kozmički red iz kojega ne ishodi samo prirodni kosmos, nego i kosmos islamske arhitekture. U tajni Tačke, predstavljenoj dijakritičkom tačkom pod prvim slovom kojim počinje Kur'an Časni, naime slova (*harfa*) *ba*,[1] nalaze se načela islamske kaligrafije i islamske arhitekture, načela zvučnih i plastičnih umjetnosti, čiji se korijen nalazi i može pronaći u Svetoj Knjizi. Tačke i linije islamske kaligrafije sa neiscrpnim raznolikostima formi i ritmova u vezi su sa Vrhovnim Božanskim Oblastima u čijem središtu prebiva prvobitna Tačka koja je, ništa drugo do Njegova Uzvišena Riječ. Prvi Učitelj škole prosvjetljenja, Šehabuddin Suhraverdi, jednu od svojih molitvi počinje slijedećim riječima: *O Gospodaru Uzvišenog Kruga iz kojeg ishode svi krugovi, sa kojim se završavaju sve linije, i iz kojeg je izvedena Prva Tačka koja je Tvoja Uzvišena Riječ izlivena na Tvoju Univerzalnu Formu.*

Kaligrafija obezbjeđuje spoljašnju odjeću za Božiju Riječ u vidljivom svijetu, ali ta umjetnost ostaje neraskidivo vezana za duhovni svijet, prema tradicionalnoj islamskoj izreci, *kaligrafija je geometrija Duha*. Slova, riječi i ajeti Kur'ana nisu samo elementi pisanog jezika nego i bića ili ličnosti kojima je kaligrafska forma fizička ili vizuelna posuda. Ispisivanjem i iščitavanjem ovih slova, riječi i rečenica, čovjek dolazi u kontakt sa tim bićima i *hamajlijama* pristiglim konačno sa daleke 'druge' obale univerzalnog postojanja da povedu čovjeka natrag u prebivalište Jedinog. Za onoga ko razumije značaj Kur'ana u njegovoj govornoj i pisanoj formi, lahko je razumjeti kapitalnu ulogu koju, u životu muslimana, igraju ove uzvi-

1 Kur'anska poglavlja (*sure*) počinju zaglavljem 'U Ime Boga, Milostivog Svemilosnog', na arapskom *Bismillahir-rahmanir-rahim*, b ili arapsko *ba*, pisano arapskim harfovima. Tačka ispod b simbolizira Primordijalnu Tačku, prvu kap Božanskog pera na Ploči Čuvanoj. Isto tako, ona je simbol Božanske Suštine napose koja stoji ne samo iza kosmosa simbolizirajući različita slova i riječi, nego i iza Stvaralačkog Čina.

šene riječi – ajeti Kur'ana Časnog; oni nisu samo puke riječi koje prenose misli, nego su na određeni način, bića, sile i *hamajlije*.

Koliko god u Kur'anskom tekstu prebiva Božansko Prisustvo, kaligrafija kao vizuelno utjelovljenje Božije Riječi, pomaže muslimanima u pronicanju, te da budu proniknuti tim Prisustvom, u skladu sa duhovnim sposobnostima i mogućnostima svake pojedine osobe. Sveta umjetnost kaligrafije pomaže čovjeku u probijanju kroz veo materijalne egzistencije kako bi osigurao pristup tome *bereketu* koji prebiva među i u Božijim Riječima i da 'okusi' istinitost duhovnog svijeta. Kaligrafija i iluminacija su, uz pomoćna sredstva kakva su mastilo i papir, *povećalo* koje čini mogućim, u bljesku čuđenja, približenje i udubljivanje u Božansku suštinu Kur'anskog teksta, te tako svaka duša prema svojim mogućnostima, može okusiti 'ukus' Beskrajnog i Vječnog.
Kroz kalem postojanje poprima Božanski poredak,
od Njega svjetiljka kalema sjaji svojim svjetlom.
Kalem je čempres u bašči spoznaje,
sjena toga reda rasprostire se prašinom.

Pero ili *Kalem* je Djelatni Pol Božanskog Stvaranja; ono nije ništa drugo do Logos koji manifestira sve mogućnosti ili Božanske Arhetipe skrivene u *Riznici Nevidljivog*, Pločom Čuvanom utiskujući slova i riječi koje su paradigma svih zemaljskih, ovosvjetovnih formi. Pero kojim piše ljudska ruka najneposredniji je simbol tog Božanskog Kalema, a kaligrafija koju ostavlja po papiru ili pergamentu slika je Božanske Kaligrafije kojom je, stranicama kozmičke knjige, ispisana sama istinitost svih stvari, ostavljajući otisak na svim stvorenjima zahvaljujući kojem ona odražavaju nebesko porijeklo svoga postojanja. Kako je pjesnik iz šestog/dvanaestog stoljeća Mir Mu'izzi ustvrdio,
Ispisana stranicama zemlje i neba
linija: 'Stoga uzmite pouku, vi koji oči imate.

Ljudsko pero obično je trska koja tako ne pobuđuje i ne izaziva samo prelijepe linije i forme tradicionalne kaligrafije nego i melodiju svete muzike zaljubljenika Božijih koja ne dâ mira pozivajući ih natrag njihovom Počelu u Božijoj Blizini.

Pjesma trske zvučni je blizanac slova i riječi kaligrafa. Oboje su proizvod trske i vraćaju slušatelja natrag njegovom duhovnom zavičaju podsjećanjem na arhetipe koje tradicionalna muzika i kaligrafija odražavaju svojom zvučnom i vizuelnom formom. Sa druge tačke gledišta, može se reći da trska upotrijebljena kao kaligrafski instrument, predstavlja više kozmogenički akt, *luk spuštanja* (*el-kavs el-nuzuli*) tradicionalne kozmologije a trska kao naj, čin je povratka Počelu, *luk uzdizanja* (*el-kavs al-su'udi*). Dalje, trska kao pero ili naj, tom analogijom koja povezuje tradicionalnu umjetnost sa istinitošću stvari, stvara forme koje su u vezi sa sâmim postojanjem stvari zahvaljujući toj korespondenciji između umjetnosti i kozmologije koja je osnova i temelj svih tradicionalnih umjetnosti.

Sveti čovjek je i sâm postao trska kojom Božanski Muzičar proizvodi medolije kozmičke egzistencije, dok je u isto vrijeme i pero kojima Bog manifestira Svoja djela Svoga stvaranja. Savršeno se pokoravajući i povinujući Božanskoj Volji, sveti čovjek i sâm postaje pero u ruci Božanskog Umjetnika, stvarno realizirajući kur'anski ajet: *Allahova je Ruka iznad ruka njihovih!* (48:10) On je sâm kao pero kojim 'on' ispisuje stranice svoga života kao remek-djela po formi i sadržini; sveti čovjek je i sâm djelo svete umjetnosti. Štaviše, kada u takvom stanju ispisuje kaligrafiju, pero u njegovoj ruci postaje dijelom njegovog bića kao instrument u *Ruci Božijoj*. Svojom savršenom predajom, pokoravanjem i povinovanjem, koncentracijom i unutarnjom anihilacijom, utrnućem, umjetnost koju proizvodi postaje sveta umjetnost. On postaje instrument kojim se nebeske forme manifestiraju na prostorno-vremensku matricu, omogućavajući nastajanje normi na koje se potom ugledaju učenici i studenti koji u sebi nisu u potpunosti shvatili i realizirali istinu ajeta: *Allahova ruka je iznad ruka njihovih!* Svetu umjetnost kaligrafije u islamu stvorili su oni koji su sâmi postali pero u ruci Božanskog Umjetnika. Oni su ti koji su uspostavili tradicionalne norme koje su kasnije drugi oponašali i slijedili. Nije slučajno da se za kufski stil, najstariji i najznačajniji stil kur'anske kaligrafije, kaže da ga je kreirao 'Ali koji je i rekao: *Cjelina Kur'ana sadržana je u Početnom Poglavlju* (*el-Fatiha*), *Početno Poglavlje u bismillah, a bismillah u ba', ba' u tački; a ja sam tačka*'. Samo onaj ko posjeduje unutarnje jedinstvo sa Izvornom Tačkom svih linija i Središtem svih krugova egzistencije može i sâm djelovati kao pero u Božanskoj Ruci i instrument za stvaranje svete umjetnosti islamske kaligrafije, koja, kao sve istinske, stvarne svete umjetnosti ima nadindividulano porijeklo.

Sâm Kur'an pominje *kalem* u prvim ajetima objavljenim Poslaniku (s.a.v.a.), kojima se`u suri *el-'Alek* (Ugrušak) Poslaniku naređuje: *Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, Koji peru podučava*... (96:3-4), dok poglavlje naslovljeno kao Pero (*el-Kalem*) počinje slovom *nun*, za kojima slijedi ajet: *Tako Mi pera, i onog što pišu oni*... (68:1) Slovo *nun* u arapskom jeziku podsjeća na tačku mastila koja 'sadrži' mastilo kojim su po Ploči Čuvanoj ispisani arhetipi svih bića. Ovo slovo također podsjeća i na brodicu koja nosi mogućnosti određenih ciklusa manifestacija *okeanom nepostojanja*.

Seyyed Hossein Nasr
Prijevod i obrada Edin Urjan Kukavica

Ms 669
Tefsiru'l-Kur'an
Tumačenje Kur'ana

Najstariji kodeks u zbirci Instituta je Tefsiru'l-Kur'an (Tumačenje Kur'ana) na arapskom jeziku iz 742.h./1342. godine, dakle oko 120 godina nakon hidžre. Početak rukopisa je oštećen, tako da ga nije moguće detaljnije identificirati. Tekst je pisan nesh arapskim pismom, a po rukopisu se vidi da ga je prepisivalo više prepisivača. Ovaj rukopis je dospio u Institut putem donacije gospodina Alije Širbegovića; prethodno je bio u vlasništvu Envera Mulahalilovića iz Tuzle, a prije toga je pripadao Šejh Osmanu Šehoviću.

Perzijski sufijski učenjak iz devetog/petnaestog stoljeća Kemaluddin Husejn Kašifi, u svome komentaru Kur'ana naslovljenom *Mavahib-i 'alijjah*, govori o slovu *nun*, kao o prvom slovu svjetla (*el-nur*) koje je bilo prva stvarnost koju je Bog stvorio, prema *hadisu*: *Prva stvar koju je Bog stvorio bila je svjetlo*, i posljednjem slovu riječi *el-Rahman*, Božanska Milost, zbog koje su sva stvorenja stvorena. Sâma suština Božanskog stvaranja je koagulacija *Daha Milostivog* (*nefes el-rahman*) kojim je, 'izdahnutim' na arhetipe (*el-e'jan el-sabite*), nastao svijet. Kašifi dodaje da je Bog najprije stvorio *Kalem*, potom Tačku ili *nun*, tako da sura Pèro počinje *nunom i Pèrom*. Prema drugom *hadisu Kalem* simbolizira jezik, a *nun* usta. Vrhunaravno Pèro, prema Kašifiju, svjetlost je *koja se proteže od neba do zemlje*. Kašifi također tvrdi da je slovo *nun* aluzija na opće Božansko Znanje sadržano u Sveobuhatnom Suštinskom Jedinstvu (*ehadijjet-i zatijje-ji džem'ijje*), a da se Pèro odnosi na podrobno Božansko Znanje sadržano u Nebeskoj Jedinstvenosti (*vahidijjet-i sema'ijje*). *Sve što je Pèro napisalo (mastilom) iz vječne mastionice jesu uzvišena, jednostavna, Božanska Slova, kao i niže, složenije, gospodarske riječi*. Kašifi tako rezimira fizičko utemeljenje kaligrafije zasnovano na kur'anskim simbolima Pèra i Mastionice, *nuna* i *Kalema*, nudeći ključ razumijevanja metafizičkog načela i duhovnog značaja islamske kaligrafije kao i uloge koju kaligrafija igra u vjerskom i umjetničkom životu tradicionalnog islama.

Ovosvjetovne, zemaljske manifestacije Božanskog Prototipa islamske kaligrafije, u Kur'anu spomenute slike Pèra i Mastionice, još uvijek posjeduju središnji, osovinski, temeljni duhovni značaj. On je, prije svega, otkriven onome kojemu se tradicionalno pripisuje porijeklo kaligrafije, 'Aliju, (s.a.), predstavniku islamskog ezoterizma *par exellence*, nakon Poslanika, (s.a.v.a.), kao i nekim ranim stubovima islamske duhovnosti koji se smatraju sufijskim polovima u sunnitskom islamu i Imamima u ši'izmu. Drugo, kaligrafija pisana ljudskom rukom i dalje se svjesno prakticira kao ljudsko oponašanje Božanskog Čina, iako daleko odmakla od svoje arhetipske perfekcije, jer *najveća plemenitost povjerena umjetnosti pisanja je činjenica da je ona kao daleka sjena Božanskog Čina*. Treće, tradicionalna kaligrafija zasnovana je na preciznoj znanosti i poznavanju geometrijskih formi i ritmova, svako slovo čini određeni broj tačaka u matematičkom maniru, koji je različit u svakom od osnovnih i najvećih stilova pisama, ali sve utemeljeno na scientii koja posjeduje svoje tačne i precizne zakonitosti. Ako se kaže za ukupnu islamsku umjetnost da je to znanost, kao i da je islamska znanost umjetnost, to je osobito tačno u slučaju kaligrafije za koju se zaista kategorično može reći *ars sine scientia nihil*. U stvari, razmjeri kaligrafije ključ su za razumijevanje razmjera islamske arhitekture. Ova znanost ishodi iz *Hakikata*, iz samog srca kur'anske objave; zahvaljujući ovoj znanosti koja leži u osnovi pravila različitih stilova tradicionalne kaligrafije, ova umjetnost razotkriva određenu kozmičku korespondenciju, čak, svojim simbolizmom otkriva stvarnosti, istinitosti, metakozmičke prirode. Ovaj aspekt kaligrafske umjetnosti,

koji potrebuje poseban tretman zarad potpunog objašnjenja, ipak je samo jedna ravan dubokog duhovnog i svetog karaktera islamske kaligrafije jer je predmetna znanost ovdje, u stvari sveta znanost a ne jednostavno znanje profane naravi.

Postoji, međutim, vremenska odvojenost između zemaljske kristalizacije kur'anske kaligrafije i spuštanja kur'anske objave. Može se reći da, dok je Kur'an kao zvučni univerzum zvuk Božanske Riječi utisnut u srce Poslanika i, kasnije, preko njegovih Drugova i kasnijih naraštaja, kaligrafija je bila odjek i odgovor, reakcija i odziv, Božanskom Zvuku koji nije mogao drukčije, nego stići sa zakašnjenjem. Bila je to reakcija duše muslimana – najprije Arapa, potom Perzijanaca i Turaka, među kojima su izrasli najveći kaligrafi kasnijih stoljeća – na Kur'an kao izgovorenu i saslušanu Riječ Božiju. Utemeljena na izvornoj inspiraciji velikih ranijih svetih ljudi kakav je ʿAli, savršena kristalizacija ovog odgovora u najvećim i najznačajnijim stilovima islamske kaligrafije nije mogla drukčije nego doći tek kasnije. Štaviše, ovaj odgovor, ova reakcija, bila je izrazito islamskog karaktera budući su predislamski Arapi bili usmjereni i osjetljivi na jezik i poeziju kao i rani Arapi muslimani, koji, za razliku od muslimana, nisu pokazivali sklonost i interes prema kaligrafiji. Gotovo isto može se reći za predislamske Perzijance koji su posjedovali pisana djela, dakle kaligrafiju, ali kojima kaligrafija nije bila umjetnost od središnjeg značaja kao što je to postala nakon što su prihvatili islam. Iznenadni uspon arapskog jezika i uskoro potom perzijske kaligrafije, čisto je islamska pojava u neposrednoj vezi sa reakcijama ljudi i naroda kojima je suđeno da ustanove islamski ummah na neodoljivom prisustvu Božije Riječi objavljene u Kur'anu. Kur'anska objava bila je zvučna, ipak njeno zemaljsko, ovosvjetovno, utjelovljenje nije moglo biti drukčije nego stvaranjem jedne od najznačajnijih i najistaknutijih tradicija kaligrafske umjetnosti, islamske.

Seyyed Hossein Nasr
Prijevod i obrada Edin Urjan Kukavica

▾ ***Tefsiru'l-Kur'an, Ms 669_0167, BI***

▾ ***Tefsiru'l-Kur'an, Ms 669_0155, BI***

سورة فاتحة مكية

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين ۝ الرحمن

الرحيم ۝ مالك يوم الدين ۝ إياك

نعبد وإياك نستعين ۝ اهدنا

الصراط المستقيم ۝ صراط الذين

أنعمت عليهم ۝ غير المغضوب

عليهم ولا الضالين

سورة البقرة مدنية

بسم الله الرحمن الرحيم

الم ۝ ذلك الكتاب لا ريب فيه هدى

للمتقين ۝ الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون

الصلوة ومما رزقناهم ينفقون ۝ والذين

يؤمنون بما أنزل إليك وما أنزل من قبلك

وبالآخرة هم يوقنون ۝ أولئك على

هدى من ربهم وأولئك هم المفلحون

Bošnjački institut
BEHAR
Bošnjački institut

◂◂ *Kur'an u džuzovima, Ms 40_0001, BI*

▾ *Detalj korice Kur'ana u zlatu, BI*

Ms 40/1-30
Adžza'u'l-Kur'an
Kur'an u džuzovima

Rukopisna zbirka Instituta posjeduje više od 60 prijepisa Kur'ana. Po ljepoti kaligrafije ističu se mnogi, ali ovdje je vrijedno spomenuti prijepis iz 1215./1800. Adžza'u 'l-Kur'an (Kur'an u džuzovima). Ovaj Kur'an napisan je u 30 džuzova (dijelova), svi su kompletni i veoma dobro očuvani. Njegova posebnost je u tome što je djelo poznatog osmanskiog kaligrafa Muhammeda Hilmija. Svi džuzevi su bogato opremljeni originalnim kožnim povezom, sa utisnutom rozetom klasične biljne ornamentike, u boji kože, u centralnom dijelu korice.

Tekst je ispisan nesh stilom arapskog pisma, veoma je čitak i kaligrafski izvanredan. Kaligraf Hilmi je koristio crnu tintu, a samo naglašene riječi (sedžda, 'ašere i sl.) u marginama i kustode pisane su crvenom tintom. Kod ukrašavanja Kur'ana se u pravilu posebna pažnja posvećivala početku. Tako je u ovom Kur'anu u umjetničkom smislu najinteresantniji prvi svezak u kojem su na početne dvije strane sura el-Fatiha i početak sure el-Bekara. Ove dvije strane su bogato iluminirane a tekst je ispisan u vidu diptiha. S gornje strane teksta su vanredno lijepa dva unvana (ar. naslov, zaglavlje; u rukopisima znači i ukrašeni dio na početku teksta) u zlatnoj boji ukrašena floralnim i geometrijskim višebojnim motivima. Boje — kobaltno plava, tirkiz, roza, crvena, narandžasta i zlatna — izrazito su svježe i očuvane. Tekst je uokviren raznovrsnim okvirima, sa četiri vrste rubova, koji naglašavaju tekst, daju mu značaj, a u isto vrijeme daju osjećaj prefinjenog sklada boja i oblika.

Iako se prototipi svih tradicionalnih stilova islamske kaligrafije nalaze konačno u *Skrivenoj Riznici* u Božanskoj Zapovjesti, bez koje ova kaligrafija ne bi bila *vizuelni sakrament*, zemaljska kristalizacija različitih stilova događala se u jednom vremenskom razmaku u skladu sa zakonitostima manifestiranja i kristalizacije pomoću kojih se ustanovljavala tradicija u svijetu vremena i prostora. U stvari, različiti kaligrafski stilovi *čine proviđenjski razvučenu demonstraciju Božanskih kvaliteta poruke*. Ti stilovi posjeduju određene regionalne varijacije u vezi sa etničkim genijem određenog segmenta islamskoga svijeta, ali oni također izlažu univerzalitet koji gotovo svaki od stilova nosi iza granica određene kulturne zone unutar tog svijeta. Od samog početka razvili su se kufsko ili *kur'ansko* pismo i *nesh*, koje je bilo nešto manje vezano za kur'anski tekst iako su kasnijih stoljeća neki od najfinijih Kur'ana ispisani upravo ovim pismom. Kurzivni stilovi razvili su se uskoro potom, tako da Ibn Nedim, koji je živio u četvrtom/desetom stoljeću, već pominje dvanaest pisama i dvanaest njihovih varijacija. Čuveni kaligraf, Ibn Muqle, koji je živio u isto vrijeme, uspostavio je pravila pisanja – koja vrijede i danas – za šest osnovnih stilova, *sulus*, *nesh*, *rejhan*, *muhakkik*, *tevki* i *rika*. Ovi stilovi poprimili su svoju konačnu elaboraciju iz ruke proslavljenog Jaquta al-Muste'samija u sedmom/trinaestom stoljeću. Svojim višestoljetnim trajanjem, ovi stilovi označavaju i istrajnost nepromjenjivosti stila središnje tradicionalne umjetnosti islama u suglasju sa sâmom prirodom islama, koji je,

Adžza'u'l-Kur'ana, Ms 40_0007, BI

nakon prirodnog procesa razrade i detaljnog izlaganja kreirao civilizaciju obilježenu stalnošću, nepromjenjivošću načela i svetih formi kojima stoljećima plovi bujica života.

Islamska kaligrafija simbolizmom sâmih svojih formi odražava izvjesno preplitanje između stalnosti i promjene koja karakterizira sâmo stvaranje. Svijet se sastoji od neprekidnog toka ili postajanja, iako postajanje nije ništa drugo do refleksija Bića i nepromjenjivih arhetipa sadržanih u Božanskoj Riječi ili Intelektu. Islamska kaligrafija ponovo stvara ovu metafizičku stvarnost pošto, *utjelovljavanjem* kur'anskog teksta, ponavlja konture sâme kreacije. Odatle, *kao u tkanju, horizontalni pokret slova, odgovara promjeni i postanju, dok vertikalni pokret predstavlja dimenziju Suštine ili nepromjenjivosti suština*. Ili, posmatrano sa druge tačke gledišta, može se reći da vertikalnost pisma simbolizira Jedinstvo Načela, a njegova horizontalnost mnoštvo manifestacija.

Svi tradicionalni stilovi kombiniraju ove dvije dimenzije, vertikalitet i horizontalitet, ali svaki na različit način. Neki stilovi su gotovo potpuno statični, a drugi gotovo potpuno tekući i graciozni. Ali, u svakom slučaju, neki elementi svakog načela moraju postojati bez obzira koliko ostali bili posebno naglašeni.
Univerzum se također može simbolički predstaviti drvetom koje je prema Kur'anu 'čvrsto ukorijenjeno, sa granama usmjerenim prema nebu'. Drvo Svijeta jedan je od najuniverzalnijih simbola kozmičke manifestacije. Budući je Kur'an prototip stvaranja i napose svijet raznovrsnosti i višestrukosti koji ishodi iz i vraća Jedinstvu, islamska umjetnost je obavezna spajati ova dva načela, načelo Riječi i Drvo Svijeta, kombinirajući kaligrafiju sa stiliziranim biljnim formama. Mnoge džamije i druga arhitektonska djela i građevine islamskog svijeta od džamije u Kordobi do Minareli škole u Anadoliji, od Dževher Šad džamije u Mešhhedu do mauzoleja i džamija Agre, pokazuju ovo preplitanje kaligrafije i arabesknih formi, meditiranje nad kojima podsjeća na korespondenciju između Kur'ana i svijeta prirode, te primordijalnost kur'anske objave kroz koju se tema *stvaranje-svjesnost* neprestano ponavlja.

Islamski obrasci također često kombiniraju kaligrafiju, kako sa stiliziranim biljnim formama ili arabeskama, tako i sa geometrijskim uzorcima. Za kaligrafiju se ovdje, budući je neposredno vezana za Božansku Riječ, može reći da simbolizira Načelo stvaranja, geometrijski element simbolizira nepromjenjivost uzorka ili muški aspekt, dok arabeske, povezive sa životom i rastom, predstavljaju živući, promjenjivi i materinski aspekt stvaranja. Viđena u ovom svjetlu, kaligrafija se može kontemplirati kao načelo iz kojeg ishode druga dva elementa islamskih uzoraka, geometrijski i arabeskni, i u kojoj se oni integriraju kao što se svi kozmički dualiteti integriraju u jedinstvu Načela. Kur'anska kaligrafija također je u vezi sa iluminacijom, koja postaje sve prisutniji element kako se tradicija privremeno odmakla od svog Božanskog Počela. Izvanredna kur'anska iluminacija kasnijih stoljeća Nebeska je kompenzacija sâme te odvojenosti, čineći vidljivom tu duhovnu energiju koja je uvijek bila prisutna, ali ne obavezno očigledno se manifestirajući u svijetu vidljivih formi, tokom ranijeg perioda bliskosti historijskom počelu Objave. Kur'anska iluminacija 'kristalizira' tok i utjecanje duše prema Bogu i kao takva, pomoć je pri reintegraciji duše koja je rezultat prisustva svete Riječi Božije. Iluminacija omogućava vizuelizaciju duhovne energije koja istječe iz čitanja svetog Teksta; ona, dakle, zauzima marginu stranice, dok kaligrafija obuhvata sâm tekst. Iluminacija je kao oreol koji okružuje Svetu Riječ, a svjetlost koju generira čudesno Božansko prisustvo riječi, je Riječ Svjetla.

Budući su kur'anski ajeti moći ili hamajlije, slova i riječi koja omogućavaju vizuelizaciju kur'anskih ajeta također imaju značaj hamajlije i ispoljavaju svoje vlastite snage. Ostavljajući po strani numerički simbolizam i ezoterijski značaj slova i foneme arapskog alfabeta i jezika koji podrazumijevaju vlastitu opširnu znanost, možemo se okrenuti vidljivim formama kaligrafije kako same predstavljaju 'bića' kao i neposredne simbole duhovnih stvarnosti za muslimanski um. Svako slovo ima svoju vlastitu

'osobnost' i simbolizira u svojoj vidljivoj formi poseban Božanski Atribut, budući da slova svetog alfabeta korespondiraju crtama, karakteristikama i atributima Boga kao Božanskog Pisara.

Zaljubljenik u Boga prazni svoje srce od svega osim Njega: Allahov *elif* probada njegovo srce ne ostavljajući prostora za bilo šta drugo. Zbog toga Hafiz pjeva u svome čuvenom stihu,
Ne postoje drugi tragovi na ploči moga srca osim
elifa stasa Prijatelja.
Šta da radim, učitelj me nije podučio nijednom drugom
slovu.

Nekome je potrebno da 'zna' samo ovo jedno slovo kako bi znao sve što treba znati, jer Božije Ime ključ je za Riznicu Božanskih Tajni i staza prema Istini. To jeste ta Stvarnost zahvaljujući suštinskom identitetu Boga i Njegovih posvećenih Imena. Zbog toga se u sufizmu, meditacija nad kaligrafskom formom Imena koristi kao jedan od duhovnih metoda za realizaciju Imenovanog.

Što se tiče slova *ba*, drugog slova alfabeta, njegova horizontalnost simbolizira prijemčivost, receptivitet materinskog i pasivnog načela, kao što je i dimenzija ljepote koja dopunjava i upotpunjava dimenziju veličanstvenosti. Presjekom ova dva slova nastaje tačka koja stoji ispod slova ba i koja simbolizira Vrhunaravno Središte iz kojeg sve ishodi i kojemu se sve vraća. U stvari, nijedna manifestacija nije ništa drugo do li ta tačka, jer kako bi Jedan mogao ishoditi bilo kakve drugosti koje će kompromitirati tu jednotu? Eto, zbog toga elif i ba napose, sa svim ostalim slovima arapskog alfabeta koja slijede za njima, u stvari jesu konstituitet upravo te tačke koja se, iako je jedna po sebi, vidi kao mnoštvo u ogledalu multipliciteta.

U svome *al-Kahf va'l-radim fi bismillah al-rahman al-rahim*, proslavljeni sufi osmog/četrnaestog stoljeća, 'Abdu'l-Kerim el-Džili, piše da je tačka *nedjeljiva tvar* (*el-dževher el-basit*) dok su sva slova, u stvari, *jedinjenja* (*el-džism el-murekkeb*). Tačka simbolizira, upućuje i odnosi se na Božansku Suštinu. Otuda, pridodata bilo kojem slovu tačka nema svoj vlastiti zvuk na isti način kao što se teofanije Suštine pojavljuju u svakom stvorenju sukladno mogućnostima savršenstva toga stvorenja.

Tačka 'stvara' elif, a elif sva ostala slova, jer kako god tačka simbolizira Božansko Onstvo, elif simbolizira položaj Jednote. Džili prepričava dijalog između tačke (*el-nukta*) i slova *ba* u kojemu tačka, obraćajući se slovu *ba* govori: *O slovo, Ja sam tvoje Načelo...*, našto *ba* odgovara: *O Gospodaru, uvjerio sam se sa sigurnošću da si Ti moje Načelo. Ba* dalje pita odakle potječe istinitost koja počiva u tački. Tačka odgovara da su sva slova i riječi u stvarnosti pojedinačne forme koje ishode iz tačke. Simbolizmom zamišljenog dijalogom između tačke i *ba* Džili opisuje ukupno tajanstvo Božanskog Jedinstva.

Prema Džiliju budući da *bismillah* sve stvari uvodi u postojanje, ona je poput Božanske Zapovjesti, *Budi!* (*kun*). Sam čin simboliziran je, dakle, *elifom*, dok je *ba* recipijent, primalac tog čina. Superiornost elifa nad *ba* pokazana je i činjenicom da, dok je tačka, koja je uzvišena, dio *elifa* i njegova unutrašnjost, što i pisana forma *elifa* otkriva, ona je izvan *ba* i dio njegove spoljašnjosti. *Elif*, stoga, korespondira muhammedanskoj stvarnosti, istinitosti (*el-hakikat al-muhammedijjah*), dok *ba* odgovara stvaranju i stvorenjima. Bog je najprije stvorio Muhammedansku Stvarnost ili Muhammedansku Istinitost, a potom iz nje ostatak Svoga stvaranja, sva ostala stvorenja. Kontemplirajući prva dva slova arapskog alfabeta, uz sposobnost prodiranja u njihovo unutarnje značenje, kontempliraju se i simboli koje ona sobom nose, načelne stvarnosti, istinitosti i manifestirani poredak.

Sufi i filozof Sa'inuddin ibn Turkah, dvije generacije poslije Džilija, piše da su slova i riječi spušteni iz duhovnog u fizički svijet te da posjeduju unutarnju duhovnu supstancu, iako nose odjeću ovoga svijeta stvaranja i rastvaranja. U svome komentaru izrečenog o tački ispod slova *ba* Ibn Turkah spominje da svako kur'ansko slovo ima tri forme: *izgovorenu formu koja se spušta u uho, pisanu formu koja*

se manifestira oku, i suštinsku i duhovnu formu čije je mjesto pojavljivanja srce. Kaligrafska forma je, stoga, duplikat zvučne forme Božanske Riječi i ključ, zajedno sa zvučnom formom, za unutarnje značenje koje prebiva u srcu. U još jednom komentaru koji se tiče tačke ispod slova *ba*, veliki sufijski učitelj iz dvadesetog stoljeća šejh el-'Alevi piše,

Slova su znaci mastila; ne postoji ništa,
osim onoga što je mastilo pomazalo; njihova vlastita boja čista je iluzija.
Samo boja mastila je to što je stiglo u manifestirano postojanje.
Ipak ne može se reći da se mastilo udaljilo od onoga što je bilo.
Unutrašnjost slova leži u tajanstvu mastila.
A njihov spoljašnji izgled njihovo je samoodređenje.
Ona su svoja određenja, svoje aktivnosti,
i ništa osim toga ne postoji. Shvati ovo!
Ona nisu to; ne reci, ne reci da su ona to!
Tako reći pogrešno je, a reći 'to je ono' je buncajuće ludilo.
Jer to je bilo i prije slova, kada slova nisu ni postojala;
i ostat će, kada slova uopće neće biti.
Dobro se zagledaj u svako slovo: vidjet ćeš samo ono što je već nestalo
osim lica masila, to jest, osim Lica Njegove Suštine,
Kojemu pripada sva Slava i Veličanstvo i Uzvišenost!
Čak i tako slova su, osim njihovog izvanjskog izgleda, skrivena,
bića preplavljenog mastilom, njihov izgled ničiji je
do njihov.
Slova ništa ne daju mastilu, niti išta od njega uzimaju,
samo razotkrivaju svoju obuhvatnost u različitim obrascima,
bez mijenjanja mastila. Da li mastilo i slovo zajedno čine dvojstvo?
Shvati stoga, istinitost mojih riječi: nema tu postojanja
osim mastilovog, njemu čije rezonovanje je ispravno;
I gdje god je slovo, s njim tu je uvijek njegovo mastilo.

Otvori svoj razum ovim parabolama i povedi računa o njima!

Ezoterička doktrina koja se tiče prirode kaligrafije, kombinirana sa ljepotom njenog neposrednog prisustva koja dira sve koji su osjetljivi na čuvajuću i oslobađajuću milost ljepote, obezbjeđuje i pruža ključ za razumijevanje središnjeg mjesta ove umjetnosti u hijerarhiji islamske umjetnosti kao i njene značajne uloge u islamskoj duhovnosti kao takvoj. Stoljećima muslimani prakticiraju kaligrafiju ne samo radi kultiviranja i očuvanja lijepog rukopisa koji je pokazatelj tradicionalne kulture (*adab*), nego i radi discipliniranja duše. Mnogi kaligrafi svjesni su da se ispisivanjem linije s desna na lijevo, što je smjer arapske kaligrafije, čovjek pomjera sa periferije ka srcu koje je također smješteno na lijevoj strani tijela, te da usredsređivanjem na ispisivanje riječi u lijepim formama čovjek također vodi razasute elemente svoje duše njihovome središtu. Muslimani, muškarci i žene, također su meditirali nad ljepotom kaligrafskih formi kao pratilja Božije Riječi, koje su prelijepe upravo jer ishode iz vrela sve ljepote. Srca i duše svih muslimana osvježavaju se veličanstvom, harmonijom i usklađenošću, ritmom i tokom kaligrafskih formi koje okružuju muslimanski život u tradicionalnom islamskom društvu, koje se razotkrivaju skidajući veo sa svoje ljepote na stranicama Kur'ana, na zidovima džamija i drugim arhitektonskim formama, na tepisima i zastorima, pa čak i na objektima svakodnevne upotrebne vrijednosti od odjeće do tanjira i suđa u koje se servira hrana. Tradicionalna kaligrafija, kao središnja sveta umjetnost islama, dar je Hakikata iz srca islamske objave iz kojeg je potekla ova sveta umjetnost. To je tako bez obzira da li su sâmi muslimani svjesni *Hakikata* ili se zadovoljavaju spoljašnjim formama. Što se tiče onih koji slijede *Put Hakikata*, ova središnja umjetnost osnovni je nosilac kontemplacije Jedinoga, jer nijedan elif ne može a da nas ne podsjeti da u našim srcima i umovima ne smije biti mjesta ni za šta drugo osima za *Allahov elif*, dok svaka tačka podsjeća na istinitost *hadisa* da je: *Bog je postojao i ništa nije postojalo osim Njega*, i dalje: *On i sada postoji onakav Kakav je bio.*

Seyyed Hossein Nasr
Islamic Art and Spirituality
(Islamska umjetnost i duhovnost,
Umjetnost i sveto,
Duhovna poruka islamske kaligrafije)
Prijevod i obrada Edin Urjan Kukavica

اولاد زينب بنت النبي

امامة بنت زينب بنت النبي

علي بن زينب بنت النبي

[illegible]

ولد الحسن

رضي الله عنه سنة ثلاث للهجرة في النصف من
شهر رمضان وعق عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم بكبش
وحلق رأسه ورأس الحسين أيضا وتصدق بوزن شعرهما فضة على المساكين
وقيل كان بين ولادة الحسن وعلوق فاطمة بالحسين خمسين ليلة وقيل
[illegible] ولد لمنصرف رسول الله صلى الله عليه وسلم من بدر وقيل بينهما
[illegible] عشر شهرا [illegible] بعد أحد لان أمير المؤمنين
فاطمة كما ذكرنا بأربعة أشهر والله أعلم وأهدى جبريل عليه السلام الحسن
في خرقة حرير الجنة الى رسول الله صلى الله عليه وسلم واشتق اسم الحسين من اسم
الحسن فكان النبي صلى الله عليه وسلم يسمي الحسن شبها باسم ولد هرون [illegible]
وكان الحسن أشبه الناس برسول الله صلى الله عليه وسلم من رأسه الى صدره والحسين
أشبه الناس به من صدره الى رجليه وكان فوق الربعة ودون الطويل وبويع بالكوفة
في شهر رمضان سنة أربعين بعد قتل أبيه وخوطب بإمرة أمير المؤمنين وصالح
معوية لخمس بقين من ربيع الأول سنة احدى وأربعين وكان مقامه [illegible]
ستة أشهر وعشرين يوما [illegible] فاشتكى أربعين يوما ومات رضي الله عنه
في ربيع الأول سنة تسع وأربعين [illegible] وله سبع وأربعون
سنة وصلى عليه سعيد بن العاص أمير المدينة ودفن بالبقيع مع أمه
فاطمة وأراد بنو هاشم دفنه عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فحال دون
ذلك مروان بن الحكم الأموي انتهى والله أعلم والحمد لله وحده

ام كلثوم

[illegible] امير المؤمنين علي بن ابي
طالب فخطبها عمر بن الخطاب [illegible]
[illegible] فتزوجها عمر بن الخطاب
وروي ان ام كلثوم ولدت قبل وفاة النبي صلى الله عليه وسلم [illegible]
[illegible]
فقال علي انا ابعثها اليك فان رضيتها فقد زوجتكها [illegible]
[illegible]

زينب بنت فاطمة

[illegible]

اولاد فاطمة بنت النبي صلى الله عليه وسلم

ومن النساء اللواتي [illegible]

العالية الكلابية

شراف الكلبية

سبا السلمية

قيلة الكندية

عمرة الكلابية

[illegible]

اولاد النبي صلى الله عليه وسلم

القسم بن النبي

الطاهر بن النبي

الطيب بن النبي

ابرهيم بن النبي

زينب بنت النبي

رقية بنت النبي

ام كلثوم بنت النبي

فاطمة بنت النبي

5

Bošnjački institut
BEHAR
Bošnjački institut

An-Nasabu 'š-Šarif, Ms 209, BI

Detalj An-Nasabu 'š-Šarifa, Ms 209, BI

Ms 209
An-Nasabu 'š-Šarif
Plemenita loza Muhammeda a.s.

Ovo je jedan od najvrjednijih rukopisa iz rukopisnog fonda Instituta. Naime, po stručnom mišljenju Nametka i Trake radi se o raritetu, odnosno, unikatnom rukopisu. Rukopis je prepisao ili sastavio (nije jasno naznačeno) derviš Mahfuz ibn Muhamed el-Gulšani, 8. muharema 1031.h./23. - novembar 1621. godine. Sa zaštitnog lista saznajemo da je rukopis bio u posjedu Ahmed efendije, muftije Mostara, kasnije izvjesnog derviša Nuri Čengića iz Odžaka kod Foče, a on je opet poklonio svom šejhu Behauddinu Sikiriću, što ukazuje na to da je rukopis bio u tekiji na Oglavku. Otkupom od jednog nasljednika porodice Sikirić, Bošnjački institut ponovo je vratio rukopis u posjed potomaka Čengića, Adil-bega Zulfikarpašića koji je porijeklom, i sa očeve i sa majčine strane, Čengić. Na početku rukopisa čitamo posvetu:

"Ovu časnu knjigu poklonio sam našem muršidu (vodiču u tesavvufu) učenom Šehoviću (Sikiriću) Behauddin efendiji, našem bratu i prijatelju. (u potpisu) Siroti derviš Nuri Čengić iz Odžaka."

Ovakve knjige su pouzdano svjedočanstvo o bogatstvu našeg kulturno-historijskog blaga kao i činjenice kako se kroz historiju čuvala i poštivala pisana riječ. S obzirom na izuzetnu vrijednost i činjenicu da se radi o raritetu ili unikatu, Institut je ovo djelo objavio u fototipskom izdanju sa prijevodom na bosanski jezik akademika prof. dr. Enesa Karića. Za ovo izdanje zanimljivo je to da ispis prijevoda na bosanski jezik — u grafičkom smislu — u potpunosti odgovara originalu, za šta je zaslužna istančana kaligrafska ruka gospodina Amira Reke.

Knjiga počinje biografijom Poslanika Muhammeda a.s., oca i majke po mlijeku, potom slijede biografije Poslanikovih amidža, njegovih šest tetaka, biografije Poslanikovih supruga, njegove djece i unuka, amidžića, biografije braće i sestara; slijede spomeni 22 vojna pohoda Muhammeda a.s., o robovima, slugama i čuvarima u borbi, o 11 Poslanikovih izaslanika, o tajnicima i prijateljima. Opisano je također i njegovo oružje, odjeća, i najzad njegovo preseljenje.

U predgovoru dr. Enes Karić kaže da su izvori ovog rukopisa rane biografije Muhammeda a.s., tzv. *sire*, i to posebno one klasnične iz perioda Ibn Ishaka (p. 150.h/767.) i Ibn Hišama (p. 218. h./833.). Dr. Karić također smatra da autor ovog rukopisa izvanredno poznaje i djela *Al-Maghari* od Al-Waqidija i *Al-Bidaya wa'n-Nihaya* od Ibn Kathira, koja se isto tako detaljno bave životom Muhammeda a.s. U spomenutim djelima biografija Poslanika je opisana opširno, sa brojnim lancima predanja i njihovih prenosilaca, dok autor ovog rukopisa ne navodi lance predaje, a biografske podatke iznosi veoma sažeto ali i precizno. Autor je svakako i dobar poznavalac Kur'ana, tefsira i hadisa. Imajući sve to u vidu,

dr. Karić smatra da bi se moglo pretpostaviti da je autor bio učenjak ili muderris u nekom od velikih centara islamskog svijeta. Odgovor na to pitanje će, međutim, za sada ostati nerazriješeno.

Citati prijevoda:

Muhammad ibn Abdullah ibn Abdul-Muttalib ibn Hašim ibn Abdi Menaf ibn Kusajj ibn Kilab ibn Murre ibn Ka'b ibn Luejj ibn Galib.

Božiji Poslanik, Bog ga blagoslovio i podario mu mir (s.a.v.a.), rođen je u godini Slona, u ponedjeljak, dvanaestu noć mjeseca Rebi'ul-evvela. Otac Poslanikov umro je kad je njemu bilo dva mjeseca. Neki vele pak, da mu je otac umro kad je bio dojenče. Dojila ga je Halima, kćerka Ebu Zuvejba iz plemena Sa'd. Poslanik je ostao kod dojilje Halime u plemenu Sa'd četiri godine. Halima ga je vratila majci kad su mu (od strane meleka) rasporene grudi, te je majka (Amina) sa njim otišla u Medinu, gdje je posjetila njegove daidže, i potom umrla u mjestu Ebva, vračajući se u Mekku. Poslaniku je tada bilo šest godina, tri mjeseca i deset dana. Njezin je grob tamo (u mjestu Ebva') poznat i znamenit. Kada je Amina pokopana, do Mekke je Muhammeda dovela žena (po imenu) Umm Ejmen i to pet dana nakon smrti njegove majke. Abdumuttalib (Poslanikov djed) umro je kad je Poslaniku bilo osam godina. Djed Ebumuttalib je oporučio brigu o u Muhammedu svome sinu Ebu Talibu...

Božiji Poslanik s.a.v.s. poslan je poslaničkom porukom dvjema vrstama bića, ljudima i džinima, i tada je imao četrdeset godina. Amidža mu Ebu Talib, umro je kad se Poslanik približavao svojoj pedesetoj godini, a Hatidža je umrla tri dana nakon Ebu Taliba. Stoga je tu godinu Poslanik s.a.v.s. nazvao godinom žalosti, zato što ga je Ebu Talib štitio od onih koji bi ga uznemiravali kad je izlazio na put, a sama Hatidža povjerovala je u njegovo poslanstvo kad je potražio utočište u svome domu, što mu je bila utočištem i svjedokom za sve što mu se događalo, te bi govorila: Ti si, uistinu, Božiji poslanik! Bog blagoslovio i njega i njegovu porodicu, i njegove drugove, i podario im mir!...

Supruge Božijeg poslanika
Hatidža kćerka Huvejlidova

Ona je prva koja je povjerovala u Allaha i Njegova poslanika. U džahilijjetu (dobu neznanja) zvali su je El-Tahira (Čista). Prije nego se udala za Božijeg poslanika bila je udata za Ebu Haleta Hinda ibn Nebbaša, pa mu je rodila Hinda ibn al-Haleta koji je bio daidža el-Hasanu i el-Husejnu (sinovima Fatiminim koja je kćerka Božijeg poslanika i Hatidže), i koji je (u predajama) dobro opisao Božijeg poslanika. ... Hatidža se zatim udala za Božijeg poslanika (s.a.v.s.) prije poslanstva i Poslanik je tada imao dvadeset i pet godina... Božiji poslanik, Bog ga blagoslovio i podario mu mir, je kazao: Najodličnija žena među stanovnicima dženneta je Merjema, zatim Fatima, zatim Hatidža, zatim Asja (žena jednog od faraona). U jednom drugom hadisu Poslanik je kazao: Najbolja žena među stanovnicima dženneta je Hatidža kćerka Huvelidova i Fatima kćerka Muhammedova i Mejrema kćerka Imranova, i Asja kćerka Muzahimova...

O Poslanikovoj (s.a.v.a.) odjeći

Božiji Poslanik (s.a.v.a.) je na dan kad je preselio ostavio dva šarena plašta, također je ostavio i jedan ammanijski plašt... Imao je ležaj i dlakav pokrivač, imao je prsten od srebra na kojem je bilo ugravirano: Muhammed, Božiji poslanik, Bog ga blagoslovio i podario mu mir! Imao je narukvicu od željeza, prepletenu sa srebrom. En-Nedžaši mu je poklonio papuče jednostavne izrade, pa ih je oblačio... Imao je jedan turba koji bi oblačio, zvao se es-Sehab (oblaci). Davao ga je Aliji ibn Abi Talibu da ga oblači, i Alija ga je često oblačio, a on (Poslanik) bi rekao: Došao nam je Alija u oblacima. Poslanik je ima i dva ruha za oblačenje petkom, mimo druge odjeće koju je oblačio drugih dana...

O Poslanikovim s.a.v.s. štićenicima (oslobođenim robovima) kojih je bilo trideset i jedan

Zejd ibn Hariseh ibn Šurahbil el-Kelbi, pripadao je Hatidži, pa ga je od nje dobio Poslanik s.a.v.a. nakon što se njome oženio i potom ga je oslobodio. Usama ibn Zejd, bio je posinak Božijeg poslanika, nazivali su ga: Hubbu Resulillah (onaj koga Poslanik s.a.v.a. voli).

O Poslanikovim s.a.v.a. vojnim pohodima kojih je ukupno poznato dvadeset i dva

...Bitka za Hajber zbila se nakon što su prošla tri mjeseca i jedanaest dana od sedme godine po Hidžri. Šest mjeseci i deset dana nakon ove bitke učinjena je umra (u Mekku) iz mjesta el-Kussah. Oslobođenje Mekke zbilo se sedam godina, osam mjeseci i jedanaest dana nakon Hidžre. Bitka na Hunejnu dogodila se nakon jednog dana; tada je Bog poslao meleke u pomoć Svojemu Vjerovjesniku (s.a.v.a.)...

Ms 16
Dželaluddin Rumi Belhi
Mesnevi Ma'nevi

Po kaligrafskoj ljepoti i vrijednosti u kolekciji Instituta posebno mjesto zauzima prijepis Mesnevije (Mesnevi Ma'nevi) Dželaludina Rumija.

Piće je u vrenju, a mi tražimo da ljubav vrije.
Svijet je u pokretu, a mi tražimo pamet.
Piće je od nas pijano, a ne mi od njega.
Tijelo (lik) od nas postade, a ne mi od njega.
(Mesnevi I, 1811, prijevod šejh Fejzulah Hadžibajrić)

Rumi je uistinu vrhunac jedne grane sufijske tradicije, ali kao i svaki vrh koji je povezan sa planinskim lancem čiji je dio, Rumi je neodvojivo vezan za ukupnost tradicije koja je, zbog svetih učenja i milosti (*bereketa*) unutar njenog duhovnog značenja, bila u stanju proizvesti svetog čovjeka i poetu takvih razmjera. On se pojavio u trenutku u kojem je šest stoljeća islamske duhovnosti već uobličilo tradiciju neizmjernog bogatstva. Živio je u stoljeću koje je bilo kao povratak duhovnom intenzitetu trenutka nastanka islama; stoljeću koje je iznjedrilo izvanredne svete ljude i mudrace širom islamskoga svijeta, od Ibn 'Arabija, iz Andaluzije, do Nedžmuddin Kubraa iz Semerkanda. Rumi je stigao na kraju tog perioda ogromne duhovne aktivnosti i podmlađivanja koji je uobličio duhovnu historiju islamskih naroda.
Nakon dugog perioda učenja, formalnog i inicijacijskog, Rumi je bio u potpunosti upoznat sa dugom tradicijom koja mu je prethodila, kako u sufizmu tako i u ostalim islamskim znanostima. Bio je duboko uronjen u kur'anske znanosti i brojne kur'anske komentare koji su objavljeni prije njega. Pažljivo proučavanje njegovih djela otkriva ne samo istinu njegovih vlastitih tvrdnji da je njegova *Mesnevija* komentar Kur'ana, nego i da njegov *Divan* plovi kao ogromna rijeka potekla iz planinskog izvora kur'anske objave. On je već iskusio i živio u određenom smislu on je i sebi već sažeo ranu sufijsku tradiciju budući je proživio i iskusio različite duhovne mogućnosti sufijskog nasljeđa – poštujući strah Da'ud el-Entakija, Božansku ljubav Rabi'je el-'Adevijje i gnozu Ibn 'Arabija – u samome sebi:

Mi smo ništa, a ovo naše postojanje, to je Tvoje postojanje koje se ne vidi.
Onaj što je nevidljiv (Bog) neka On vazda postoji!
Naš vjetar i naše postojanje to je Tvoj dar,
Bože! Naše postojanje Ti si dao, Bože!
Ti si, Bože, slatkoću postojanja pokazao ne-postojanju i ništavilu).
Ti si učinio, pa da se ovo nepostojanje zaljubi samo u sebe.
Slast svojih nimeta (blagodati), nemoj nam uskratiti!
Meze, piće i čašu svoju, nemoj nam uskratiti!
Ako Ti nama ove nimete uskratiš, ko bi nam ih onda mogao tražiti i naći?
Zar se može boriti slika sa slikarom?
Nemoj gledati na nas kakvi smo mi. Svoju dobrotu gledaj i Ti nam dobro čini.
Nas nije bilo, niti je bilo naših molbi.
Tvoja dobrota čula je našu još neizgovorenu molbu.

Nema tog pjesnika koji bi mogao dirljivijim riječima oslikati potpunu ništavnost svih postojećih bića pred Jedinim Koji jedino jeste. Ovdje je doktrina Jedinstva Bitka (*vahdet el-vudžud*) zaogrnuta teofanijom svoje vlastite ljepote. Na isti način Rumi slijedi Ibn 'Arabija u vjerovanju da je sveukupna egzistencija identična sa odnosnom i vezom tog određenog bića sa Bićem napose, da egzistenti nisu ništa nego veza i odnos koji posjeduju sa Apsolutom, sažimajući ukupno učenje u zavaravajuće jednostavni distih, koji govori o vezi između bića i Bića:

Postoji veza iza svih opisa i poređenja;
između Gospodara stvorenja i njihovog unutarnjeg bića.

Što se tiče komplementarne doktrine *Univerzalnog Čovjeka* (*el-insan el-kamil*), koju je, kao i doktrinu Jedinstva Bitka prvi put formulirao Ibn 'Arabi, njeno značenje reflektira se kroz cijelo Rumijevo djelo, ali on ne koristi pojam *insan el-kamil*; radije, govoreći o ideji, koristi izraz makrokosmos (*alem-i ekber*) pod kojim podrazumijeva duhovnog čovjeka nasuprot 'profanom čovjeku', koji je mikrokosmos.
Dakle, izvanjskom formom ti si mikrokosmos,
Dok u unutarnjem značenju ti si makrokosmos.

Rumijeva poezija je slavljenje ne samo života u njegovom duhovnom aspektu nego isto tako i smrti koja omogućava realizaciju duhovne dimenzije života. Rumi u smrti vidi uzvišeni ekstatički trenutak života, jer on je svakako već *umro prije smrti*, sukladno čuvenoj Poslanikovoj izreci: *Umri prije smrti*. Za njega smrt može biti samo prolaz u svijet svjetlosti, kako i sam kazuje u svojoj poznatoj pjesmi:
Idi umri, gospodine, prije nego umreš,
Tako nećeš trpjeti boli umiranja.
Umri smrću koja je kapija svjetlosti,
a ne smrću kojom samo grobu ćeš dopasti.

Rumi je već boravio u svijetu svjetlosti prije susreta sa fizičkom smrću, te stoga fizička smrt može biti samo trenutak proslave prelaska i posljednje prepreke i omogućavanja potpunog povratka okeanu svjetlosti od kojega je bio privremeno odvojen. Rumi je odavno shvatio i znao da *amor est mors*; ljubavlju prema Bogu on je okusio smrt iako fizički živ i bio uskrsnut zaogrnut svjetlošću Božanskoga Znanja, još uvijek raspravljajući i hodajući sa ljudima. To što je Rumiju omogućilo da na susret sa smrću gleda kao na trenutak uzvišene ekstaze, bio je, naravno, vrsta života koju je vodio na ovome svijetu, život koji ga je doveo do statusa svetosti i prije prolaska kroz kapiju smrti. Taj život bio je svjedokom izvanrednom susretu sa Šemsom i simpatijama između njih koje su uzrokovale nastanak Divana, podstakle Rumija da napusti svijet tišine i pribjegne poeziji kako bi izrekao ono što ne može a da ne dolazi samo iz svete tišine. u izvjesnom smislu Husamuddin Ćelebi, odigao je za Rumija istu ulogu *vis-a-vis Mesnevije*. Na isti način, ako ne postoji poseban učenik, inicijacijska funkcija učitelja povlači se unutar bića majstora, a nedostatak duhovnog drugarstva i razgovora može nagnati i umjetnički najkreativnije sufije u tišinu. Navest ćemo poznati Sa'dijev stih,
Da nije ruže, slavuj nikada ne bi zapjevao u gaju.

U modernom svijetu, osiromašenom duhovnošću koji se guši u okruženju u kojem je ružnoća postala norma, a ljepota luksuz, Rumija su mnogi prepoznali kao antidot za bolesti od kojih moderni svijet umire. I zaista, on je najjači protuotrov ako se slijede njegova učenja, bez obzira kako je gorak lijek koji on propisuje. U cilju nalaska pomoći u Rumiju, u akutnoj duhovnoj borbi, mora ga se čitati ne samo kao pukog pjesnika nego kao porte-parole Božanskih Tajni, koji poput ptice može pjevati samo melodijama koje pokreću duh. Rumijeva književna djela i njegova uvijek prisutna duhovna snaga stoje kao snažan svjetionik usmjeravajući i vodeći čovjeka ljepotom prema Istini, koja ga jedino oslobađa od privida zatvora siromaštva i ružnoće koju je stvorio oko sebe, a čije granice se ne mogu pobrisati osim pomoću poruke čovjeka kakav je Rumi. U njemu je vizija Istine i njena ekspresija u najpotpunijoj ljudskoj formi, iskustvo duhovnosti i njegova formulacija kombinirane u umjetnosti. Uistinu, o Rumijevom djelu mora se reći da je,
Te riječi stepenice prema potpunom uvjerenju su.
Ko god se njima penje tiče se vrhunca –
Ne vrh sfere što je boje azura.
Nego vrh nadilazeći povrh svih vidljivih nebesa.

Seyyed Hossein Nasr
Prijevod i obrada Edin Urjan Kukavica

Rukopis iz fonda Instituta, Ms 16 BI, prepisan je na Bendbaši u Sarajevu 1646. godine za potrebe mevlevijske tekije, o čemu svjedoči podatak iz rukopisa koji glasi:
Prepisao za derviše mevlevijske tekije,
u Bogom zaštićenom Sarajevu, koja je nakon stradanja
u požaru, obnovljena za korištenje sarajevskim dervišima.

آنکه نگذارد ترا کاهی درون / بی نگذارد دم اکابم برون
آنکه نگذارد کزین سو بانگ / او بدین پیوست پای این رهی
ماهیان را بحر نگذارد برون / خاکیان را بحر نگذارد درون
اصل ماهی آب و حیوان از گلست / حیله و تدبیر اینجا باطلست
قفل زفتست و گشاینده خدا / دست در تسلیم زن واندر رضا
ذره ذره گر شود مفتاحها / این گشایش نیست جز از کبریا
چون فراموشت شود تدبیر خویش / یابی آن بخت جوان از پیر خویش
چون فراموش خودی یادت کنند / بنده گشتی آنگه آزادت کنند

نومید شدن انبیا علیهم السلام از قبول و پذیرای منکران قوله تعالی حتی اذا استیئس الرسل

انبیا گفتند با خاطر که چند / می‌دهیم این را و آن را وعظ و پند
چند کوبیم آهن سردی زغی / در دمیدن در قفص هین تا بکی
جنبش خلق از قضا و وعده است / تیزی دندان ز سوز معده است
نفس اول راند بر نفس دوم / ماهی از سر گنده باشد نی ز دم
لیک هم میدان و خر را می‌بران / چونکه بلغ گفت حق شد نیست گر
تو نمی‌دانی کزین دو کیستی / جهد کن چندانکه بینی چیستی
چون نهی بر پشت کشتی بار را / بر توکل می‌کنی آن کار را
تو نمی‌دانی که از هر دو کیی / غرقه‌ای اندر سفر یا ناجیی
گر بگویی تا ندانم من کیم / بر نخواهم تاخت در کشتی و یم
من درین ره ناجیم یا غرقه‌ام / کشف گردان کز کدامین فرقه‌ام
من نخواهم رفت این ره با گمان / بر امید خشک همچون دیگران
هیچ بازرگانی ناید ز تو / زانکه در غیبست سر این دو رو
تاجر ترسنده طبع شیشه‌جان / در طلب نه سود دارد نه زیان
بل زیان دارد که محرومست و خوار / نور او یابد که باشد شعله‌خوار
چونکه بر بوکست جمله کارها / کار دین اولی کزین یابی رها
نیست دستوری بدینجا قرع باب / جز امید الله اعلم بالصواب

بیان آنکه ایمان مقلد خوفست و رجا

داعی هر پیشه اومیدست و بوک / گرچه گردنشان ز کوشش شد چو دوک
بامدادان چون سوی دکان رود / بر امید بوک روزی می‌دود
بوک روزی نبودت چون می‌روی / خوف حرمان هست تو چونی قوی
خوف حرمان ازل در کسب لوت / چون نکردت سست اندر جست و جوت
گویی گرچه خوف حرمان هست پیش / هست اندر کاهلی این خوف بیش
هست در کوشش امیدم بیشتر / دارم اندر کاهلی افزون خطر
پس چرا در کار دین ای بدگمان / دامنت می‌گیرد این خوف زیان
یا ندیدی کاهل این بازار ما / در چه سودند انبیا و اولیا
زین دکان رفتن چه کانشان رو نمود / اندرین بازار چون بستند سود
آتش آن را رام چون خلخال شد / بحر آن را رام شد حمال شد
آهن آن را رام شد چون موم شد / باد آن را بنده و محکوم شد

بیان آنکه رسول علیه السلام فرمود ان لله تعالی اولیاء اخفیاء

قوم دیگر سخت پنهان می‌روند / شهره خلقان ظاهر کی شوند
این همه دارند و چشم هیچ کس / بر نیفتد بر کیاشان یک نفس
هم کرامتشان هم ایشان در حرم / نامشان را نشنوند ابدال هم
یا نمی‌دانی کرمهای خدا / کو ترا می‌خواند آن سو که بیا
شش جهت عالم همه اکرام او / هر طرف که بنگری اعلام اوست
چون کریمی گویدت آتش درآ / اندر آ زود و مگو سوزد مرا

حکایت مندیل در تنور پر آتش انداختن انس رضی الله عنه

از انس فرزند مالک آمدست / کو بمهمانی او شخصی شدست
او حکایت کرد کز بعد طعام / دید انس دستارخوان از زرد فام
چرکن و آلوده گفت ای خادمه / اندر افکن در تنورش یکدمه
در تنور پر ز آتش درفکند / آن زمان دستارخوان را هوشمند

جمله

جمله مهمانان در آن حیران شدند / انتظار دود و کندوری بدند
بعد یک ساعت برآورد از تنور / پاک و سپید …
قوم گفتند ای صحابی عزیز / چون نسوزید و منقی گشت نیز
گفت زانکه مصطفی دست و دهان / بس بمالید …
ای دل ترسنده از نار و عذاب / با چنان دست و لبی کن اقتراب
چون جمادی را چنین تشریف داد / جان عاشق …
مر کلوخ کعبه را چون قبله کرد / خاک مردان باش ای جان در نبرد
بعد از آن گفتند با آن خادمه / تو نگوی …
چون فکندی زود آن از گفت وی / گیرم او بردست اسرار ستی
اینچنین دستارخوان قیمتی / چون فک …
گفت دارم بر کریمان اعتماد / نیستم ز اکرامشان نا امید
میزری چه بود اگر او گویدم / در رو …
اندر افتم از کمال اعتماد / از عبادالله دارم بس امید
سر در اندازم نه این دستارخوان / ز اعت …
ای برادر خود برین اکسیر زن / کم نباید صدق مرد از صدق زن
آن دل مردی که از زن کم بود / آن د …

قصه فریاد رسیدن رسول علیه السلام در کاروان عرب که از تشنگی و بی‌آبی در مانده بودند و دل بر مرگ نهاده شتران و خلق زبان بیرون انداخته

اندر آن وادی گروهی از عرب / خ …
در میان آن بیابان مانده / …
ناگهانی آن مغیث هر دو کون / …
دید آنجا کاروانی بس بزرگ / …
اشترانشان را زبان آویخته / خلق اندر ریگ هر سو ریخته
رحمش آمد گفت هین زوتر روید / …
گر سیاهی بر شتر مشک آورد / سوی میر خود به زودی می‌برد
آن شتربان سیه را با شتر / سوی من …
سوی کثبان آمدند آن طالبان / بعد یک ساعت بدیدند آنچنان
بنده می‌شد سیه با اشتری / را …
پس بدو گفتند می‌خواند ترا / این طرف فخر البشر خیر الوری
گفت من نشناسم او کیست او / گفت …
نوعها تولیف کردندش کشش / گفت ما نا او مگر آن شاعرست
که گروهی را زبون کرد او بسحر / من …
کش کشانش آوریدند آن طرف / او فغان برداشت در تشنیع و تف
چون کشیدندش به پیش آن عزیز / گفت …
جمله را زان مشک او سیراب کرد / اشتران و هر کسی زان آب خورد
راویه پر کرد و مشک از مشک او / ابر گرد …
این کسی دیدست کز یک راویه / سرد گردد سوز چندین هاویه
این کسی دیدست کز یک مشک آب / گ …
مشک خود روپوش بود و موج فضل / می‌رسید از امر او از بحر اصل
آب از جوشش همی گردد هوا / وان هوا …
بلکه بی‌علت و بیرون زین حکم / آب رویانید تکوین از عدم
تو ز طفلی چون سببها دیده / در سبب …
با سببها از مسبب غافلی / سوی این روپوشها زان مایلی
چون سببها رفت بر سر می‌زنی / ربنا و ربنا …
رب می‌گوید برو سوی سبب / چون ز صنعم یاد کردی ای عجب
گفت زین پس من ترا بینم همه / ننگرم سوی سبب و …
گویدش ردوا لعادوا کار تست / ای تو اندر توبه و میثاق سست
لیک من آن ننگرم رحمت کنم / رحمتم پر …

Bošnjački institut
BEHAR
Bošnjački institut

Rukopis Mesnevi Ma'nevi, Ms 16, BI

Detalj rukopisa Mesnevi Ma'nevi, Ms 16, BI

Ms 210
Divan-i Kaimi

Hasan Kaimija (Hasan Efendi Kaimi), rođen oko 1630. godine u Sarajevu, bio je glasoviti sarajevski pjesnik koji je pisao pjesme na osmanskom i na bosanskom jeziku, tzv. alhamijado pjesme. Smatra se najpoznatijim pjesnikom Balkana toga doba. Da je bio neosporno veoma popularan i cijenjen u svoje doba, svjedoči i izuzetno veliki broj prijepisa njegovih djela. Njegove pjesme su prepisivane i kao samostalne zbirke, kao što je to slučaj sa rukopisom iz fundusa Bošnjačkog instituta Divan-i Ka'imi (Ms 210), ili kao dio raznih medžmua (zbornika), kao što je slučaj sa drugim rukopisom iz našeg fundusa, nazvanim jednostavno Medžmua (Magmu'ah, Ms 193).

Rukopisi Kaimijinih pjesama su brojni i, kako navodi Jasna Šamić, nalaze se u mnogim svjetskim bibliotekama, u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Kairu, Istanbulu, Parizu, Londonu, Bratislavi, itd. U Sarajevu Kaimijine rukopise posjeduju Gazi Husrev-begova biblioteka i NUBBiH, biblioteka ANUBiH i Istorijski arhiv Sarajeva. Biblioteka Orijentalnog instituta posjedovala je čak 14 prijepisa Kaimijinih rukopisa, koji su nažalost uništeni u granatiranju Instituta 1992. godine.

Za ovaj rukopis Kaimi-babinog Divana nažalost nema podataka o prijepisu, a iz zabilješki na zaštitnom listu se vidi da su bivši vlasnici ovog rukopisa bili Šejh Sirri-zade Muhammed Behauddin iz sela Oglavak i Sejfuddin Fehmi b. Ali Kemura (1890.-91.).

U Medžmui, zborniku različite sadržine pisanom na osmanskom turskom jeziku, kojem se ne zna autor, zabilježeno je i jedno tumačenje Kur'ana pjesnika Hasana Kaimije, koja ukazuje na neka buduća događanja. Naime, Kaimija se bavio 'ilm-i džefrom, tumačenjem numeričkih vrijednosti harfova, tako da je njegovo poznato djelo Varidat, u stvari, zbirka svojevrsnih istihradžata o budućim događajima.

Dva Kaimijina djela tj. njegov Divan i pjesma u Medžmui u fundusu Bošnjačkog instituta zasigurno su vrijedan doprinos ne samo bogaćenju našeg kulturno-historijskog nasljeđa nego su i od neprocjenjivog značaja za proučavanje kulturne historije našeg podneblja.

Hasan Kaimi-baba

Hasan Kaimi-baba Zerrin Oglu (Zerinović ili Zrnić), jedan od najznamenitijih bosanskih šejhova o kojemu se više 'zna' iz predaja i legendi nego iz dokumentiranih biografskih podataka, iako je živio ne tako davno, u 17. stoljeću stoljeću (p. 1691-92. godine). Prema većini izvora rođen je u *Sarajevu* gdje je i završio početno obrazovanje. Nakon toga odlazi u *Sofiju* i tu provodi dosta vremena uz halvetijskog šejha *Muslihuddina Užičanina*, nakon čega dobija *idžazet za iršad tarikat-i halvetijje*. Činjenica da je do 1682. godine bio šejh Silahdar Mustafa-pašine tekije u Sarajevu, koja od svoga osnutka do danas slovi kao isključivo kadirijska, ali i zbog toga što u svojim pjesmama, osobito u *Divanu,* često koristi izraz *Naš pir Abdul Kadir*, svojevrsna su potvrda da je pored *havetijskoga*, šejh Hasan Kaimi-baba bio i šejh *kadirijskoga* tarikata. Nije poznato od koga je dobio *idžazet za iršad* po *usulu* ovog *tarikata*. Osim posta *Silahdar Mustafa-pašine tekije*, poznatije kao *Hadži Sinanova*, Kaimi-baba je i svoju kuću u *Ajs-pašinoj mahali,* u neposrednoj blizini mosta *Ćumurija,* koristio kao tekiju. Za ovaj objekat – koji više ne postoji – zanimljivo je da je nakon Kaimi-babinog odlaska iz Sarajeva, nastavio funkcionirati kao tekija, i to ženskak, pod rukovodstvom njegove supruge.

Za njegov odlazak iz Sarajeva vezan je veliki broj predaja. Tako se prenosi da ga je na odlasku jedna žena čula da uči dovu u kojoj moli Boga da učini da Sarajlijama nikada više vjerski poglavar ne bude iz Sarajeva. Također, kivan na pasivan odnos svojih sugrađana, šejh Kaimi-baba zamoli Boga da mu nikada niti jedan Sarajlija ne dođe na mezar. Prenosi se da od tada nijedan Sarajlija, a koji bi imao neku ružnu namjeru, nije uspio posjetiti *Šejhov* mezar. Vjerovatno naj(ne)popularnija predaja je ona o dovama koje je za Sarajevo činio Kaimi-baba, a prema kojoj su mu primljene (*kabul*) za zrak; pa će Sarajevo uvijek imati lijep zrak, za vodu; te će Sarajevo uvijek imati dobru vodu i Sarajlije će uživati na dobroj zemlji. Nije mu primljena dova za vatru, te je tim povodom navodno izgovorio: *Gorjet ćeš o Sarajevo (kad mene više ne bude u tebi)!* Slučajno ili ne, prvi od brojnih velikih požara, u kojima je Sarajevo u svojoj historiji od toga vremena naovamo stradavalo, dogodio se samo pet godina poslije preseljenja Hasana Kaimi-babe, 1697. godine, povodom provale princa Eugena od Savoje.

U svakom slučaju, nakon dolaska u Zvornik, Kaimi-baba djeluje kao imam *Namaz-gjah* džamije u Zvorniku. Prema pisanju Hifzije Suljkića stanovao je u *Čukuri* (mahala *Fetija*),

Divan-i Kaimi, Ms 210_0003, BI

Divan-i Kaimi, Ms 210_0002, BI

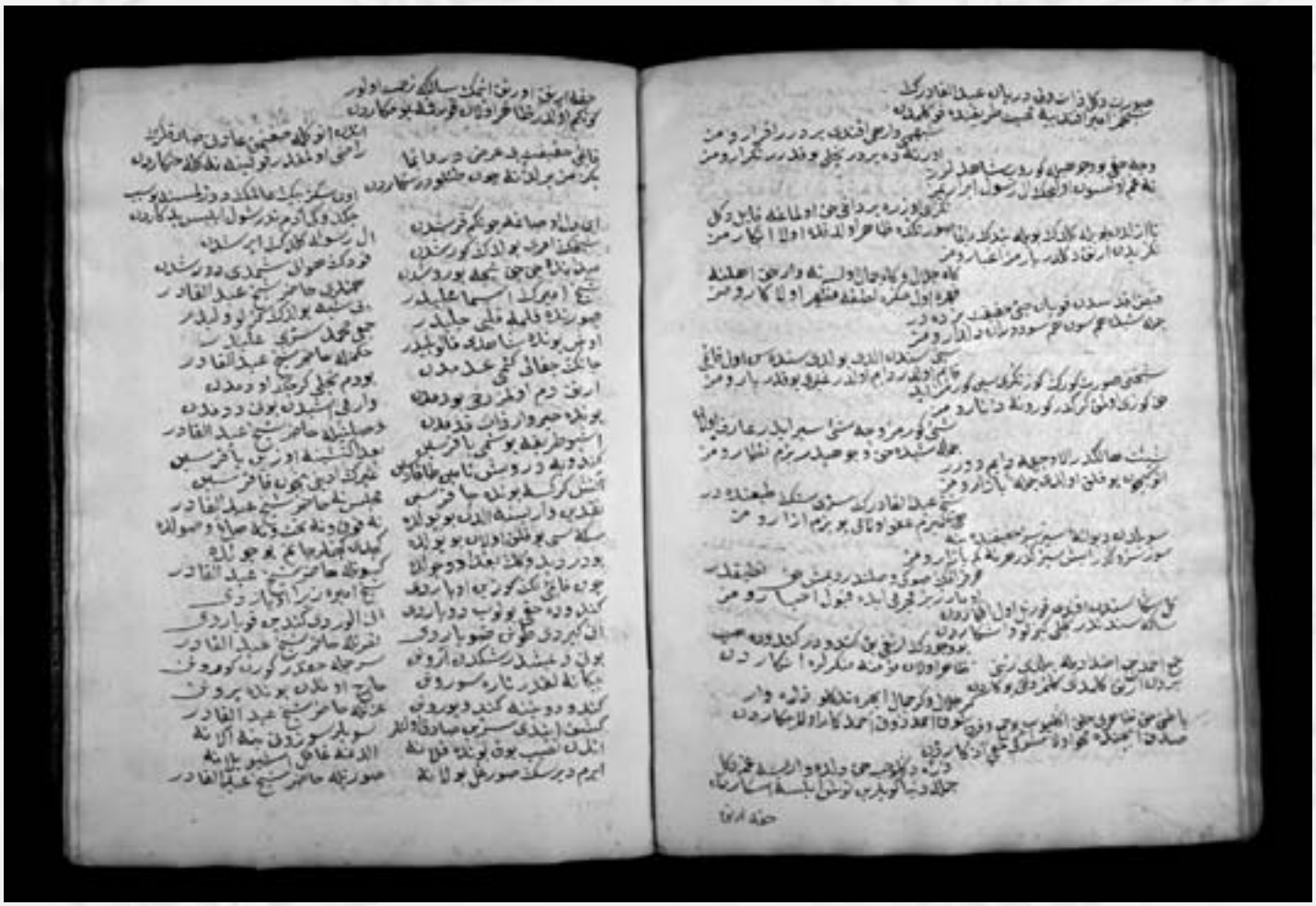

صمنه یکم بوسلو کلمر قبانه کل کل حفه اویمه یولدن صبانه
صفنا نوم الشبو ملکی یابانه الله الله دیب قوللر واریکن
هادو نزلرکمه یصاق ایده مزدو نمینجه بوحبتدر کیده مز
جان قوشی نفسنه دوتساق ایده مز الله الله دیب یوللر واریکن
عبد القادر نظرینه ایرنلر دوست کوزیله بنه دوستی کورنلر
کوکل مراننه صیغمز اورنلر الله الله دیب قوللر واریکن
کل فایحی قومه بوقونلودی جالدوب عشقه
ذلله قوددی
بوقابندن جیقارا کوقدمی الله الله دیب قوللر واریکن
دونه دونه عاشق دوستنه ایرلشور
اوراده اسما سورردایم دورشور
توحید ایجنده جانا یللر کورشور
الله الله دیب قوللر واریکن
تحی
مرقوم ملا مختار ی افندیلکدر
شاه دروبشان اقلیم عمن
عاشق فخر رسل ولیس القران
حرفه سی حال حبوانده کیف
فبری کویا حجره سی بیت الحزن
بوندن اوزکه بوسنه ده درویش وار
عارف اسرار حق درویش حسن
عشقه مظهر ایلمشدر ذوالجلال
شوقه محصوص ایلمشدر ذوالمنن
حسن ظنم اکلایین ارباب عشق
دیدیلر نار یجنی ای حسن ظن
١٠٢٩ سنه

predratnoj *Bolničkoj*, često posjećujući i provodeći dosta vremena na Kula-gradu na mjestu gdje će biti ukopan i na kojem će mu biti podignuto turbe. Prenosi se da je na dan pred svoje preseljenje obavijestio prijatelje da će umrijeti; Ujutro su ga našli prekrivrenog njegovom *hrkom* (derviškim ogrtačem).

Kaimi-baba je bio plodan šejh, kako u prakticirajućem domenu, u *iršadu*, tako i u oblasti teorijskog rada u oblasti tesavvufa, ali i na socijalnom i sociološkom polju. Prema nepotvrđenim podacima, upravo njegov socijalni angažman u konačnici će rezultirati njegovim izgonom iz Sarajeva. Naime, u vremenu koje je prethodilo dugogodišnjemu ratu Turske protiv Austrije i Mletaka (1683.-1699.) došlo je do velike nestašice hrane u *Sarajevu*. Osjetivši priliku za iznenadno bogaćenje, sarajevski trgovci su uz potporu predstavnika vlasti i dijela uleme povukli hranu sa tržišta očekujući značajan porast cijena. Znajući za to, svjestan da se to kosi i sa strogo vjerskim, a osobito sa moralnim pravilima, Hasan Kaimi-baba, prema predaji povede, a prema drugim podacima samo verbalno podrži pobunu siromaha protiv ove očigledne nepravde. U metežu, koji je nastao, nekolicina gladnih provalila je u prostorije kadiluka gdje su zatekli *kadiju* i njegovog *naiba*, te ih obojicu ubiše. Tim povodom iz Istanbula bi poslat poseban inspektor koji je nakon uviđaja pogubio 12 ljudi, a zatvorio još 56. Vjeruje se da je Kaimi-baba iz Sarajeva protjeran 1682. godine, iako Jasna Šamić u radu *Rukopisi poezije Hasana Kaimi Babe* smatra da za takvu tvrdnju nije pronađeno dovoljno dokaza. Kako je bilo zapisano u jednom rukopisu iz Orijentalnog instituta, Kaimija je preselio u Zvorniku 1691. ili 1692. godine, a u drugom rukopisu, koji se nalazi u Kairskoj nacionalnoj biblioteci, piše da je ukopan u Zvorniku u Gornjem gradu.

Hasan Kaimi-baba ostavio je iza sebe dvije alhamijado pjesme i dvije zbirke poezije na osmanskom jeziku od kojih jedna slovi kao *Divan*, a druga kao *Varidat*, odnosno *Poema na –ari*. *Divan* je znakovito obimniji od *Varidata*, homogenijeg je karaktera, najveći broj pjesama posvećen je osnivaču kadirijskog tarikata Abdulkadiru Gejlaniju, kojem je pripadao i sam pjesnik. *Varidat*, koji se ponegdje naziva i *Kasaid-i Kaimi*, predstavlja mješavinu poezije pisane iz duhovnog nadahnuća i stihova koji su podložni tumačenju u drugom domenu. Kao pjesnik Hasan Kaimi-baba ostaje u okvirima klasične sufijske poezije, pokazuje znanje u različitim domenima od Kur'ana i *hadisa* do pravila i sadržine orijentalne poetike, a sa doktrinarnog aspekta nedvojbeno je jasno da je zagovornik učenja o Egzistencijalnom Monizmu, odnosno *vahdet-i vudžudu*.

Jesi li shvatio zašto te Istina na ovaj svijet donijela?
Sebi dođi, sebe spoznaj i pravo na sebe
kroz sebe pogledaj!
Tajna: "bio sam skriveno blago" sam ćeš postati, ako si sebe poznao,
otvori stranice Knjige postojanja, u njoj si od Boga pouk uzeo.

Tri slova i dvije tačke znanost su čitavog svijeta.
U srce kako si ušao, dokaz svepostojanja si spoznao.

Tačka u "B" i "Bismillah-a" srce je svakog vjernika.
Čovjek, i cijeli svijet, njega je Bogom nazvao.

Dođi do Adema, svijet je on, jedan je on, i Ahmed.
Niko mu nije ravan, jedna je Istina, Bog je Istina (postao)

Ko do sebe nije došao, Drugi jedan postoji,
povjerovao je.
Sve što postoji od Njega je, sve što se kreće i nepomično što je.
Vjerovanje u raznolikost njeg će u haps baciti.
Ko Jednoga spozna, u jedinstvu ko je,
u kaljuzi neće boraviti.
Svaki oblik od njegovog postojanja lik je preuzeo.
On sam sebi veo je postao, čovjek mu je:
"Drug si", rekao.

Nema Boga osim Njega i kako bi neko drugi to mogao biti?
I prije neg' što Vijesnik (smrti) od njega stigne,
to, jadniče, trebaš shvatiti.

Stvaranje si rekao, svijet si rekao, Bog si rekao, Njemu, Jednome.

Nema više strana osim jedne, okreni uho Njemu (Jednome)!

Inače ćeš izgoriti vječno u vatri mnoštva i raskošja.
A znaš li zašto si ovdje došao poput svjetlosti plamena jedinstva?

Nije se još ništa zbilo, o Kaimi, barem riječ kad bi prozborio,
iz Muhammedovog ružičnjaka jedan cvijet ti je stigao.

Prijevod jedne Kaimijine pjesme preuzet iz:
Azra Verlašević, Vedad Spahić
Ašik istine: orijentalisti i književni historičari o Hasanu Kaimiji
Tuzla, Bosnia Ars, 2006. str.7-29.

Ms 264
Šarhu 'l-Avamili 'l-Mi'ah

Djelo Šarhu'l-Avamili'l-Mi'ah (Ms 264/1) na arapskom jeziku je komentar na djelo iz arapske sintakse Avamilu'l-Mi'ah koje se nalazi u rukopisnoj zbirci Bošnjačkog instituta. Ono se može smatrati pravim otkrićem, što su Nametak i Trako i ustanovili. Naime, ovo djelo nisu među Šejh Jujinim djelima naveli ni Ibrahim Opijač ni sam Šejh Jujo, niti drugi znanstveni izvori. Međutim, Muhamed Ždralović ga je pripisao Šejh Juji (jedan primjerak se nalazi u Orijentalnoj zbirci HAZU), što je uradio i Mustafa Jahić za primjerak koji se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci (Rukopisi djela Šejh Juje u Gazi Husrev-begovoj biblioteci - Anali GHB biblioteke, knjiga XI-XII, 1985.). Otkriće u rukopisu Bošnjačkog instituta je da se sada sa sigurnošću može tvrditi da je ovo njegovo djelo, jer je autor Mustafa ibn Jusuf ibn Murad jasno naznačen na listu 1b. Osnovno djelo al-'Avamil napisao je Abdulkahir b. Abdurrahman al-Džurdžani (p. 1078.-79.).

Radi se o izuzetno lijepom rukopisu i u kaligrafskom smislu. Papir je žućkast i veoma dobro očuvan, a tekst je pisan crnom tintom, istaknute riječi crvenom, nesh i nestalik stilom arapskog pisma. Autor na samom kraju rukopisa skromno preporučuje da se njegovo djelo ne podcjenjuje zbog ugleda autora i usput spominje da je djelo napisao za 15 dana.

U ovom rukopisu nemamo podataka o prepisivaču, ali se jasno vidi da ih je bilo najmanje dva. Pored podataka o autoru, djelu, eventualno prepisivaču, rukopisi sadrže često i veoma važne i interesantne podatke za proučavanje kulturno-historijskog konteksta u kojem su nastali. Tako u ovom rukopisu nailazimo na zabilješku na zaštitnom listu iz koje se vidi da su bivši vlasnici ovog rukopisa bili Hadži Abdullah Zuhdi i Salih Ragib Sun'ullah 1166./1752-3. godine.

Mustafa Jujo bin Jusuf bin Murad Ejjubi-zade Mostari Bosnevi
Mustafa Ejubović - Šejh Jujo

Mustafa Ejubović jedan je od najistaknutijih bošnjačkih pisaca na arapskom jeziku. Rođen je 1651. godine u Mostaru. Godine 1677. odlazi na školovanje u Istanbul, na čuveni univerzitet *Sahn-i Seman* i nakon četiri godine ga završava. Dr. Amir Ljubović navodi da Ejubovićevi biografi bilježe kako je Šejh Jujo dobro uviđao slabost, učmalost i težinu stare skolastičke metode nastave u medresama, pa je svojim metodom predavanja i svojim udžbenicima pokušao da krči nove putove u metodici nastave. U Istanbulu je napisao desetak djela, te veći broj spisa iz gotovo svih oblasti. Napisao je i 27 kraćih i dužih rasprava, među kojima su najbrojniji naučni radovi iz logike i disputacije (13 djela), prava (6 djela). Dodatno je napisao rad iz perzijske leksikografije i metrike, dva djela iz dogmatike, te sastavio zbirku vazova. Pretpostavlja se, prema broju sačuvanih spisa, da je napisao preko 60 naučnih djela.

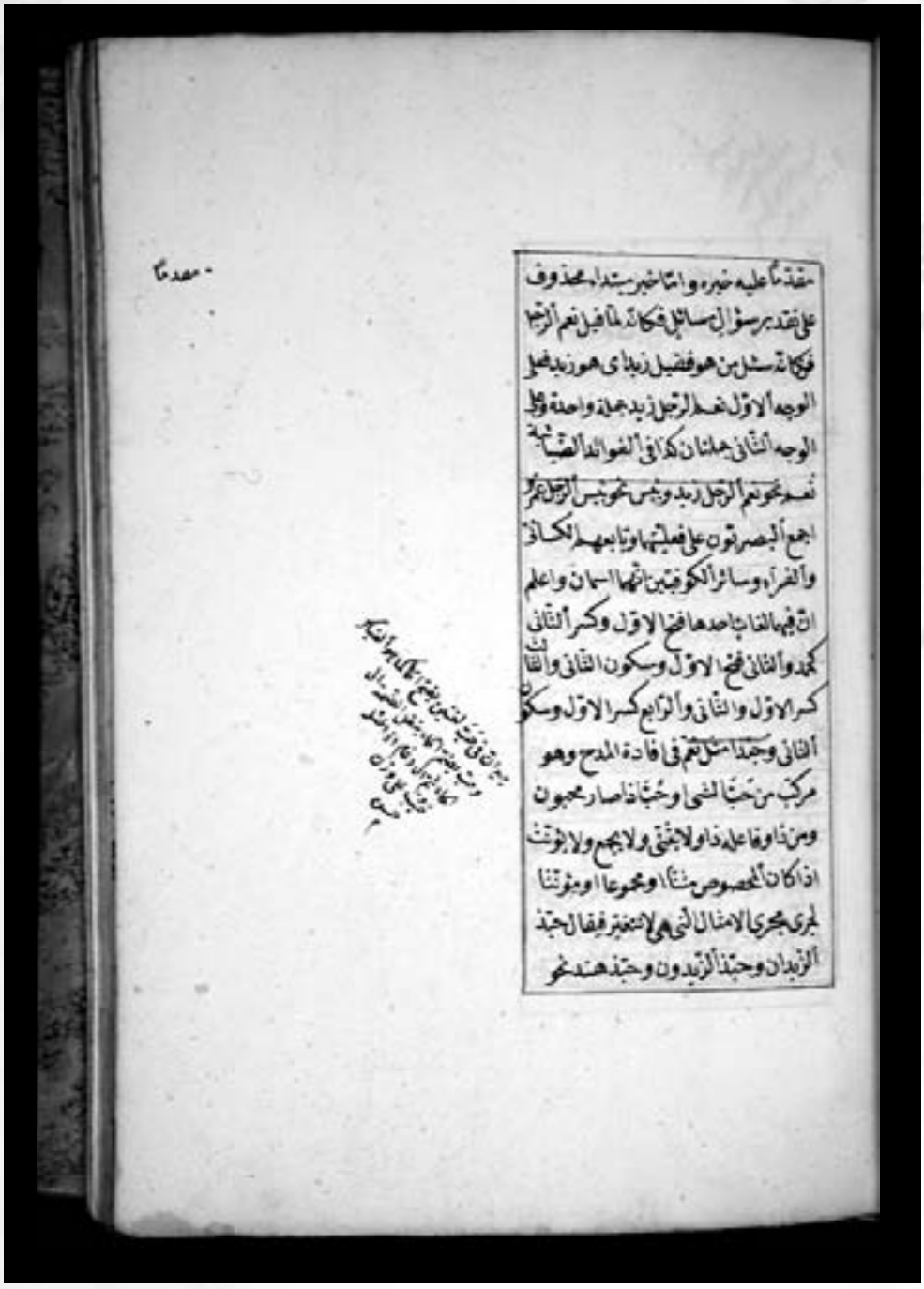

▲ *Šarhu'l-Avamili'l-Mi'ah, Ms 264/1, BI*

Godine 1692. imenovan je za mostarskog muftiju. Vrijeme provedeno u Mostaru koristi za angažiranje u prosvjeti, predavanje, pisanje udžbenika i drugih aktivnosti. U predgovoru svome posljednjem djelu *Komentar obuke iz logike i apologetike* bilježi da se dugo bavio ovim dvjema disciplinama i iz tih područja napisao izvjestan broj korisnih, manjih i većih, radova. Dr. Amir Ljubović navodi da je Šejh Jujo bio zaokupljen pitanjima iz logike koja su se nužno vezivala za dijalektiku, tzv. nauku o pojmovima, zatim za sintaksu, stilistiku i retoriku.

Njegovo prvo djelo *Komentar Esirijevog Traktata iz Logike* tj. *Komentar 'Isagoge'* nastalo je 1682. godine i nosi naziv *Korisna glosa uz Al-Fenarijeve napomene za Esirudinov traktat iz logike*; drugo djelo iz oblasti logike, *Novi komentar 'Suncanog Traktata'* završeno je 1690. godine. Već 1692., Mustafa Ejubović se ponovo osvrće na *Isagogu* Esirudina al-Ebherija, jer misli da će time razjasniti niz pitanja iz logike. Dr. Amir Ljubović navodi da je Mustafa Ejubović nastojao da poveže marginalije i da na diskretan način skrene pažnju čitaocu gdje počinje i gdje završava problematika iz pojedinih poglavlja osnovnog teksta. Njegovo posljednje djelo iz oblasti logike *Komentar obuke iz logike i apologetike* nastaje 1706. godine. Mustafa Ejubović preselio je u Mostaru 16. jula 1707. u 57. godini života.

Ms 665
Alaudin Sabit
Mi'rağğiyah (Miradžija)

U popisu važnijih rukopisa za bošnjačku književnu baštinu posebno mjesto zauzima rukopis Mi'raggīyah (Miradžija, poema o miradžu, uspeću Muhammeda a.s. na nebo) Alaudina Sabita Užičanina (p. 1712.), zasigurno najznačajnijeg pjesnika Bošnjaka osmanskog perioda, dok se Miradžija napose smatra njegovim remek-djelom. Ona se najčešće nalazi u sklopu Sabitova Divana, a interesantno u rukopisu u posjedu Bošnjačkog instituta je što je ona prepisana samostalno. Ovu Miradžiju je prepisao Muhamed Muteveli Sulejman-aga-zade 1154./1741.-2. godine. Prijepis je lijep, ispisan nesh stilom, poema je pisana dvostupačno i tekst je uokviren crvenom bojom.

Alaudin Sabit Užičanin (1650.-1712.)

Užičanin (Užice, 1650. – Istanbul, 1712.), svakako je jedan od naših najznačajnijih ako ne i najznačajniji od svih naših divanskih pjesnika, ali je važan i kao osobit tesavvufski pjesnik jer se njegov poetski izraz duhom umnogome razlikuje. Ono što Sabitovom djelu daje specifično obilježje jeste originalan stih i jezik, rasterećen mnoštva simbola – osnovne osobenosti tesavvufske poezije. On je uspio izgraditi osobeni stil, proširiti stroge okvire divanske poezije i svoju misao iskazati jezikom koji je živ, koji istovremeno sadrži elemente Sabitovog materinjeg i odlike turskog govornog jezika. Ovako revolucionaran pristup učinio je da su ga mnogi osporavali čak i nakon njegovog preseljenja. Međutim, dosta je autoriteta koji su uspjeli dokučiti Sabitovu pravu vrijednost. Bilo kako bilo, Alaudin Sabit Užičanin ostao je zabilježen u historiji literature osmanskog sultanata kao jedna od najizrazitijih, najoriginalnijih i najvećih pjesničkih pojava, o čemu svjedoči i činjenica da je Sabit jedini pjesnik golemog sultanata koji je dva puta svoje stihove recitirao kraj Bejtullaha.

Sabit se najprije školovao u rodnom mjestu, koje je tada pripadalo bosanskom ejaletu, a zatim u Istanbulu, gdje je – poslije toga – dugo službovao na različitim poslovima. Služba ga je i dovela u Sarajevo gdje se oko

Mi'rağğiyah, Ms 665_0001, BI

njega počeo okupljati i formirati osobit kulturni i intelektualni krug. Svojim će djelom i pojavom utjecati na brojne savremenike, među kojima posebno na Mehmeda Rešida.
Sabit je napisao *Divan* sa preko šest stotina pjesama, *Zafernamu* (Knjiga o pobjedi), epsku pjesmu od 426 stihova, nedovršeni ljubavni spjev Edhem i Huma, te spomenutu *Miradžiju*. Sabitov životni put, u kome je često morao da se bori za egzistenciju, ogleda se u njegovoj poeziji, u kojoj nerijetko govori o socijalnim prilikama i životnoj stvarnosti. Njegova originalnost i snažan pjesnički izraz bili su uzor i mnogim pjesnicima kasnijeg perioda. Svi historičari književnosti na turskom jeziku daju mu vrlo visoko mjesto, a po mnogima, njegova *Zafernama* je najznačajnije djelo te vrste cijele epohe.

Kad ajete...

Kad ajete iz Kur'ana o boju razjasni ondare
će vojnicima ovaj govor krasni:
"Vitezovi, počujte me, da vam kažem jasno –
Na crnu ste zemlju došli, da pomrete časno.
Nit' je ovaj svijet vječan ni naklonost neba,
Il' gazija ili šehit svakom biti treba.
Kad ćemo još dočekati 'vaki Bajram jedan?
Ko pogine, bit će šehit, ko ostane sretan.
Čujte, braćo, znamenit' je dan današnji za nas,
Junački je ovo Bajram, slavni pir je danas.
Gazije će časno ime u narodu steći,
A šehiti u rajske će đulistane preći."
Kad u vojsci vriska nasta, trese se od zora
Na površju zemaljskome devet slavnih gora.
Ta krvava suza kamen u rubin pretvara.
I crvene sekajike po poljima stvara."

◂ ***Mi'raggiyah, Ms 665_0005, BI***

Bošnjački institut
BEHAR
Bošnjački institut

◂◂ *Berat, BI*

▾ *Detalj berata, BI*

Berati
Rukopisni administrativni dokumenti

Bošnjački institut posjeduje manju, ali veoma vrijednu kolekciju osmanskih berata ili sultanskih dekreta pisanih na osmanskom-turskom jeziku. Svi berati, koji se nalaze u arhivi Instituta, su iz familije Čengića tj. Zulfikarpašića i radi se o, za naše prilike, iznimno rijetkim i vrijednim primjercima. Jedan od sultanskih berata je veoma lijepo ukrašen i očuvani berat pisan 1719. godine, sa tugrom sultana Ahmeda III. (vladao od 1703. do 1730. godine). Pored svoje historijske vrijednosti, ovaj berat ima i umjetničku vrijednost, jer je kaligrafski majstorski ispisan, višebojan je, tugra je jako dobro očuvana i jarke je crvene boje, a ukras oko tugre je ukrašen izvanredno lijepom zlatnom bojom i floralnom ornamentikom.

Predmetnim beratom određuju se imovinsko-pravni i posjednički status nasljednika Kurd Saliha sina Rustemovog. Nakon što je Kurd Salih umro, njegov zeamet je ostao upražnjen, pa je prvi sin Derviš tražio sultanski berat na to. Ovim beratom mu se dodjeljuje zeamet od 36.923 akče, koji se sastojao od prihoda sela Crna Rika (danas Crna Rijeka oko 30 km sjeverozapadno od Sarajeva) i drugih sela u Sarajevskoj nahiji, koja su u specifikaciji u dokumentu poimence naznačena. S druge strane, Derviš ima obavezu stalno boraviti u svom sandžaku i ići na vojne pohode pod bajrakom bosanskoga alajbega.

Dio prijevoda:

"Naređujem da od ovog dana zeamet uživa on (Derviš), pod uvjetom da u potpunosti izvršava brojne dužnosti u pobjedonosnoj vojsci, a prema carskom deftru. Stanovnici tog zeameta dužni su priznavati ga subašom i u poslovima iz nadležnosti subaše, njemu se obraćati. U tom pogledu neka se niko se suprotstavlja i ne miješa. To neka znaju i nek se pouzdaju i oslanjaju na moj časni znak (pečat).

U stalnom boravištu
Konstantinijji Bogomštićenoj"

Usporedno s razvojem osmanskog državnog i društvenog uređenja razvijala se i državna administracija, tako da se nekoć osnovni i najstariji dokument vrlo jednostavnog oblika i forme *biti* – koji je ujedno i *berat* i *ferman* – uskoro pojavljuje u dva oblika koje je objedinjavao. Izraz *bera'a* (*berat*) preuzet je iz arapskog jezika u značenju *povelja*, *dekret*, *diploma*, a zanimljivo je da se u zemljama ovog govornog područja u istom značenju zadržao do danas. U osmanskom historijskom i pravnom kontekstu pojam je korišten u značenju sultanske odluke o postavljenju na dužnost i odobrenju za vršenje te dužnosti, a propraćeno dodjelom zemlje odnosno prihoda sa zemlje, te u skladu sa dodijeljenim regulirale obaveze posjednika prema sultanatu. Berat se pokazuje iznimno značajnim materijalom u smislu utvrđivanja historijske istine u vezi reguliranja posjedovnih i hijerarhijskih odnosa unutar osmanskog sultanata i to ne samo u vidu odnosa između posjednika i raje, nego i između posjedničke klase napose.

Ferman je sultanska zapovijest odnosno upravni dokument; njegov sadržaj je strog i zvaničan: počinje *tugrom* vladajućeg sultana sa njegovim imenom, imenom njegovog oca, titulom i odgovarajućim epitetom, najčešće "uvijek pobjedonosan". Za razliku od fermana *berat* postaje sultanska diploma, dokument koji svojim izgledom odaje svoju namjenu i funkciju. *Berat* je s vremenom izrastao u vjerovatno najznačajniji zvanični dokument osmanske države. Njime su se regulirala sva postavljenja unutar državnog, administrativnog, vojnog, vjerskog aparata sultanata sa znakovito složenim društvenim uređenjem, do reguliranja diplomatskih odnosa osmanske sa drugim državama, odnosno potvrđivanja onoga što je prethodno ozakonjeno *ahdnamom* ili nekim drugim sultanskim činom.

Svaki berat je unikat! Pisan je na papiru čiji je kvalitet izrade ovisio o važnosti osobe za koju se *berat* pisao, papir se posebno pripremao, strana na koju se pisalo presvlačena je posebnom smjesom zvanom *ahar*, koja je papiru davala glatkoću i gipkost. Nije rijedak slučaj da su značajniji *berati* pisani na nekoliko komada papira od kojih je jedan bio rezerviran isključivo za *tugru*. Tradicionalnoj i obaveznoj *tugri* na *beratu* se daje svečan izgled, njenom ispisivanju se posvećuje ogromna pažnja, prazna polja unutar ispisa slova iluminiraju se ili oslikavaju zlatnom dok se rubovi iscrtavaju drugom bojom. Sam tekst *tugre* ugrađen je u raskošno i iluminirano polje. Vanjska strana papira – osobito kod važnih *berata* – presvlačena je svilom ili platnom. *Berati* su se 'pakovali' u obliku svitka. Pisani su arapskim pismom i turskim jezikom, posebnim perom koje se opet posebno šiljilo i pripremalo, u tri pisma. Obično se izdavao u futroli koja je bila izrađivana od debljeg papira, metala ili svilene tkanine.

Maglajski sidžili

U fondu arhivske građe se nalaze i veoma vrijedni historijski dokumenti *Maglajskih sidžila* iz prve polovine 19. stoljeća. Ovu vrijednu arhivsku građu Adil-begu Zulfikarpašiću i Bošnjačkom institutu poklonio je njegov prijatelj gospodin Alija Širbegović. Dokumente su prevele i priredile pok. dr. Dušanka Bojanić-Lukač i mr. Tatjana Katić. Prijevod sa faksimilima originala i transkripcijom dokumenata je objavljen u izdanju Bošnjačkog instituta.

Sidžili su sudsko-notarske knjige odnosno protokoli u kojima su bilježeni svi sudski dokumenti na kojima su radili *kadije* (šerijatske sudije) i njihovi naibi (zamjenici). U *sidžilima* su također zabilježena akta koja je slala centralna i provincijska vlast ili koja su raznim državnim institucijama upućivali pojednici. *Sidžili* su prvorazredni historijski izvori za proučavanje društva, privrednih i ekonomskih prilika pojedinih *kadiluka* ali i države u cjelini.

U *sidžilima* se ne nalaze originalni dokumenti već kadijski prijepis odnosno skraćena verzija ili bilješka o pojedinom slučaju. U *Maglajskim sidžilima* nalaze se akti koji se odnose na *fermane* (sultanske zapovijesti), *bujruldije* (naredbe bosanskog valije), prijepise *teskera* (akta koja su u ovom slučaju pisali službenici bosanskog Divana u kojima su slali naredbe o hvatanju izgrednika, sakupljanju nameta od veleposjednika, zabrani prolaska bašibozuk askera, itd.), *murasele* (dokumenta koja je kadija pisao sebi ravnim ili niže rangiranim službenicima) te *arzuhale* (predstavke, žalbe i peticije), popisi poreskih opterećenja stanovnika kadiluka, i sl.

Medžmue
Ms 371 i Ms 382

Možda među najznačajnijim dokumentima za proučavanje bosanskohercegovačkog kulturnog nasljeđa i pisane riječi jesu medžmue, u doslovnom prijevodu sa arapskog jezika u značenju zbirka, zbornik, kolekcija, dok u praktičnom smislu podrazumijeva osobnu bilježnicu najraznovrsnijeg sadržaja. Svaku medžmu pisao je njen autor osobno, birajući njenu sadržinu po samo sebi poznatim kriterijima, tako da svaka doslovno predstavlja unikat, jedinstveno djelo rukopisne dokumentarne građe, svjedočanstvo zanimanja, profesionalne i duhovne orijentacije, također i mnogih drugih zanimljivih pojedinosti iz privatnog i intimnog života svoga autora. One su napose neuporediv dokument vremena u kojem su nastale. Medžmue su se nerijetko nasljeđivale, prvi vlasnik bi je ostavljao u nasljeđe svojim potomcima, koji su nerijetko istu medžmu'u dopisivali vlastitom građom, dajući joj još osobniji pečat. Stoga ne čudi što su medžmue zbirke materijala koji se drugdje ne mogu pronaći. Medžmua se obično nosila uza se te je većina džepnog formata, a da bi se zaštitile od oštećenja uvezivane su u mehki kožni povez, te su — poput većine stvari stranog porijekla u Bosni i Hercegovini — dobile i domaće ime, džončić.

Dvije medžmue o kojima je ovdje riječ (Ms 382 i Ms 371) pisane su na turskom, bosanskom i perzijskom jeziku. Obje su nekoć pripadale znamenitim šejhovima iz familije Sikirić sa Oglavka kod Fojnice, poznate po svojoj učenosti i pripadnosti derviškom tarikatu Nakšibendija, čiji je najpoznatiji predak Abdurrahman Sirri, osnivač i prvi šejh nakšibendijske tekije u Oglavku (živio krajem 18. i početkom 19. stoljeća). U obje zbirke zastupljeni su uglavnom bošnjački pjesnici Baha'i Sikirić, Šejh Muhammed Mejli-baba (rodonačelnik porodice Hadžimejlić), Ilhami-baba Žepčak (na bosanskom jeziku), Fadil Bosnevi (djed Sirri-babe), Behauddin 'Izzi Bosnevi (unuk Šejha Sirri-babe), tarih o gradnji džamije u Rakovici, šejh Sirri-baba (gazel na turskom), šejh Arif Sidki (gazel; murid Mejli-babe).

Ms 371
Medžmua

Za ovu medžmu'u zanimljivo je to što je riječ o autografu pjesnika Behauddina Šehovića (Sikirić) Izzija, što se vidi iz pjesama koje je on sam sastavio, ispravljajući neke riječi i mijenjajući cijele stihove.

Šejh Arif Sidki-baba

Šejh Arif Sidki-baba, halifa šejha Muhammeda Mejli-babe (p. 1853.-54.), prema većini pouzdanih izvora posljednji je šejh znamenite Skender-pašine tekije podignute oko 1500. godine u Sarajevu kojom su od njenog osnutka do kraja rukovodili šejhovi *tarikat-i nakšibendijje*, te se pretpostavlja da je njen osnivač i graditelj, bosanski namjesnik Skender-paša Jurišić (p. 912./1506.-7.) i sam pripadao nakšibendijama. I o ovom šejhu, kao i o većini znamenitih Bošnjaka postoji iznimno malo dokumentarnih i pouzdanih podataka. Osim dva navedena, te tvrdnje da su *šejh Hasan-baba, pročelnik tekije u Vukeljićima, te Nešatija Huzbašić i Mustafa Varešlija, primili svoje idžazetname od šejha Skender-pašine tekije u Sarajevu Arifa Sidkija*, gotovo da se ništa više o njemu ne zna.

Skender-pašina tekija nalazila se na lijevoj obali Miljacke na mjestu na kojem se od 1969. godine nalazi zabavno-kulturni i privredni centar Skenderija. Skender-paša je uz tekiju – uz koju je bila i bašća, travnjak i šuma – sagradio *imaret*, *musafirhanu* i doveo je vodu sa Souk-bunara sa vrela *Studeni bunar*, te dvije *tabhane* (radionice za štavljenje kože). Na desnoj obali Miljacke Skender-paša sagradio je sebi dvor i uz njega *karavan-saraj*, 11 dućana, a obale Miljacke povezao mostom. Ovom izgradnjom, te mahalom koja se uskoro formirala oko ovog kompleksa (*kulija*) Skender-paša je uveliko proširio Sarajevo i ostao zapamćen kao jedan od velikih sarajevskih vakifa. Skender-pašina tekija je, kao i Isa-begova zavija, osim vjerske funkcije, zadovoljavala i druge, prije svih humanitarne, socijalne i kulturne potrebe; humanitarna funkcija tekije ogleda se, među ostalim, i u tome što je Skender-paša svojom *vakufnamom* odredio da se u *imaretu* svaki dan kuha *fudulija* (jelo s jufkama), a petkom i za oba bajrama *pilav* i *zerde*, te da se jelo dijeli dervišima, službenicima njegovog vakufa, putnicima, sirotinji i namjernicima. Za potrebe zadovoljenja svih tekijskih funkcija Skender-paša je zavještao bogat vakuf – među ostalim 27 mlinova na Miljacki – što je omogućio aktivno djelo-

▲ *Šejh Arif Sidki-babina medžmua*

vanje ove tekije, koja je imala velikog udjela u širenju nakšibendijskog učenja u Sarajevu sa kojim je dijelila sudbinu. Gorjela je u požaru izazvanom prodorom princa Eugena Savojskog. Tekija je nakon požara obnovljena, ali poslovni efekti Skender-pašinog vakufa su slabili te su imaret i musafirhana zbog nedostatka finansija krajem 19. stoljeća zatvoreni. Tekija je ostala aktivna sve do II svjetskog rata. Danas skoro da ništa nije ostalo od svih onih zadužbina Skender-paše. Ostala je samo toponomastika koja nas podsjeća na Skender-pašu i sve ono što je dao ovom gradu. U Sarajevu danas postoje ulice koje svojim nazivima prizivaju sjećanje na Skender-pašu i njegovu tekiju: Podtekija, Tekija, Skenderija i Skender-pašina čikma.

Šejh hadži Muhamed Mejli-baba

O životnom putu šejha Muhammeda Mejli-babe (Naklonjeni) se uglavnom zna iz usmenih predaja. Prema nekima šejh hadži Muhamed Mejli-baba rođen je u Konji (zapadna Anadolija u Turskoj), dok porodična tradicija prenosi da je došao iz Kasri Arifana, malog mjesta na granici između Turske i Sirije ili istoimenog mjesta u Uzbekistanu rodnog mjesta hazreti pira Šah-i Muhammeda Behauddina Nakšibenda. Prenosi se da je Muhammed Mejli-baba duhovno bio vezan za jednog šejha u Konji, da je imao veliko imanje i porodicu, koju je, Allahovim davanjem, izgubio, pa mu je njegov šejh dao do znanja da svoj put treba nastaviti drugdje, tamo gdje pronađe svoga *muršid-i kamila*. Zato mu je stavio jednu halku na nogu i rekao: *Ko ti skine halku, to je tvoj muršid.*

Tako je Hadži Mejli baba krenuo na put, daleko od svog vatana. Dobio je haber da se jedan takav šejh kakvog on traži, nalazi na Balkanu pa se tamo i uputio. Stigavši u Beograd, predložili su mu da ide u centralnu Bosnu i da će tamo inšallah naći svoga šejha. Kada je poslije dugog putovanja došao nadomak Fojnice, već je počeo gubiti nadu da će ikada naći svoga šejha. Sjeo je pored puta, pa pomislio: Da mi je sad malo sira, hljeba i jaje, jer je bio gladan. Istovremeno, šejhovica Valida hanuma, supruga šejh Sirri-babe, je rekla derviš Hasanu koji je posluživao u tekiji: Eno musafira dole pored puta sjedi, sigurno je gladan pa mu odnesi malo sira, jaje i hljeba. Kad je došao derviš i donio mu hranu, Hadži Mejli baba je uzviknuo: Kad je šehovica ovakva, kakav li je tek šejh. Pohitao je do tekije u nadi da se susretne sa šejhom, ali njega nije bilo tu. Morao je da čeka dok se šejh ne vrati sa puta. Kada ga je šejh Sirri-baba ugledao, upitao ga je: Što će ti ta halka na nozi?, skinuvši mu halku sa desne noge pogledom. U tom trenutku je Mejli-baba, izrekao poznatu kasidu Allah, Allah, derdićun dermana geldim Sirrije koju donosimo u prijevodu:

Allah, Allah, tražeći dermana u mom dertu sam došao do Sirrije.
Ja Resulallah, budi darežljiv, ja sam došao goreći do Sirrije.
Uzvišeni Hakk je pokazao svoju blagost prema meni, dao mi je dozvolu u ljubavi.
Došao sam do izvorišta, do Sirrije.
Kroz Sirriju upoznao me sa Njegovim sirrom (tajnom).
Gologlav kao Medžnun ludo sam došao do Sirrije.
Danju i noću sam se žalio na mom halu.
Allah mi je pokazao svoju pomoć.
Došao sam krvav do Sirrije.
Hem u šerijatu, hem u tarikatu podučio me je.
Slušajući njegovu zapovijed došao sam u vjeri sa Sirrijom.
Voljeni ti je dao autoritet nad mojom dušom, o Sirrija!
Moja duša se naklonula Sirriji i u biti je ostala tajni sva naklonjena (mejl).
Ovim sebebom bacio sam svoju dušu i vrtim se oko Sirrije.
Moju dušu naklonjenu zlu (nefs-i emmare) me bacila u dubine.
I moj šejh je raspršio i u tom spoju sam došao Sirriji.
Ja Ilahi, Ti znaš tajna (sirr) je Tvoja i Sirri je Tvoj.
Rob je tvoj kurban, tebi pripada, ja sam došao kao kurban Sirriji.
Ja Resulallah, budi darežljiv za ljubav tvog ummeta.
Došao sam do vrata Tvoje dobrote i na njih se naslonio tražeći Sirriju.
Za velikog griješnika činiti šefaat je znak Tvoje veličine.
Ti znaš da sam postao kao krilo i kao noćni leptir sam došao do Sirrije.
Žedno srce ima potrebu za okeanom, nemoj ga mahrum činiti tako Ti Tvoje milosti.
Ja sam potrebiti prosjak i došao sam do okeana, do Sirrije.
Tako Ti najvećeg imena (Ism-i Azam) za ljubavi Svjetlosti Biti.
Bolestan u srcu i bolestan u tijelu došao sam Lukmanu (Ljekaru) do Sirrije.
Čuo je griješni Mejlija da si ti džometli Sultan u ljubavi prema Svemogućem Allahu, došao sam do sultana Sirrije.

Prije nego je postavljen za *postnišina* u tekiji u Vukeljićima Mejli-baba je proveo 17 godina u hizmetu kod šejh Sirri-babe u tekiji na Oglavku, tako da se može pretpostaviti da je u Bosnu došao oko 1820. godine. Kako je poslije preseljenja Husejin-babe Zukića tekija u Vukeljićima bila bez šejha, a da je sve obaveze *vekaleten* obavljao Husejin-babin sin derviš Lutfullah, Sirri-baba je svoga odanog *murida* počastio čašću *posta* i mjesta *postnišina* tekije svoga šejha (šejh Husejin-babe) u Vukeljićima, godine 1837.-38. Hadži Mejli-baba je oženio kćerku derviš Lutfullaha (šejh Husejin-babinu unuku), Hanifu hanumu, koja mu je rodila dva sina: i dvije kćerke.

Šejh hadži Muhamed Mejli-babina medžmua

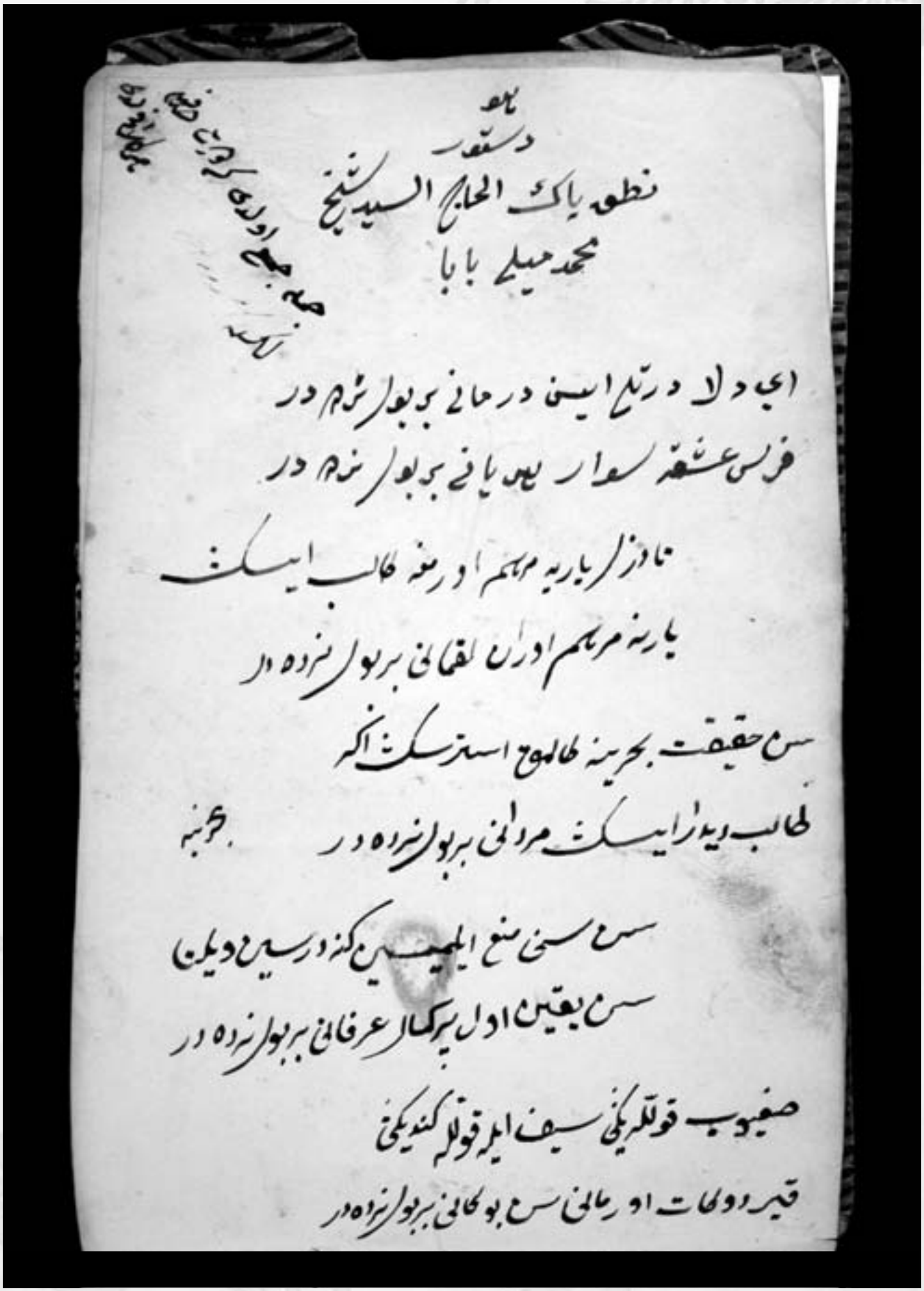

Šejh Mejli-baba je slovio kao pobožan i učen šejh, kome bosanski valija Vedžihi Mehmed-paša, smatrajući ga zaslužnim za oživljavanje tekije šejh Husejin-babe Zukića u Vukeljićima, svojom *bujuruldijom* od 5. džumade'l-ula 1255./17. jula 1839. godine ukazuje poštovanje određujući mu platu iz *taksita* u iznosu od 300 groša godišnje. Istu pomoć potvrdio je i sljedeći valija Bosne, Mehmed Husrev-paša, *bujuruldijom* od 23. ramazana 1256./1840. godine.
Ono što se pouzdano zna o životu ovog velikana tarikata jeste da je šejh Muhammed Mejli-baba preselio u dubokoj starosti, a ukopan je u posebnom turbetu u Vukeljićima nedaleko od tekije, neposredno pored turbeta šejh Husejin-babe, 1854. godine, što potvrđuje i *tarih* na njegovom nišanu:
On, Allah, je vječno živ!
Oh žalosti, što preseli vođa zaljubljenih (derviša),
Bio je izvor dobrote i čovjek vjere šejh Muhammed.
Otišao je u carstvo duša, a ostavio jetime.
Taj slavuj Božijeg jedinstva nastani se u džennetu.
Odbacivši (tekst oštećen), napisaše
Mejliji kronogram seobe:
(tekst nejasan) i sastao se sa Voljenim
10. džumadel-ahira 1270. (10.03.1854.)

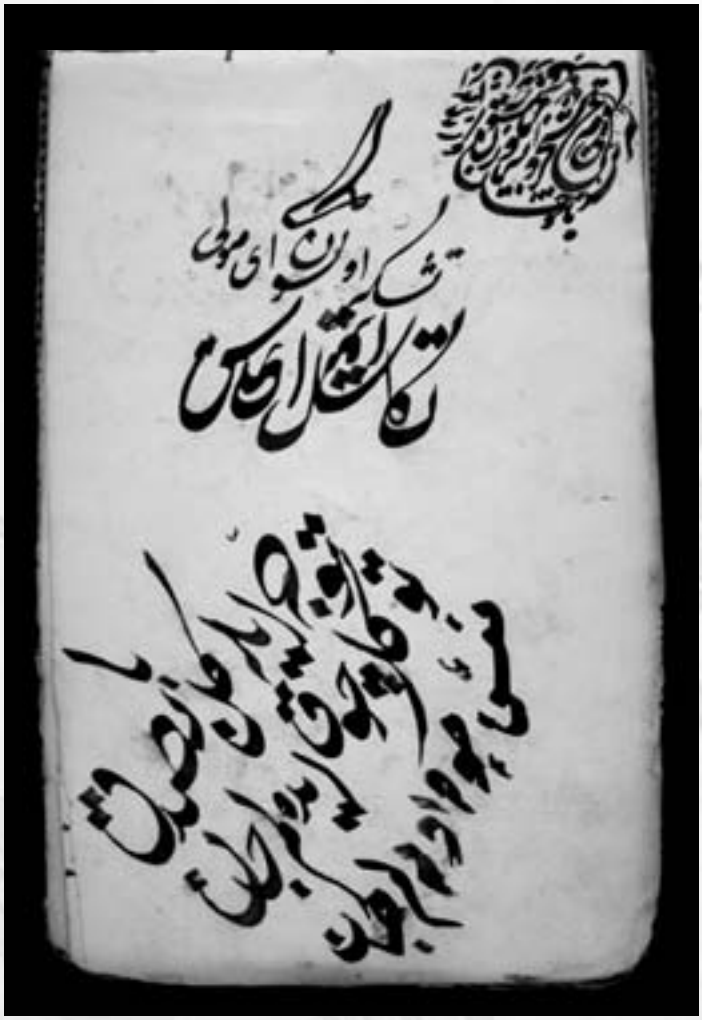

Šejh Mejli-baba bavio se i književnim radom, koji je proisticao iz njegovog hala i iršada. Vidjeli smo iz prethodne ilahije koliko je bio vezan za svoga šejha Sirri babu, a ovdje ćemo navesti još dvije šejh Mejli babine ilahije:
Ako robu bude pomoć od Allaha,
trudit će se naći muršida.
Jedan ašik kad bude drug Kjamilu,
u svom poslu obraća se muršidu.
Njemu on predaje glavu i dušu,
zar cijeni svijet ko daje glavu.
Njemu brzo stižu darovi Božiji,
traži, pitaj, druguj sa ašicima.
Eliksir života daće se njemu,
pusti uho, slušaj govor Pirova.
Od Allaha bljesak stignuće tebi,
glava nema bolova, srce blista.
Mejlina dova ovo je,
od muršida kjamila ne odvoji me.
Ne budi gafil dertu, derman traži kod Sirrije.
Biser i dragulj, rubin i merđan, traži kod Sirrije.
Srcem i dušom ako si zaljubljen u ovaj put,
danas na ovom svijetu spoznaju traži kod Sirrije.
Gdje su oni koji kažu da imaju dert, nek' ovamo dođu,
istinsku dobrotu koji traži, nek' dođe kod Sirrije.
I koji su kao more prije dolaska njemu, bijahu kao mala djeca,
u spoznaji jedinstva danas Lukmana traži kod Sirrije.
I griješnik koji je nemoćan da uzme za ruku,
i da mu ukaže pomoć, to traži kod Sirrije.
Kao Mejlija koji su kapljica nek' mu znaju vrijednost,
okean darova Božijih traži kod Sirrije.

Hadži Mejli-baba svoje tarikatsko djelovanje nije ograničio samo na tekiju u Vukeljićima. Prema nekim izvorima neko vrijeme je proveo u Blagaju u tekiji, dok tamo nije bilo šejha, gdje se za njega vezao Ali-paša Rizvanbegović, koji je, nakon što je Hadži Mejli babinim sebebom krenuo Pravim putem, počeo da čini hajrate i gradi džamije, tekije, mostove, da uspostavlja vakufe.
Prema porodičnoj predaji, *Ali-paša je u znak svoje zahvalnosti Hadži Mejli-babi dao renovirati kuću u Vukeljićima, u koju Mejli-baba dugo nije htio da uđe, bojeći se uzdaha i sirotinjske suze, pošto je takvu kuću u odnosu na svoje mještane smatrao luksuzom jer je to bio prvi objekat u tim krajevima građen na sprat od tvrdog materijala, potpuno opremljena namještajem i posuđem. Kako se pripovijeda, svaki dan je išao iza kuće i plakao. Jednog dana na mjestu gdje je običavao plakati, poteče voda. Tek tada šejh Mejli-baba odluči da koristi kuću što mu je Ali-paša napravio. Izvor se nalazi petnaestak metara lijevo od ulaska u kuću koju narod prozva 'pašina' kuća.*

◂ ***Medžmua, Ms 16_0022, BI***

U ovoj medžmui, u kojoj se nalazi i podatak da je ispisivana u familiji Šejha Sirrije Sikirića sa Oglavka, kojoj je i pripadala, te da je njen prepisivač bio Muhammed Behauddin Sikirić, nalaze se, među ostalim, pjesme šejh Sirri-babe Sikirića na turskom jeziku i tri njegove alhamijado pjesme, te jedna pjesma Ilhami-babe Žepčaka.

Rukopis MS 382 Bošnjačkog instituta, naslovljen na prepisivača kao *Divan Abdurrahman Sirrije Bošnjaka* (*Hada diwanu qutb-i al-aqtab mawlana 'Abdurrahman Sirri al-Bosnawi al-madfun fi turbah ka'inah fi qaryati Oglavak fi qada'i Fojnica*), sadrži uglavnom poznate Sirrijine pjesme na turskom i bosanskom jeziku, zatim pjesme drugih, uglavnom tesavvufu orijentiranih bošnjačkih i osmanskih pjesnika...

Predstavljanje porodice Sikirića počet ćemo silsilom nakšibendijskog reda, onako kako su je zabilježili ovi oglavački šejhovi. I ta silsila je zabilježena u spomenutom rukopisu. Iz ove silsile saznajemo da je šejh Abdurrahman Sirri prvi u svojoj obitelji pristupio nakšibendijskom tarikatu, a i iz ostalih dokumenata ćemo vidjeti kojim su derviškim redovima pripadali njegovi preci. Da je Abdurrahman Sirri bio utemeljivač tekije na Oglavku, nakon što se već afirmirao kao šejh, poznato je od ranije. Naime, nakon što je šejh Abdurrahman Sirri bio utemeljio derviški red nakšibendija na Oglavku, Ali-paša Rizvanbegović mu je sagradio tekiju koja će ostati u svojoj funkciji do posljednjeg rata, kada je srušena od hrvatskih ekstremista 1993. godine. U silsili koju ovdje donosimo prati se kretanje ovog reda od njegova osnutka do Sirrijevih nasljednika u oglavačkoj tekiji sa početka 20. stoljeća. Kao što je to uobičajeno i u predstavljanju drugih redova i ovdje se ide od samog Poslanika Muhammeda (s.a.v.a.), jer svaki red svoje utemeljenje veže za Vjerovjesnika... Iz ove silsile proizilazi da je oglavački šejh Abdurrahman Sirri, koji je živio u 19. stoljeću (1785.-1847.), dvanaesti u slijedu nakšibendijskih šejhova iza osnivača ovoga reda Šah Muhammeda Behauddina Nakšibenda, po kome je red i dobio ime, a koji je živio u 14. stoljeću (1318.-1389.). Ovaj red je nastao u Centralnoj Aziji, u gradu Buhari, odakle je i njegov osnivač Šah Muhammed Behauddin Nakšibend... Kod nas je bio priznat i prije šejha Sirrija, ali je on najpoznatiji predstavnik toga reda u Bosni i Hercegovini. Također se iz ove silsile može zaključiti da su trojica prethodnika šejha Muhammeda Behauddina Sikirića i to njegov otac Abdullatif-efendi i dva njegova brata šejh Abdulmedžid Hilmi i Abdulfettah Hamdi ovlastili Behauddina da vodi nakšibendijsku tekiju na Oglavku, a Abdullfetah Hamdi je ovlastio i drugog brata, šejha Muhammeda Halida. Poslije ovoga mjesto šejha je pripalo prof. dr. Šaćiru Sikiriću (p. 1966., sin Muhammed-ef., a unuk šejh Šakira, sina i drugog nasljednika Sirri-babina), a onda njegovom bratu Hilmi Sikiriću (posljednji voditelj tekije na Oglavku smatrao je sebe vekilom, a ne šejhom). Posljednja dvojica nisu spomenuta u silsili koju je sastavio Behauddin Sikirić koji je i prepisivač ovog rukopisa.

Isti rukopis nudi i podatak da je kod šejh Sirrije Bošnjaka Fojničanina u tarikat stupio Anadolac Mejli-baba. Na više mjesta u ovoj medžmui zabilježeno je da joj je sastavljač i prepisivač šejh Behauddin Sikirić koji koristi mahlas *Bahai*. U istoj medžmui, u izboru pjesama koje je donio ovaj sastavljač, u drugoj polovici rukopisa nalazi se jedna ilahija koja je naslovljena *Ilahi li-Hadrat-i Fadil Bosnavi dždedd-i Hadrat-i Šejh Sirri* (Ilahija časnog Fadila Bošnjaka, djeda časnog šejha Sirrije). Ilahija je posvećena Muhammedu Behauddinu Nakšibendu. Na istoj strani je i ilahija šejha Hamdi-babe, brata sastavljača medžmue šejha Behauddina Sikirića. Dakle, u ovoj medžmui od Sikirića su zastupljeni Fadil Bosnevi, šejh Sirri, šejh Behauddin i šejh Hamdi. Inače se ovaj Fadlullah (Fadil) Bosnevi, pojavljuje kao autor komentara *Ar-risallah fi ajati'l-Kursijji, koju je napisao Muhammed-ef. Guzel Hisari*.

Ova medžmua sadrži i tarih smrti šejha Abdullatif-ef. Sikirića, sina Sirrijinog, koji je spjevao u osam distiha šejh Hafiz Omer Paloš s pjesničkim mahlasom Uftade. Tarih smrti izražen i stihom i napisan na kraju brojem je 1300 (1882.) godina.

Na jednom slobodnom listu, uz rukopis MS 364 nalazi se pismo u mesnevi-stihovima koje je spjevao Muhammed-ef.

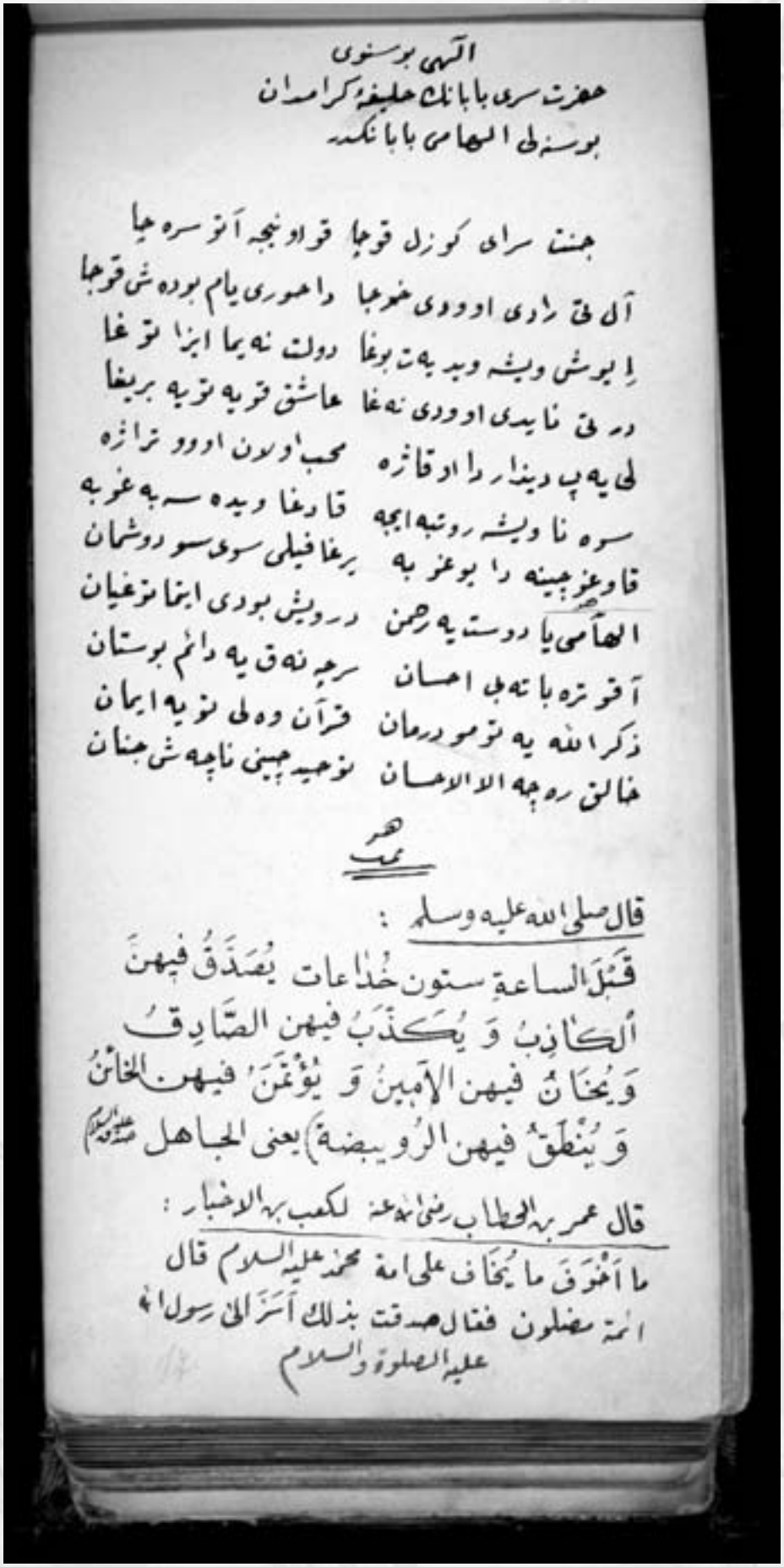

(ili Mehmed-ef.) Balta-oglu (Sikirić). Iz stihova ne možemo zaključiti radi li se o kadiji Muhammedu sinu Fadlullaha, fojničkom kadiji a ocu Sirrijinom. Ako je o njemu riječ, onda u istoj porodici imamo slijed autora stihova, da ne kažemo pretenciozno pjesnika, od Fadlullaha, djeda Sirrijinog do Behauddina unuka Sirrijinog. Ova mesnevija ima 25 bejtova i nema tesavvufski karakter kao što je većina drugih tvorevina nastalih u krugu ove porodice. Muhammed se potpisuje kao Balta i u rukopisu 2069 u Orijentalnoj zbirci HAZU u Zagrebu i tu stoji da je sin Fadullaha, muftije iz Amasije. Iz ovoga proističe da je obitelj Sikirića porijeklom iz Amasije u Turskoj. Rukopis predstavlja pjesmu o Ibrahimu, sinu Muhammeda (s.a.v.a.), a napisao ju je na bosanskom jeziku Sulejman Tabaković 1278./1861. godine.

Muhammed-efendi sin Fadlullaha je inače potpisa i kao vlasnik rukopisa koji se ovdje vodi kao MS 267, a na kome stoji *Al-faqir al-muhtadž ila rahmeti rabbihi'l-kadir Kadi Muhammad ibn Fadlullah al-Mawlawi* (Siromah, potrebit milosti Gospodara Svemoćnog, kadija Muhammed sin Fadlullaha Mevlevije).

Rukopis Ms 267 zanimljiv nam je ovdje samo zbog činjenice da je bio u vlasništvu kadije Muhammeda sina Fadlullahovog i što ostavlja trag o ovoj dvojici predaka Sirrije Sikirića. Kako je i ovaj kodeks u Bošnjačkom institutu dospio iz kolekcije Sikirića, nema sumnje da se radi o dvojici predaka šejha Sirrije. Ta zabilješka glasi: *Al-muhtadž ila rahmati rabbihi'l-kadir kadi Muhammad b. Fadlullah al-Mawlawi 'afa 'anhumma Allah* (Potrebiti milosti Gospodara Svemoćnog, kadija Muhammed sin Fadlullaha Mevlevije, neka im obojici oprosti Allah).

Iz ovog se zaključuje da je Fadlullah, ili kako se u ovim rukopisima spominje još kao Fadil Bosnevi, bio mevlevija.

Bilješka o vlasništvu na rukopisu, koji se u Bošnjačkom institutu vodi pod brojem Ms 364, proširuje saznanja o ovoj obitelji pa tako saznajemo čak i ime Fadlullahovog oca. Ta bilješka glasi: *Summa istashabahu al-fakir Abu Muhammad Baha'u-*

Medžmua Abdurrahmana Sirri-babe Sikirića

ddin b. aš-Šajh 'Abdullatif-efendi baba b. aš-Šajh 'Abdurrahman Sirri baba aš-šahiran bi karamati'l-kasirati al-fahirati b. aš-Šajh Muhammad al-kadi b. Šajh Fadlullah b. šajh Abdullah Razi kaddasa asrarahum, al-ma'mur bi markazi vilajati Bosna va'l-mu'allim bi-maktabi nuvvab va maktabi 'askari. 'Afa 'anhu. 1329. (Prijevod glasi: Zatim je bila u posjedu siromaha Abu Muhammeda Behauddina, sin Šejha Abdullatifa-ef. babe, sina Šejha Abdurrahmana Sirri babe koji su poznati po svojim brojnim vidljivim kerametima. /Ovaj je Sirri baba/ sin Šejha Muhammeda, kadije koji je sin Fadlullaha, sina Abdullaha Razije – neka im Allah svim posveti njihove tajne! /Behauddin/ je službenik u Bosanskom vilajetu, nastavnik u Mekteb-i nuvabu (Šerijatskoj školi) i vojnoj školi. Neka mu Allah oprosti! Godine 1329./1911.).

Abdurrahman Sirri-baba Sikirić

Abdurrahman Sirri sin Mehmeda sina Fadlullaha Balta-oglu (kasnije Sikirić), rođen je u Fojnici oko 1775. (prema nekim izvorima 1785.) godine. Njegov otac Mehmed-efendija Balta-zade i djed Fadlullah (Fadil) efendija Balta bili su visoko obrazovani ljudi, zvanjem *kadije* (šeri'atske sudije), dok u nekim izvorima njegov djed, uz svoje i ime svoga oca, ima i odrednicu *Mevlevi*, što znači da je bio i mevlevijski šejh, te se spominje i kao *muftija* grada Amasije u Turskoj. Osnovno obrazovanje (*mekteb*) i srednje (*medresu*) Abdurrahman Sirri (kod nas uobičajenije *Sirrija*) završio je u Fojnici, u kojoj je, opet prema usmenim izvorima u to vrijeme kao *muderis* radio i čuveni šejh Husejin-baba Bošnjak. Naporedo sa angažmanom u medresi, šejh Husejin je bio i pročelnik mjesne tekije gdje je mladi Abdurrahman stekao prva znanja o sufizmu i tarikatu, da bi ih kasnije produbio u tekiji u Vukeljićima-Živčićima (Hukeljićima), dva sata hoda istočno od Fojnice, gdje se povukao ovaj čuveni šejh. Šejh Husejin je svoga posinka i svoga jedinog derviša uveo u nakšibendijski tarikat i dao mu nadimak *Sirri* (*Tajnoviti*), odnosno *onaj koji zna tajne života i svemira*, usmjerivši njegovo obrazovanje, posljedično i životni poziv ka tesavvufu i tarikatu. Narodna predaja, koja kao i svaka legenda sadrži zrnce istine, glasi:

> *...u Fojnici je živio kadija Mehmed Balta-zade sa svojom ženom. Jednog jutra, kad su ustali kadinica reče svome mužu da je usnila jedan lijep san. "Dođe mi visok šejh, pa mi reče: 'Rodit ćeš muško dijete i nadij mu ime Abdurrahman'." Kadija pogleda u svoju ženu pa reče: "Pa i ja sam to isto usnio." Bilo je to iznenađenje u kući. Kadinica je bila pri porođaju, pa je vrlo brzo iza tog sna rodila sina i dala mu ime Abdurrahman. Kad je djetetu bilo oko šest godina, došao je šejh Husejin-baba u Fojnicu. Jednog jutra zakucao je na vrata kadijine kuće. Kadija reče malom Abdurrahmanu da vidi ko kuca na vratima, a mali Abdurrahman je odmah otišao i otvorio ih. Kad je ugledao visoka šejha, brzo se vratio i rekao: Eno onog šejha što je meni ime nadio.*
>
> *Primili su ga sa velikim poštovanjem, a on im je rekao da će mali Abdurrahman kad odraste, njemu na nauke u Živčiće. Kadija i supruga mu su bili čvrsta uvjerenja da treba izvršavati sva šejhova uputstva i naređenja i da trebaju poslati svoga sina njemu u Živčiće. Poslije završene fojničke medrese odlazi u Živčiće na nauke kod šejh Husejin-babe. Jedne večeri, kad je šejh pošao spavati, rekao je Sirriji da mu donese mlijeka da se napije. Kad je donio mlijeko šejh je spavao. Čekao je da se probudi. Tako je čekajući, dočekao zoru. Kad je vidio šejh Husejin-baba da Abdurrahman još stoji sa mlijekom rekao mu je: "Sve ispite si položio."*

Temeljito osposobljen u tesavvufskoj znanosti, Abdurrahman Sirri krajem 18. stoljeća se, po nalogu svoga šejha, oženio i na svom posjedu Oglavak, dva sata hoda jugoistočno od Fojnice, osnovao tekiju: Tu, kao autoritativni Sirri-baba, osobnim ugledom i umješnošću, formira popularno tesavvufsko i tarikatsko središte koje zaslugom svoga šejha postaje jedna od najglasovitijih tekija u ovim krajevima, ali i u cijeloj Bosni i Hercegovini.

> *...šejh Abdurrahman Sirija je oženio bogatu udovicu i na njenom posjedu u Oglavku, između Fojnice i Kiseljaka, osnovao tekiju. Sirri-baba i njegova žena su na ruji vidjeli gdje će praviti tekiju, a kad su ustali i izašli napolje ugledali su pobodene direke u zemlji. Ova tekija je postala jedan od naglasovitijih tekija na Balkanu. Po nalogu svoga šejha, Sirrija se oženio Lejlom, kćerkom Mula Ahmeda, imama iz Ostružnice, čiji su roditelji imali imanje na Oglavku. Sirri-babina prva žena Lejla rađala je samo žensku djecu, a i ta su djeca rano umirala. Sama je predložila da se Sirri-baba ponovo ženi. Sama je našla i djevojku Latifu, kćerku imama iz Pločara, koja je rodila Sirri-babi dva sina* (Abdullatifa i Šakira) *i tri kćeri* (Vasviju, Šaćiru i Aišu).

Vremenom šejh Abdurahman Sirija se razvio u ozbiljnog i znamenitog duhovnog pregaoca i prosvjetitelja koji je svojim moralnim životom i principijelnošću izaziva simpatije i poštovanje muslimana širom Bosne i Hercegovine. Sirri-babina tekija postaje ubrzo značajan centar koji posjećuju svi znamenitiji Bošnjaci. Šejh Sirri-babin ugled i utjecaj bili su toliki da je svaki novi namjesnik Bosne smatrao svojom dužnošću posjetiti velikog svetitelja. Poznato je da su u tekiju na Oglavku, da izraze svoje poštovanje šejhu Siriji i njegovim nasljednicima, dolazili među ostalim bosanske *valije* Mehmed Vedžihi-paša, Morali Namik-paša, Mehmed Kamil-paša, upravitelj Hercegovine Galib Ali-paša Stočević, i drugi prvaci onog vremena, poput vođe pokreta za samostalnost i samoupravu Bosne i Hercegovine i prvi od naroda izabrani bosanski vezir Husejin-kapetan Gradaščević, na čijoj je strani bio i koga je, kao narodnog borca, podržavao šejh Sirija. Nadalje, i brojni drugi učeni ljudi toga doba poput sarajevskog muftije Muhameda Šakir-efendije Muidovića (p. 1859.), mostarskog muftije Mustafe-efendije Sarajlića (p. 1847.). Posjete tekiji i turbetima na Oglavku nisu prestale ni poslije Siri-babinog preseljenja, a historija posebno bilježi posjetu čuvenog Omer-paše Latasa. Pošto njegovi prihodi nisu bili dovoljni za održavanje tekije, obratio se tadašnjem namjesniku Selim-paši za pomoć, koji mu

bujuruldijom iz 1239./1824., zbog njegove naročite pobožnosti i pjesničke umjetnosti, iz prihoda (*taksita*) fojničke *nahije* odobrava pomoć od 100 groša godišnje za održavanje tekije i njene musafirhane. Godine 1251./1835. šejh Sirri, *Pobožni* je, na osnovu sultanskog *fermana*, sultana Mahmuda II. (1808.-1839.), oslobođen od svih vrsta poreza i davanja. Poslije toga, 1838. godine travnički vezir Mehmed Vedžihi-paša (bosanski namjesnik, 1835.-1840.), na Oglavku gradi svoj konak, koji je postojao sve do 1914. godine, kada je iz temelja obnovljen, a drugi je mnogo veći i ljepši, 1845. ili 1846. godine sagradio bosanski namjesnik Morali Kamil Mehmed-paša, za koje se pretpostavlja da su bili Siri-babini *muridi*. Kasnije su oba konaka služila za *musafirhane*.

Iz kronograma povodom njegovog preseljenja koji je anonimni autor spjevao na perzijskom jeziku, doznajemo potpuni datum smrti Šejh Sirrije Sikirića. Taj datum pada 23. marta 1847. godine po miladi Isa'a (a.s.). Napominjemo da se u ovoj *medžmui* nalaze zapisana još dva kronograma iz pera pjesnika Šakira. Prvi je vezan za smrt nakšibendijskog šejha Nešati Ali-efendije iz 1282./1865.-66. godine, a drugi se odnosi na smrt nekog učenog Hamid-efendije, koji je umro od kuge u kasabi Visoko 1283./1866.-67. godine. Oba kronograma su napisana poslije smrti muftije Muidovića, što znači da im je autor neki drugi pjesnik Šakir. Postoji velika vjerovatnoća da se radi o Šejh Sirrijinu mlađem sinu Šakiru, koji je dobro poznavao turski i perzijski jezik i koji je starijeg brata Abdullatifa naslijedio na šejhovskom položaju oglavačke tekije. Ovaj Šakir nam je ostavio i kronogram o gradnji Šejh-Sirrijina turbeta (mauzoleja) koje je na Oglavku podigao Alipaša Rizvanbegović Stočević. Naime, nakon Sirri-babinog preseljenja (1263./1847.), nad njegovim mezarom na Oglavku izgrađeno je turbe, a po želji i zapovijesti njegovog poštivaoca, a po svemu sudeći i derviša, hercegovačkog vezira Alipaše Rizvanbegovića. O gradnji turbeta nalaze se tu na posebnoj tabli spomen stihovi na turskom jeziku, koje je spjevao Sirrijin mlađi sin Šakir-efendija. Turbe ima oblik četverougla sa bijelim okrečenim zidovima, dekorisanim velikim *Hu* (On) i kupastim drvenim krovom.

▲ *Iz Ilhami-babine medžmue*

Abdulvehab Ilhami-baba Žepčak

O životu Abdulvehhab Ilahmije (*Abdulvehhab Ibn Abdulvehhab Žepcevi Ilhami*), jednog od najplodnijih bošnjačkih pjesnika druge polovine 18. i prve polovine 19. stoljeća – kao i o većini bošnjačkih duhovnih velikana – više doznajemo temeljem njegovog djela nego iz oskudnih biografskih podataka. Temeljem vlastitog navoda u proznom djelu na turskom jeziku *Tuhfetu-l-musalin ve zubdetu-l-hašiin* (Dar i poslastica onima koji se klanjaju Bogu), gdje kaže: *...viladetim bin juz seksan jedi* (datum mog rođenja je 1187.) saznajemo da je Abdulvehab Ilhami-baba rođen 1187./1873. godine, i to u Žepču, te da mu je puno ime *Abdulvehhab bin Abdulvehhab*; na *tarihu* na njegovom nišanu stoji *Sejjid el-hadž Vehhab*, a na prepisu njegova divana stoji: *Šejh el-hadž es-sejjid Abdulvehhab Ilhami-baba Bosnevi*. Još u ranom djetinjstvu ostao je bez roditelja, što opet doznajemo iz njegovog stiha: *Majke nemam a oca ne pamtim.*

Podaci o Ilhamijinom školovanju su dosta šturi. Muhamed Ždralović otkrio je njegovu šejhovsku *idžazetnamu* iz koje se saznaje da se školovao u Žepču, Tešnju i Fojnici, a profesor Kasim Dobrača je spomenuto prozno djelo, svojevrsni priručnik, na čijem početku navodi da mu je profesor bio *El-hadž Kerimi* (Hadžićerimović ili Hadžićerimić), o kojemu nemamo nikakvih podataka. Poznato je da su u Žepču, u 18. stoljeću, uz Ferhadiju džamiju, djelovali mekteb i medresa, koji su radili sve do pred Drugi svjetski rat. Na medresi je bio profesor Hadži Abdullah-ef. Karahodža (p. 1766.), koji je 1740./41. na narodnom jeziku spjevao pjesmu *Bošnjakuša*. Naslijedio ga je sin Hadži Ahmed-ef. Karahodža, koji je i njegovu pjesmu proširio sa još 17 strofa. Kako je Ahmed-ef. Karahodža bio jedini poznati teolog, u vrijeme kad je Ilhamija dorastao za školovanje, sasvim je moguće da mu je on bio profesor.

U tešanjskoj medresi profesor mu je bio Abdullah Cankari el-Ensari, kod kojega je Ilhami-baba slušao *fikh*, *hadis* i *tefsir*, što se vidi iz diplome koju mu je potpisao ovaj profesor. Što se tiče njegovog obrazovanja u tesavvufu, dugo je bilo sporno da li mu je šejh bio Abdurahman Sirri-baba. Postoji pretpostavka da je to mogao biti i šejh Husejin-baba Zukić osobno, ali budući je Husejin-baba preselio 1800, vjerovatnije je da je Ilhamiju u tesavvuf uvodio Sirri-baba.

Ilhamijino djelo govori mnogo i o vremenu u kome je živio, vremenu duboke krize osmanskog sultanata, značajnih političkih, kulturnih i prosvjetnih promjena u Europi, koje

osmanska Turska pokušava 'stići' uvođenjem administrativnih i vojnih reformi, koje se uglavnom negativno odražavaju na Bosnu, značajnu *krajinu* Sultanata prema Zapadu. Bosna toga vremena ekonomski je iscrpljena čestim ratovima, ali i epidemijama bolesti sa velikim žrtvama, što se odražava i na političku ravan. Plemstvo i janičari opiru se reformama jer njima gube privilegije, dolazi do otpora i uskraćivanja poslušnosti centralnoj vlasti, čak i pobunama, što dodatno slabi poziciju centralne vlasti i uzorkuje izvjesno bezvlašće, brojne zloupotrebe zakona, korupciju. No, i u takvim vremenima javljaju se hrabri i pametni koji svojom riječju pokušavaju promijeniti moralno stanje svoje okoline. Jedan od takvih je i Ilhami-baba koji svojim stihovima na narodnom jeziku razotkriva svu bijedu svoga vremena, iznosi nepravde i poziva na suprostavljanje nasilju, oštro kritikuje vjerske i svjetovne dostojastvenike kojima spočitava neznanje, fanatizam i konzervativizam. U to vrijeme osmanski namjesnik bio je Dželaludin-paša, koji se pjesniku u početku svoga stolovanja učinio pravednim i dobrim, pa ga je u jednoj pjesmi i opjevao. Međutim, ubrzo je nestalo iluzija o pravičnosti ovog namjesnika i Ilhamija oštro i otvoreno ustaje protiv njegovog načina vladanja. Konačno, prema predaji nakon njegove posljednje pjesme na narodnom jeziku

Čudan zeman nastade:
Čudan zeman nastade
Sve zlikovac postade

u kojoj ne štedi ni onovremenu ulemu:
Nasta čudna ulema
Đoja rade i uče,
Ali sami sebe muče
Ne idu pravo ni hoće.

ali ni vezire i paše:
Svi veziri pravo sude
Pa i paše dobro bude
Al murtati krivo sude.
I kod paša ima ljudi
Ko je dobar vrlo hudi
Kad je više zlijeh ljudi.

▲ *Iz Ilhami-babine medžmue*

namjesnik poziva pjesnika u svoj konak u Travnik. Ilhamija se, znajući za ishod susreta, na odlasku oprostio od ukućana i prijatelja te iz Žepča u Travnik uputio pješice i posteći. Niko ne zna šta se zbivalo u Travniku, da li je Dželalpaša osobno primio Ilhamiju, da li je razlog ovog poziva, i kasnijeg stradanja, bila njegova oštra osuda vladajućeg sistema, ili nešto drugo, ali predaja kaže da je Ilhami-babi bilo ponuđeno da se odrekne svojih pjesama a kad je ovaj to odbio, da je udavljen u travničkoj tvrđavi. Vijest o Ilhamijinoj smrti primljena je i s revoltom i s tugom. Otud je ovako tragičan kraj popularnog narodnog prosvjetitelja, narodnog tribuna, porodio mnoge legende u kojima je lik Ilhamije ostao da svijetli do dana današnjeg.

U kronici Muhameda Enveri Kadića navodi se tekst pjesme koja je u vidu *levhe* stajala u Ilhami-babinom turbetu. To su stihovi koje je ispisao pjesnik Arif 1277./1860.-1. godine, a koja se s obzirom na vrijeme nastanka i spomenu imena u tekstu pripisuje šejh Arifu Sidki Kurtu, nakšibendijskom šejhu iz Travnika:

Kakvu sam vječnu blagodat našao,
pomozi care Ilhamija!
U tekiji postadoh sićušan,
moje stanje se ustali.
Zadivio sam se stanjem svijeta,
pomozi care Ilhamija!
Posmatrajući ove noći, iskušenja
nasilja odbacio sam ustranu.
Vidio sam čistinu kretanja,
pomozi care Ilhamija!
Onaj koji napaja,
postavio je sto u hakikatu.
Napio sam se pića ljubavi,
pomozi care Ilhamija!
Došavši u njegovu tekiju Arif
posta sluga sa potpunom
iskrenošću.
Vraćajući se ostvario sam sve
želje i nade,
pomozi care Ilhamija.

Prvi Ilhami-babin mezar bio je u turbetu nedaleko od bivše željezničke stanice i bivše bolnice u Travniku, koje je postojalo do 1959. kada je porušeno radi regulacije tog kraja. Njegovi posmrtni ostaci sa nišanima preneseni su u turbe u Potur-mahali. Na uzglavnom nišanu, koji ima derviški turban, uklesani su stihovi na turskom jeziku:
On (Bog) je vječno živ!
U času kad je u vječnost preselio
ostadoše u tuzi njegovi prijatelji.
Sebi je otvorio vrata Božije milosti
i perivoja rajskog.
A primjer mu se nije mogao naći
u njegovo vrijeme.
Zlonamjerno su ga obijedili
mnogi lašci.
Kada je njegovom nježnom životu
prispjela jesen
ispio je smrtnu čašu Kevsera
i umro je mučeničkom smrću
Sejjid hadži šejh Vehhab.

Godine 1237./1821./2.

Razgovori

Ja upitah svoje duše:
Kaži mi se ko si ti?
Ona veli: De pogledaj
moj saltanet u sebi.

Dva su šaha i dva tahta.
Ja sve sudim po sebi,
dva ćehaje i dva svita,
vas je hućum na meni.

Kausi ala, kausi esvel,
ulvi, sutli, nije li?
Bešer, melek, enfus, felek.
Niko drugog ne moli.

Kesif, latif, feršu, arši.
Niko drugog ne broji.
Ešrar, ebrar, veli, nebi.
Niko drugog ne želi.

Zahir, batin i dan i noć,
svak se meni veseli,
ojonul s'araj, nek je pomoć,
nek je ašik teseli.

Ilhamija lipo kaže:
Nek ti nagješ tegjeli,
keš iu šuhut, kad sve kaže,
onda ćeš ti rit: Beli.

Ilahija Ilhami-babe

ISSN 1330-5182
9 771330 518008